

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БЕЗГІНСЬКИЙ БОГДАН ГЕОРГІЙОВИЧ

УДК 343.31+343.852

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ
ЗБАГАЧЕННЯ В УКРАЇНІ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Б. Г. Безгинський

Науковий керівник: **Кришевич Ольга Володимирівна**,
кандидат юридичних наук, професор

Київ–2022

АНОТАЦІЯ

Безгинський Б. Г. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право (081 – Право). – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2022.

Дисертація є комплексним науковим монографічним дослідженням питань кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні. У роботі проаналізовано теоретико-правові та методологічні засади дослідження її предмета. Висвітлено генезис, витоки, а також (за результатами аналізу історичних джерел національного законодавства в частині встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення) виділено періодизацію становлення, розвитку теорії й нормативно-правової регламентації досліджуваної норми. Вивчено зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за незаконне збагачення та правові моделі протидії.

Аргументовано, що родовим об'єктом незаконного збагачення є суспільні відносини у сфері забезпечення належної службової діяльності визначених суб'єктів державного апарату та органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій як публічного, так і приватного права, а також діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг. Видовим об'єктом є суспільні відносини, що становить правильну роботу державного апарату й апарату органів місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств, установ чи організацій. Безпосереднім об'єктом зазначеного кримінального правопорушення є суспільні відносини, пов'язані із дотриманням законності набуття у власність особами, уповноваженими на виконання функцій

держави або місцевого самоврядування, активів передбачених кримінальним законодавством. Додатковим обов'язковим об'єктом незаконного збагачення є авторитет органів державної влади та місцевого самоврядування, їх ділова репутація, доброчесність, сумлінність та неупередженість. Додатковим факультативним об'єктом розглянутого кримінального правопорушення є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із дотриманням прав та законних інтересів окремих фізичних чи юридичних осіб. Досліджено та проаналізовано активи, які є предметом незаконного збагачення.

Проведено ґрунтовне дослідження обов'язкових та факультативних ознак об'єктивної сторони незаконного збагачення. Розкрито поняття «набуття», яке є обов'язковою складовою незаконного збагачення та проаналізовано три способи набуття активів. Вказано на доцільність конкретизувати спосіб надання доручення суб'єкта незаконного збагачення іншій фізичній або юридичній особі (набуття у власність активів, в усній або письмовій формі). Доведено, що основною ознакою об'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення є невідповідність набутих суб'єктом зазначеного кримінального правопорушення активів його доходам отриманим із законних джерел. Запропоновано доповнити останню форму набуття активів не лише правом розпорядження, але і правом володіння та користування. Зазначено, що незаконним збагаченням слід визнавати набуття особою відповідних активів, як під час виконання нею службових обов'язків, так і протягом одного року після припинення службової діяльності.

Суб'єкт досліджуваного кримінального правопорушення – спеціальний. Запропоновано до осіб, на яких поширюється ст. 368⁵ КК (окрім визначених п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції») також відносити визначених (п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»). Крім того, запропоновано вважати «службову особу» суб'єктом незаконного збагачення.

Встановлено, що суб'єктивна сторона діяння, передбаченого ст. 368⁵ КК, характеризується умисною формою вини та розкрито

факультативні ознаки (мотив, мета, емоційний стан). Досліджено інтелектуальний і вольовий момент прямого умислу даного кримінального правопорушення.

Досліджено особливості кваліфікації та відмежування незаконного збагачення від ст. ст. 366², 366³, 368, 369², 209, ч. 2 ст. 191 КК, з урахуванням судових рішень та ефективність застосування зазначених суспільно небезпечних діянь у практичних підрозділах. Визначено спільні риси в їхніх елементах, виокремлено низку характерних ознак, за якими їх слід відмежовувати.

Запропоновано визначити кваліфікованим складом ст. 368⁵ КК (ті самі дії, вчинені особами, які займають відповідальне становище) та особливо кваліфікованим складом незаконного збагачення (ті самі дії, вчинені особами, які займають особливо відповідальне становище). Запропоновано доповнити кримінальне законодавство ст. 59¹ КК «Конфіскація активів» та передбачити у санкції ст. 368⁵ КК «конфіскацію активів».

Ключові слова: кримінальна відповідальність, незаконне збагачення, набуття, активи, спеціальний суб'єкт.

SUMMARY

Bohdan Bezghynskyi. Criminal liability for the illegal enrichment in Ukraine.
– Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal law (081 –The Law). National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2022.

The thesis is a comprehensive scientific monographic study of the issues of criminal responsibility for the illegal enrichment in Ukraine. Theoretical and legal, methodological approaches research for the study of its subject is analyzed in the paper. Genesis and origins (as well as division in periods – based on analysis of sources of national legislation concerning criminal liability for the illegal enrichment) of establishment and development of theory and normative consolidation of proscription under inquiry have been crime. Foreign experience criminal liability for the illegal enrichment and models counteraction that crime, have been studied.

It was argued that the generic object of the illegal enrichment is the social relationships in ensuring an appropriate performance of certain actors of the state apparatus and local authorities, associations of citizens, enterprises, institutions and organizations both public and private law, as well as developments relating to the delivery of public services. A species object are social relations that arise on the the correct operation of the state apparatus and local authorities, associations of citizens, enterprises, institutions and organizations. This type of offence poses a direct threat to the activities of persons to public office or local authorities, regarding to get assets ownership provided for by the criminal legislation. The further required object the illegal enrichment is the authority of organs to public office or local authorities' business reputation, integrity, integrity and orderliness. The further optional object this type of offence poses are rights and legitimate

interests of individual citizens or legal entities. There are assets, that a subject of the illegal enrichment has been studied and analyzed.

We made thorough study mandatory and optional of the actus reus that was held. The definition resulted «acquisition», which is compulsory component of the illegal enrichment and three forms an acquisition some assets have been analyzed. It has been noticed by specify the means the subject of the illegal enrichment for individual citizens or legal entities (to get assets ownership, either orally or in writing.). It has been scientifically proven that's a core topic the objective side of the criminal offense under study are mismatches the subject offence some assets that his income received from legal sources. It has been proposed in the draft to add the last form getting assets not just a right of disposal but also the right of possession and using. During research the optional attribute to the illegal enrichment have been paid attention to appropriate criminal liability for the illegal enrichment to person that have been made a crime for one year after job title and researched the manner in which being committed.

The subject of researched crime – special. It has been proposed that in relation to persons covered by Article 368⁵ of the Criminal Code of Ukraine (other than specified on paragraph 1 of Part 1 of Section 3 of the Law of Ukraine «The Prevention of Corruption») also include in (subparagraph «a» of paragraph 2 of Part 1 of Section 3 of the Law of Ukraine «The Prevention of Corruption»). In addition, it has been pointed out that «public official» (footnote 2 to the title article 368⁵ of the Criminal Code of Ukraine) the subject of the illegal enrichment.

It has been established that mental element the Article 368⁵ of the Criminal Code of Ukraine which is characterized by intention and revealed the optional attribute (motive, purpose, emotional state). It has been researched intellectual and volitional moment of direct intent of this criminal offence.

It has been researched classification of the offence and different the illegal enrichment from articles 366², 366³, 368, 369², 209, Part 2 of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine in view of courts' orders and the effectiveness of

operational units. Determination of a general poverty line in their elements and on which grounds to differentiate.

The qualified staff were asked to identify of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine (the commission of the illegal enrichment by an official occupying a senior position) and particularly qualified (the commission of the illegal enrichment by an official occupying a special senior position). It has been scientifically proven the criminal law of Article 59¹ of the Criminal Code of Ukraine «Confiscation of assets» and provided in sanctions of Article 368⁵ of the Criminal Code of Ukraine «Confiscation of assets».

Keywords: criminal liability, illegal enrichment, acquisition, assets, special category of offender.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кришевич О. В., Безгинський Б. Г. Кримінально-правова характеристика предмету незаконного збагачення. *Challenges of Legal Science and Education: An Experience of EU Countries and Introduction in Ukraine*. 2020. С. 247–265. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/84/2177/4713-1>.
2. Безгинський Б. Г. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення незаконного збагачення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (21). С. 55–61. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/1377/1376>.
3. Безгинський Б. Г. Об'єкт складу кримінального правопорушення незаконного збагачення. *Новітні кримінально-правові дослідження 2021 «Альманах наукових праць»*. Миколаїв: МІП НУ «ОЮА». 2021. С. 152–158. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/17599/Безгинський%20Богдан.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
4. Безгинский Б. Г. Уголовная ответственность за незаконное обогащение: международный опыт. *Научный журнал Академии «Штефан чел Маре»*. 2021. № 13. С. 201–209. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=8906387433093865349&btnI=1&hl=uk>.
5. Безгинський Б. Г. Методологічне дослідження щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 2 (21). С. 7–10.

URL: <https://philosophy.naiau.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1460/1457>.

6. Безгинський Б. Г. Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення незаконного збагачення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (21). С. 17–21. URL: <https://scientbul.naiau.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/1459/1456>.

7. Bohdan Bezghynskyi. Foreign models of legal counteraction to illicit enrichment. *Scientific issue of knowledge, education, law and management*. №7 (43) vol. 2/2021. URL: <http://kelmczasopisma.com/ru/downloadfile/7554>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Безгинский Б. Г. Уголовно-правовые аспекты незаконного обогащение. *Актуальные вопросы современной науки: материалы межд. науч.-практ. онл. конф. (Караганда, 24 окт. 2020 г.)*. Карагандинская академия МВД Республики Казахстан, 2020. С. 76–77.

9. Безгинський Б. Г. Передумови виникнення кримінально-правової норми незаконне збагачення. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XI Всеук. наук.-теор. конф. (Київ, 20 лист. 2020 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 189–191.

10. Кришевич О. В., Безгинский Б. Г. Уголовная ответственность за незаконное обогащение: сравнительный анализ законодательства Украины и Республики Молдовы. *Профессиональное обучение в рамках подразделений МВД и других юридических органах: межд. науч.-практ. конф. Академия «Штефан чел Маре» МВД Республики Молдова, 2021. С. 422–428.*

11. Безгинський Б. Г. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення: порівняльний аналіз національного та міжнародного законодавства. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали V міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 10 груд. 2020 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 271–274.

12. Безгинский Б.Г. Применение Всеобщей декларации прав человека в уголовном праве Украины и Республики Таджикистан. *Образование в области прав человека: материалы межд. научн.-теор. конф.* (Академия МВД Республики Таджикистан, 10 дек. 2020 г.). Душанбе, 2021. С. 54–56.

13. Безгинський Б.Г. Правові аспекти застосування Загальної декларації прав людини у кримінальному праві. *Круглий стіл, присвячений 72-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини: збірник тез наук.-теорет. конф.* (Київ, 20 груд. 2020 р.). Київ, 2021. С. 55–58.

14. Безгинський Б. Г. Проблематика кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні. *Актуальні питання розвитку сучасної науки та освіти: матеріали III міжн. наук.-практ. конф.* (Львів, 16–17 січня 2021 р.). Львів, 2021. № 4. С. 54–56.

15. Безгинський Б. Г. Принцип законності у проекті нового Кримінального кодексу України та деяких зарубіжних країнах. *Проект Кримінального кодексу України у фокусі академічної групи: матеріали веб.* Харків: «Право», 2021. С. 22–24.

16. Безгинский Б. Г. Международный опыт установления уголовной ответственности за незаконное обогащение. *Инновационная парадигма системы права: межд. науч.-практ. конф.* (Гомель, 19 фев. 2021 г.). Учреждение образования «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины», 2021 С. 104–106.

17. Безгинський Б. Specially Authorized Entities in the field of Anti-Corruption. *Law enforcement agencies: the defence of public order and constitutional freedoms: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. курс. (студ.) конф. іноземними мовами до 60-річчя з Дня заснування інституту* (Маріуполь, 25 лют. 2021 р.). Маріуполь: Донецький юрид. інст., 2021. С. 18–19.

18. Безгинський Б. Г. Поняття «корупційний злочин» у проекті нового Кримінального кодексу України. *Реформування кримінального законодавства крізь призму історичного надбання: матеріали міжвід. наук.-*

практ. круг. столу (Київ, 18 бер. 2021 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 26–29.

19. Безгинський Б. Г. Правові основи протидії корупції в Україні. *Актуальні проблеми запобігання корупції*: матеріали Всеук. наук.-практ. конф. для студ., аспір. і мол. вчен. Харків: «Юрайт», 2021. С. 29–31.

20. Безгинський Б. Г. Поняття «криптовалюта» як складова предмету незаконного збагачення. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали XII Всеук. наук.-теор. конф. (Київ, 18 лист. 2021 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 146–148.

21. Кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та відмежування її від незаконного збагачення. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану*: матеріали наук.-теор. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 276–279.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	14
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ.....	25
1.1. Стан наукової розробки та методологія дослідження кримінальної відповідальності за незаконне збагачення.....	25
1.2. Генеза законодавства щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення.....	32
1.3 Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за незаконне збагачення.....	48
Висновки до першого розділу.....	66
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАННЯ.....	69
2.1. Об'єкт та предмет складу кримінального правопорушення незаконного збагачення.....	69
2.2. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення незаконного збагачення.....	88
2.3. Суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення незаконного збагачення.....	94
Висновки до другого розділу.....	109
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ ТА ПОКАРАННЯ.....	114
3.1. Особливості кваліфікації незаконного збагачення та відмежування від інших складів кримінально-караних діянь, що мають з ним спільні ознаки.....	114

3.2. Особливості покарання за незаконне збагачення та шляхи його вдосконалення з метою підвищення ефективності правозастосовної практики.....129

Висновки до третього розділу.....138

ВИСНОВКИ.....140

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....147

ДОДАТКИ.....173

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВСУ	Верховний Суд України
ГК	Господарський кодекс України
ДБР	Державне бюро розслідувань
ЄДРСРУ	Єдиний державний реєстр судових рішень України
КК	Кримінальний кодекс України
КМУ	Кабінет Міністрів України
КООНПК	Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс України
КСУ	Конституційний Суд України
КУ	Конституція України
МАКПК	Міжамериканська конвенція проти корупції
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
НАЗК	Національне агентство з питань запобігання корупції
ПВС	Пленум Верховного Суду України
САП	Спеціалізована антикорупційна прокуратура
ЦК	Цивільний кодекс України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. На сучасному етапі розвитку правової діяльності держави корупційні прояви у суспільстві продовжують являти загрозливий та небезпечний механізм, який втягує в себе всі його сфери життєдіяльності. Саме подолання та протидія корупційним проявам, залишається одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів.

Ситуація з корупцією в Україні набагато гостріша, порівняно з іншими країнами. Про це свідчать показники, які встановлюються міжнародною антикорупційною організацією Transparency International. Україна в новому «Індексі сприйняття корупції» за 2021 рік, отримала 32 бали за 100 – бальною шкалою. Так, зі 180 країн, Україна посідає 122 місце. Абсолютними лідерами списку країн, в яких корупція перебуває на низькому рівні, залишаються Данія, Фінляндія та Нова Зеландія (88 балів). Тобто, показники пов'язані з корупцією, які виникають у державному секторі свідчать про реальні проблеми, що потребують реагування та запропонування шляхів їх вирішення.¹

Одним із фундаментів поточної антикорупційної політики та інституційної реформи у сфері боротьби з корупцією є встановлення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Однак варто констатувати, що значна частина наявних наукових праць з окресленого питання мають дискусійний характер, означені фрагментарністю, а також недостатніми межами теоретичного дослідження. Зазначене також стосується кримінально-правової норми – незаконне збагачення, відповідальність за яке передбачене ст. 368⁵ Кримінального Кодексу (далі – КК) України.

¹ Рейтинг країн світу за рівнем сприйняття корупції підготовлений у відповідності з інформацією наданою організацією Transparency International станом на 2021 рік. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org>.

Відповідно до статистичних даних Генеральної прокуратури України (далі – ГПУ), за фактом вчинення незаконного збагачення: 2013 року зареєстровано – 6 кримінальних проваджень; 2014 року – 20 кримінальних проваджень, 2015 року – 23 кримінальних провадження, 2016 року – 43 кримінальних провадження, 2017 року – 104 кримінальних провадження. Згідно з Національною доповіддю щодо реалізації засад антикорупційної політики в Україні, лише 6 кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним збагаченням, були виявлені та розслідувались 2016 року та одне – 2017 року.² Також, за даними річних звітів про діяльність Національного антикорупційного бюро (далі – НАБУ) України в 2015-2017 роках, скеровано до суду обвинувальний акт стосовно двох осіб і повідомило ще одну особу про підозру в незаконному збагачення.³ У статистичних даних Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) за 2018 рік зазначено, що агентством протягом 2018 року направлено до органів правопорядку 249 обґрунтованих висновків (90 з яких за ознаками декларування недостовірної інформації на суму понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб та незаконного збагачення)⁴.

Здійснюючи статистичний аналіз судових рішень у кримінальних справах, що стосуються корупції 2014-2021 роках виявлено, що за фактом незаконного збагачення виявлено лише п’ять кінцевих рішень (три з яких, стосувалися старої редакції статті, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення).⁵

Щодо нової редакції статті про незаконне збагачення зазначимо, що відповідно до доповіді Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП) за фактом вчинення незаконного збагачення відкрито та зареєстровано

² Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистична інформація Генеральної прокуратури України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.htm>.

³ Звіт Національного антикорупційного бюро України про кримінальні правопорушення за період другого півріччя 2017 р. URL: <https://bit.ly/2wwEAE8>.

⁴ Звіт Національного агентства з питань запобігання корупції за 2018 рік. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/departament-perevirky-deklaratsij-ta-monitoringu-sposobu>.

⁵ Статистичний аналіз судових рішень у кримінальних справах, що стосуються корупції 2014-2018. URL: <https://socialdata.org.ua/corruption-court-stats/>.

дванадцять кримінальних проваджень (станом на 18 трав. 2021 року) серед яких двом особам повідомлено про підозру.⁶

Актуальність дослідження зумовлена різноманітністю проблем, які потребують підвищеної уваги законодавця до врегулювання питань кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. Зазначене кримінальне правопорушення потребує як суто законодавчого реагування, так і дієвих рішень суб'єктів правозастосування. За результатами проведеного соціологічного опитування 92% респондентів переконані, що кримінальне законодавство України потребує вдосконалення щодо відповідальності за незаконне збагачення.

Питання кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні розглядали у своїх працях: А. В. Андрушко, П. П. Андрушко, С. О. Браверман, Л. П. Брич, А. А. Вознюк, Д. О. Гарбазей, О. І. Гузоватий, О. П. Деніга, О. О. Дудоров, В. М. Киричко, М. В. Кочеров, О. В. Кришевич, В. Н. Кубальський, М. І. Мельник, Д. Г. Михайленко, В. О. Навроцький, А. С. Політова, А. В. Савченко, С. С. Чернявський, Н. О. Симоненко, В. Я. Тацій, Т. М. Тертиченко, О. О. Титаренко, В. І. Тютюгін, Г. О. Усатий, М. І. Хавронюк, О. М. Шармар, І. Б. Юрчишин, І. М. Ясінь та інші. Праці зазначених науковців, безперечно, становлять наукову та практичну цінність, однак чимало питань пов'язаних з кримінальною відповідністю за незаконне збагачення в Україні залишаються дискусійними, а окремі недостатньо чи взагалі не дослідженими. Пов'язано це зокрема з тим, що кримінально-правова норма незаконного збагачення в КК зазнавала змін та доповнень сім раз. Крім того, переважна більшість досліджень щодо незаконного збагачення, було здійснено за редакції ст. 368² КК, яка згідно з Рішенням Конституційного Суду (далі – КСУ) України № 1-р/2019 від 26 лютого 2019 року визнана такою, що не відповідає Конституції України (далі – КУ). У свою чергу, комплексного наукового дослідження ст. 368⁵ КК в науці кримінального права України не

⁶ Спеціалізована антикорупційна прокуратура порушила десять кримінальних справ за новою редакцією статті Кримінального кодексу про незаконне збагачення. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3035138-sap-uze-vidkrila-blizko-10-sprav-pro-nezakonne-zbagacenna.html>.

здійснювалося.

Викладене підтверджує актуальність обраної теми та зумовлює потребу в поглибленому теоретичному аналізі кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. Дослідження надасть змогу сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення норм закону про кримінальну відповідальність у зазначеній сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. 722/2019; Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р; основних завдань реалізації стратегічних цілей, передбачених Стратегією комунікації у сфері запобігання та протидії корупції, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 р. №576-р; Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України від 21 листопада 2002 року № 228-IV; Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019–2023 рр., затверджених постановою президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 р. № 30 (п. 3.4.2.5); Стратегічного плану розвитку Національної академії внутрішніх справ на 2018–2024 роки, затвердженого рішенням Вченої ради НАВС від 27 лютого 2018 р. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 вересня 2020 р. (протокол № 11).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є повноцінне та комплексне з'ясування питань кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення окремих положень кримінального законодавства, що спрямовані на підвищення ефективності правозастосовної практики.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- визначити сучасний стан наукового розроблення питань кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні, обґрунтувати систему методів дослідження;
- розглянути генезу законодавства щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення;
- узагальнити зарубіжну практику кримінальної відповідальності за незаконне збагачення;
- розкрити зміст об'єкту та предмету незаконного збагачення;
- висвітлити теоретичні положення щодо специфіки виявів об'єктивної сторони незаконного збагачення;
- розкрити ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵ КК;
- виокремити й розглянути проблемні питання кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵ КК та схарактеризувати особливості його відмежування від інших складів кримінально-караних діянь, що мають з ним спільні ознаки;
- дослідити особливості покарання за незаконне збагачення;
- обґрунтувати пропозиції щодо необхідних змін до змісту кримінально-правової норми, передбаченої ст. 368⁵ КК.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні.

Методи дослідження визначені відповідними загальнонауковими та спеціальними методами, що надали змогу виокремити об'єктивний аналіз об'єкта та предмета дисертаційного дослідження. Ураховуючи галузеву спрямованість тематики, мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, ми використали наступні методи: *історичний метод* – для встановлення історичних етапів розвитку кримінальної відповідальності за незаконне збагачення

(підрозділ 1.2); *діалектичний* – у відповідних межах взаємозв'язку протилежностей та єдностей, у ході дослідження кримінально-правових понять в контексті кримінальної відповідальності за незаконне збагачення (усі розділи); *описовий метод* – для ґрунтовної характеристики предмета незаконного збагачення (усі розділи); *системно-структурний* – для аналізу ознак та елементів досліджуваного складу незаконного збагачення (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); *порівняльно-правовий* – для проведення порівняльного аналізу національного та міжнародного законодавства щодо кримінальної відповідальності стосовно зазначеної проблематики (підрозділ 1.3); *догматичний метод* – сприяв виявленню недоліків та формування шляхів удосконалення кримінально-правової норми незаконного збагачення (розділи 2, 3); *метод аналізу словникових визначень* – для глибокого аналізу окремих термінів та понять (розділи 2, 3); *метод формально-юридичний* – для виокремлення та порівняння окремих норм чинного законодавства, а також проектів законів України (розділ 1); *соціологічний* – у межах проведення анкетування з питань кримінальної відповідальності за незаконне збагачення (розділи 2, 3); *індукції* – з метою формулювання загальних висновків, удосконалення понять та категорій (усі розділи); *дедукції* – у контексті виокремлення критеріїв розмежування кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, шляхом застосування правила їх співвідношення (розділи 2, 3).

Емпіричну базу дослідження становлять: статистичний аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень за 2011–2022 рр.; практика ЄСПЛ щодо питань кримінальної відповідальності за незаконне збагачення; статистичні дані ГПУ, НАБУ, НАЗК та САП; результати анкетування 250 респондентів (із них: 23% – слідчі органів національної поліції; 19% – працівники УКР; 20% – працівники Управління Головної Інспекції; 21% – працівники ДБР; 17% – науковці у сфері кримінального права) стосовно питань кримінальної відповідальності за незаконне збагачення.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є одним з перших комплексних монографічних досліджень, у якому надано всебічну характеристику кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. Конкретний внесок дисертанта в наукове розроблення полягає в обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення змісту досліджуваної норми, зокрема:

вперше:

- обґрунтовано, що незаконним збагаченням слід визнавати набуття особою відповідних активів, як під час виконання нею службових обов’язків, так і протягом одного року після припинення службової діяльності;
- запропоновано до осіб, на яких поширюється ст. 368⁵ КК (окрім визначених п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції») також відносити визначених (п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»);
- запропоновано визначити кваліфікованими складами незаконного збагачення: ті самі дії, вчинені особами, які займають відповідальне становище, та особами, які займають особливо відповідальне становище;
- запропоновано передбачити у санкції ст. 368⁵ КК покарання у виді конфіскація активів та доповнити КК статтею 59¹ «Конфіскація активів»;

удосконалено:

- положення щодо поняття «набуття активів», під яким слід розуміти отримання їх службовою особою або особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність, а також набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо таке набуття було здійснено за дорученням службової особи або особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в усній або письмовій формі, набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо особа, уповноважена на виконання функцій держави та/або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права володіння, та/або користування, та/або розпорядження ними;

– наукові підходи щодо видів об'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵ КК та поняття криптовалюти;

дістало подальший розвиток:

– підхід до визначення форми вини кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵ КК – прямий умисел, зміст якого полягає у:

- 1) інтелектуальному моменті, що охоплюється усвідомлення трьох блоків ознак:
 - а) ознак змісту діяння (винний усвідомлюючи суспільну небезпечність своїх дій, набуває активи вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує його законні доходи); б) особливостях соціального статусу (усвідомлення суб'єктом свого правового статусу, важливості посади, яку особа займає в органах державної влади або органах місцевого самоврядування та функцій, які вона виконує); в) інших ознак суспільно небезпечного діяння, які залежать від часу, способу, місця, обстановки які повинен усвідомлювати винний;
- 2) вольовому моменті, бажанні вчинити відповідне суспільно небезпечні діяння, а саме бажання набути активи;

– правила кваліфікації та відмежування незаконного збагачення від інших складів кримінально-караних діянь, що мають з ним спільні ознаки;

– особливості покарання за незаконне збагачення та шляхи його вдосконалення.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції впроваджено та мають прикладний характер в:

– *правотворчості* – для вдосконалення кримінального законодавства шляхом формулювання пропозицій з удосконалення Особливої частини КК (направлено пропозиції (вих. НАВС № 46/03/27ВР від 17 лютого 2022 р.) щодо внесення змін та доповнень до ст. 368⁵ КК та окремих положень кримінального законодавства Голові Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності);

– *науково-дослідницькій діяльності* – запропонування та розроблення окремих теоретичних положень щодо кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, а також в процесі підготовки відповідних монографій та наукових статей з кримінального права (акт Національної академії внутрішніх справ від 15 грудня 2021 р.);

– *в освітньому процесі* – щодо викладання навчальних дисциплін з кримінального права «Кримінальне право. Загальна частина», «Кримінальне право. Особлива частина», «Особливості кваліфікації окремих видів кримінальних правопорушень» (акт Національної академії внутрішніх справ від 15 грудня 2021 р.);

– *практичній діяльності* – для правильного та однозначного застосування практичними підрозділами (ГПУ, НАБУ, НАЗК та САП) досліджуваної кримінально правової норми в процесі кваліфікацій кримінальних правопорушень.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в межах дослідження, оприлюднено під час виступів на: міжнародній науково-практичеській онлайн конференції «Актуальные вопросы современной науки» (г. Караганда, 24 октября 2020 г.), XI всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 20 листопада 2020 р.), міжнародній науково-практичеській конференції «Профессиональное обучение в рамках подразделений МВД и других юридических органах» (г. Казань, 04 декабря 2020 г.), V міжнародній науково-практичній конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, 10 грудня 2020 р.), міжнародній науково-теоретичеській конференції «Образование в области прав человека» (г. Душанбе, 10 декабря 2020 г.), науково-теоретичній конференції «Круглий стіл, присвячений 72-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини» (м. Київ, 20 грудня 2020 р.), III міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку сучасної науки та освіти» (м. Львів, 16–17 січня 2021 р.), матеріалах вебінару

«Проект Кримінального кодексу України у фокусі академічної групи» (м. Харків, 2021 р.), міжнародної науково-практичної конференції «Иновационная парадигма системы права» (г. Гомель, 19 февраля 2021 г.), IV всеукраїнській науково-практичній курсантів (студентів) конференції іноземними мовами до 60-річчя з Дня заснування інституту «Law enforcement agencies: the defence of public order and constitutional freedoms» (м. Маріуполь, 25 лютого 2021 р.), матеріалах міжвідомчого науково-практичного круглого столу «Реформування кримінального законодавства крізь призму історичного надбання» (м. Київ, 18 березня 2021 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми запобігання корупції» (м. Харків, 2021 р.), XII всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 18 листопада 2021 р.), науково-теоретичній конференції «Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану» (м. Київ, 26 травня 2022 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в 20 наукових публікаціях, серед яких чотири статті в наукових виданнях МОН України, визначених як фахові з юридичних наук, три – у зарубіжних юридичних виданнях (Федеративної Республіки Німеччина, Польської Народної Республіки та Республіки Молдови), чотирнадцять тез доповідей, які оприлюднено на міжнародних, науково-практичних, науково-теоретичних конференціях та круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел (229 найменувань на 26 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 195 сторінок, з них обсяг основного тексту – 132 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки та методологічне дослідження щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення

Для того щоб запропонувати оптимальну законодавчу модель кримінально-правової норми незаконного збагачення, дослідник повинен проаналізувати існуючий в науці кримінального права матеріал щодо предмета дослідження, а також існуючий практичний досвід. Тому першочерговим аспектом дослідження кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні є вивчення сучасного стану її наукового розроблення та обґрунтування системи методів.

На даний час приділяється значна увага питанню кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, до яких в свою чергу належить незаконне збагачення. Проблеми протидії різним формам незаконного збагачення досліджували такі іноземні вчені: Л. Бартельс, С. Бікеліс, Т. Бергер, Дж. Болз, А. Дрегулян, М. Матіас, М. Моралес, Л. Музіла, С. Нестор, Х. Нугрохо, Т. Оке, М. Сімонато, У. Уодедж. У наукових працях зазначених іноземних дослідників висвітлено елементи різних механізмів протидії незаконному збагаченню, що в свою чергу сприятиме під час вдосконалення української кримінально-правової норми.

Щодо національного законодавства, ґрунтовні теоретичні розробки кримінальної відповідальності за незаконне збагачення здійснювали

вчені-правники: А. В. Андрушко, П. П. Андрушко, С. О. Браверман, Л. П. Брич, А. А. Вознюк, Д. О. Гарбазей, О. І. Гузоватий, О. П. Деніга, О. О. Дудоров, В. М. Киричко, М. В. Кочеров, О. В. Кришевич, В. Н. Кубальський, М. І. Мельник, Д. Г. Михайленко, В. О. Навроцький, А. С. Політова, А. В. Савченко, С. С. Чернявський, Н. О. Симоненко, В. Я. Тацій, Т. М. Тертиченко, О. О. Титаренко, В. І. Тютюгін, Г. О. Усатий, М. І. Хавронюк, О. М. Шармар, І. Б. Юрчишин, І. М. Ясін та інші. Незважаючи на те, що праці згаданих вчених мають значну наукову і практичну цінність, чимало питань пов'язаних з кримінальною відповідністю за незаконне збагачення в Україні залишаються дискусійними, а окремі недостатньо чи взагалі не дослідженими. Пов'язано це зокрема з тим, що кримінально-правова норма незаконного збагачення в КК зазнавала змін та доповнень сім раз. Крім того, переважна більшість досліджень незаконного збагачення було здійснено за редакції ст. 368² КК, яка згідно з Рішенням КСУ № 1-р/2019 від 26 лютого 2019 року визнана такою, що не відповідає КУ. Отже, дискусійні питання щодо застосування положень закону про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення поки що не мають однозначного вирішення, що в свою чергу впливає на стан правозастосовної практики.

У ході проведення дисертаційного дослідження, щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні встановлено, що наука кримінального права досліджує положення щодо: а) теоретичні засади дослідження незаконного збагачення; б) історичний розвиток кримінальної відповідальності за незаконне збагачення; в) співвідношення національного та міжнародного законодавства; г) кримінально-правову модель протидії незаконному збагаченню в Україні та зарубіжних країнах; г) характеристику елементів складу незаконного збагачення; д) регламентація юридичних наслідків під час вчинення незаконного збагачення; е) відмежування досліджуваного кримінального правопорушення від інших складів кримінально-караних діянь, що мають з ним спільні ознаки; є) покарання за досліджуване кримінальне

правопорушення; ж) шляхи удосконалення правового механізму протидії незаконному збагачення. Теоретичне вирішення та дослідження перелічених питань, впливає на визначення того, яким має бути оптимальне формулювання змісту ознак складу кримінального правопорушення незаконного збагачення, а також на обґрунтування правил кримінально-правової кваліфікації зазначеного суспільно небезпечного діяння.

Вивчення вітчизняної кримінально-правової літератури вказує на те, що проблема встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення за законодавством України, залишалася актуальним з моменту криміналізації зазначеного суспільно небезпечного діяння. Так, М. В. Кочеров став першим з українських науковців, який у своєму дисертаційному дослідженні «Відповідальність за незаконне збагачення (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)» 2013 року, розглянув історію встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. Дослідником розкритті передумови, процеси становлення, розвиток та зміни закону про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення за період 2006–2013 р. [76].

Наступним дисертаційним дослідженням стала наукова праця вченого правника О. П. Денегі «Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення», 2013 року. Автор у своїй роботі акцентує увагу на чинники соціальної обумовленості криміналізації незаконного збагачення в контексті чотирьох основних напрямів, зокрема: соціальні, економічні, державні та організаційні [38].

В свою чергу Р. Ш. Бабанла щодо вище сформульованих науковцем чинників, які визначають соціальну обумовленість криміналізації незаконного збагачення вказав, що вони можуть стосуватися не лише досліджуваного складу, але і будь-якого іншого корупційного кримінального правопорушення, а також не містять спеціальних ознак, які б дозволили детермінувати особливість криміналізації незаконного збагачення [28].

Вказаний висновок також можна застосувати й на визначення підстав криміналізації незаконного збагачення сформульованих у дисертаційному

дослідженні О. І. Гузоватим «Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення (порівняльне дослідження)», 2016 року. Автором зазначеної дисертації, була здійснена спроба заповнити на той час існуючої в частині обґрунтування соціальної обумовленості запровадженні та існуванні в КК окремої статті про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення [35].

В свою чергу, І. М. Ясін у своєму дисертаційному дослідженні «Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення за законодавством України», 2017 року вказувала на доцільність існування в Україні кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. Автором була зосереджено увагу на тому, що вказана кримінально-правова норма відповідає передбаченим законом принципам та є соціально обумовленою. Однак, застосування статті про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення є неможливим без внесення змін та доповнень до регулятивного законодавства [203].

На монографічному рівні, дослідження проблеми кримінальної відповідальності за незаконне збагачення здійснювалося О. І. Гузоватим та О. О. Титаренком «Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення та деяких зарубіжних країнах», 2018 року. У ході проведення комплексного аналізу, науковцями здійснено порівняльно-правове дослідження, щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення національного та міжнародного законодавства. Дослідниками сформульовано висновки про те, що основними проблемами на шляху встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в різних країнах є суперечність незаконного збагачення презумпції невинуватості, як основоположному конституційному принципу [36].

Незважаючи на те, що дисертаційні дослідження науковців мають чималий внесок, як в науку кримінального права України, так і в правозастосовну діяльність, значна кількість питань залишається не вирішеними. Пов'язано це зокрема з тим, що зміст конструкції кримінально-правової норми незаконного збагачення змінився від її попередньої редакції, які

розглядали у своїх наукових працях вчені. Крім того, останнє дослідження незаконного збагачення здійснювалося за редакцією ст. 368² КК. У свою чергу, комплексного наукового дослідження ст. 368⁵ КК в науці кримінального права України не здійснювалося. Викладене підтверджує актуальність обраної теми та зумовлює потребу поглибленого теоретичного аналізу кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні.

Окрім вивчення сучасного стану наукової розробки, важливим для з'ясування науково-теоретичних засад будь-якого дослідження є вибір відповідного методологічного інструментарію. Ми дотримуємося думки про те, що методологія повинна орієнтувати дослідника на послідовність здійснюваних пізнавальних процедур, забезпечувати всебічність отримання інформації щодо процесів які дослідник вивчає. Процес пізнання кожного явища, предмета, процесу чи дійсності, як основа дослідження щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, у правовому вимірі вимагає розширеного концептуального підходу на підставі певної розгалуженої методології.

Доречно звернути увагу на те, що нині в наукових колах немає однозначної дефініції поняття «методологія». В широкому розумінні, методологія є теоретичний процес пізнавальної діяльності, а у вузькому методологію варто визначати крізь низку окремих методів науки. До того ж, метод є сукупність відповідних теоретико-правових дій розуміння дійсності.

Важливо звернути увагу на те, що вибір відповідних методів, на які застосовувалися науковцем у ході проведення дисертаційного дослідження, залежить від об'єкта та предмета дослідження. З цього приводу М. В. Костицький та Н. В. Кушакова-Костицька зазначають, що не предмет визначає метод, а дослідник. За методологію дослідник може обрати будь-яку теорію, пов'язану з нею систему категорій, понять, правил, та через призму цієї теорії (як готової методології) пізнавати юридичну дійсність, а може сам (якщо він здатний) виробляти власну методологію, оскільки методологія як вчення необхідна, насамперед, для розвитку наукового світогляду [74, с. 211].

Оскільки таким предметом нами обрано кримінальну відповідальність за незаконне збагачення в Україні, вважаємо за необхідним дослідити наступні наукові методи: історичний, порівняльно-правовий, діалектичний, описовий, системно-структурний, догматичний, соціологічний та метод моделювання. Крім того, ми також розглянемо й інші методи наукового пізнання, а саме: метод аналізу словникових визначень, формально-юридичний, індукції та дедукції.

Історичний метод надає можливість висвітлити закономірності встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні на різних етапах історичного розвитку держави, а також аргументувати необхідність її подальшого наукового дослідження [7].

Порівняльно-правовий метод у науці кримінального права використовується для визначення змісту та сутності кримінально-правових норм та інститутів, характеристик кримінальної політики держави чи міждержавних угруповань, законодавство яких досліджується з метою виявлення загальних рис та характеристик, щодо можливих напрямів удосконалення кримінального законодавства [172, с. 29]. Зазначений метод дає змогу дослідити встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення та запропонувати шляхи вдосконалення зазначеної кримінально-правової норми в Україні з урахуванням положень міжнародного законодавства.

Щодо діалектичного методу, останній застосовується у межах розгляду взаємозв'язку єдностей і протилежностей під час дослідження кримінально-правових понять і категорій у контексті кримінальної відповідальності за незаконне збагачення.

Описовий метод використовується для окреслення тих чи інших понять, явищ, а у контексті дослідження щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні – для якісної характеристики об'єкта та предмета зазначеного кримінального правопорушення [7].

Системно-структурний метод дозволяє аналізувати кримінально-правові поняття, зокрема для поглибленого дослідження нормативних положень, які визначають сутність кримінально-правової характеристики незаконного збагачення. Так, використання системного методу в процесі дослідження питань кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні, надає змогу висвітлити внутрішні побудови норм, взаємозв'язок і взаємообумовленість, як елементів у їх середині, так і з іншими кримінально-правовими поняттями та категоріями.

Догматичний метод дослідження пов'язаний зокрема з встановленням змісту юридичних норм та нормативно-правових приписів, з'ясування закономірностей дії права за допомогою правил юридичної логіки. Зазначений метод надає можливість проаналізувати норму кримінального закону з точки зору додержання правил законодавчої техніки, конструювання диспозиції та санкції цієї норми. Саме за допомогою вказаного методу є можливість виявити недоліки та вивчити шляхи удосконалення кримінально-правової норми незаконного збагачення.

Формально-юридичний застосований для виокремлення та порівняння окремих норм чинного законодавства, а також проектів законів України, а метод аналізу словникових визначень, для глибокого аналізу окремих термінів та понять. Соціологічний метод використаний для аналізу соціальних умов, який здійснюється через опитування, анкетування, питань кримінальної відповідальності за незаконне збагачення.

Крім того, ми також застосували метод індукції – з метою формулювання загальних висновків, удосконалення понять та категорій, а також метод дедукції – у контексті виокремлення критеріїв розмежування кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, шляхом застосування правила їх співвідношення.

1.2. Генеза законодавства щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення

Запровадження кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, пов'язано з ратифікацією в Україні Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року (далі – КООНПК) та імплементацією в національне законодавство ст. 20 «Незаконне збагачення». У ст. 20 КООНПК передбачено, що за умови дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи кожна Держава – учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання кримінальним правопорушенням умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати [67].

Доречно звернути увагу, позиції вітчизняних вчених щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні були різними. Д. О. Гарбазей зазначав, що введення спеціальної статті за незаконне збагачення є доцільним, оскільки надає правоохоронним органам України важливий додатковий юридичний інструмент для протидії корупційному збагаченню [33, с. 92]. Н. М. Кісіль також зазначала, що втілена у новому антикорупційному законодавстві України диференціація кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в цілому узгоджується з принципами кримінально-правової політики і міжнародно-правовими стандартами протидії корупції [61, с. 133].

В свою чергу, О. О. Дудоров та Т. М. Тертиченко вказували на те, що Україна не була готова до встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення у тому вигляді, в якому це діяння рекомендується визнавати в КООНПК, а справжньої потреби в існуванні кримінально-

правової заборони про незаконне збагачення у тому вигляді, в якому це діяння наразі визнавалося кримінальним правопорушенням законодавцем, не було [46, с. 33].

Однак, ст. 9 КУ визначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (далі – ВРУ), є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать КУ, можливе лише після внесення відповідних змін до КУ [69]. Оскільки в процесі ратифікації КООНПК в національне законодавство не порушувалося питання про потребу внесення змін до КУ, норми передбачені в КООНПК визначалися такими, що відповідають КУ. На основі зазначеного положення, Україна як Держава – учасниця КООНПК, розпочала розглядати можливість криміналізації незаконного збагачення в діюче законодавство.

Вперше встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні відбулося на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», що передбачало доповнення КК ст. 368² «Незаконне збагачення» у наступній редакції: незаконне збагачення – одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва. Кваліфікуючими ознаками незаконного збагачення визначено неправомірну вигоду у великих та особливо великих розмірах. Примітка до ст. 368² КК передбачала те, що неправомірною вигодою у значному розмірі вважаються грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, на суму, що перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у великому розмірі – на суму, що перевищує двісті неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, в особливо великому

розмірі – на суму, що перевищує п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [125].

О. О. Дудоров та Т. М. Тертиченко, аналізуючи вище зазначену редакцію вказували, що кримінальна відповідальність за незаконне збагачення не тільки створюватиме на практиці труднощі пов'язані з відмежуванням зазначеного кримінального правопорушення від інших кримінальних правопорушень, які вчиняються службовими особами, але і вихолощує основний зміст аналізованого корупційного діяння у розумінні визначеної КООНПК «живеш не на зароблені кошти і не можеш це належним чином пояснити – ти злочинець» [46, с. 33].

В. І. Тютюгін також висловив своє критичне бачення з приводу криміналізації зазначеного суспільно-небезпечного діяння. На думку науковця, випадки одержання службовою особою з корисливих мотивів вигоди майнового характеру шляхом використання свого службового становища, на той час охоплювалися диспозиціями існуючих ст. ст. 191, 364, 368 КК, а тому не потребували створення ще однієї норми у КК [174, с. 27].

На думку В. Н. Кубальського, запровадивши кримінальну відповідальність за незаконне збагачення Україна з одного боку формально виконала свої міжнародні зобов'язання, пов'язані з ратифікацією КООНПК, а з іншого, кримінально-правова норма, не відображала належним чином ознаки незаконного збагачення, як діяння визначеного в ст. 20 КООНПК [91, с. 31].

На підставі аналізу вище зазначених дискусійних наукових поглядів, які висловили: Д. О. Гарбазей, О. О. Дудоров, Н. М. Кісіль, В. Н. Кубальський, В. О. Навроцький, Т. М. Тертиченко та В. І. Тютюгін резюмуємо, що первинна редакція кримінально-правової норми незаконного збагачення в Україні стала результатом імплементації ст. 20 «Незаконне збагачення» збагачення визначеної в КООНПК. Хоча кримінальна норма і стала одним із правових механізмів протидії корупції в державі, текст сформованої законодавцем диспозиції потребував удосконалення.

Подальших змін, кримінально-правова норма незаконного збагачення, зазнала на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією». У абз. 1 ч. 1 ст. 368² КК термін «хабарництво» замінено на «прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» [127]. Законодавцем також змінено визначення поняття «неправомірної вигоди» у примітці до ст. 364¹ КК, що в свою чергу мало відношення до ст. 368² КК: під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав [127].

Аналізуючи поняття неправомірної вигоди С. А. Брік вказував на те, що остання може бути як матеріальною, так і нематеріальною (переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи тощо) [21, с. 37]. О. С. Перешивко пропонує більш розгорнуте визначення неправомірної вигоди та зазначає, що неправомірна вигода – це майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи не грошового характеру, а також діяння, які мають ознаки послуг, проте носять протиправний характер [114, с. 185].

В свою чергу В. І. Тютюгін, Ю. В. Гродецький та С. В. Гізимчук розглядаючи склад незаконного збагачення вище зазначеної редакції зазначали, що незаконне збагачення визначає те, що у разі одержання суб'єктом неправомірної вигоди може здійснюватися двома способами: шляхом її надходження до винного від іншої особи, або за рахунок вчинення відповідних дій самою службовою особою, без надання такої вигоди іншою особою. Науковцями також зосереджено увагу на тому, що у разі передачі суб'єкта зазначеного суспільно небезпечного діяння неправомірної вигоди близьким родичам може, як і одержання здійснюватися двома способами: або шляхом попереднього одержання такої вигоди особисто самою службовою

особою, з подальшим наданням її родичам, та за рахунок безпосереднього наділення родичів такою вигодою без попереднього її одержання самою службовою особою [173].

Зазначимо, що окрім вище зазначених змін, Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України», також передбачалося внесення змін до санкції ч. 1, ч. 2 та ч. 3 ст. 368² КК, зокрема: абз. 2 ч. 1 та ч. 2 ст. 368² КК доповнено словами «та зі спеціальною конфіскацією та з конфіскацією майна», абз. 2 ч. 3 ст. 368² КК слова «трьох років та з конфіскацією майна», замінено «трьох років, зі спеціальною конфіскацією та з конфіскацією майна» [128].

Важливим етапом у формуванні кримінально-правової норми незаконного збагачення також стало прийняття Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» та Закону України «Про запобігання корупції». Відповідно до ч. 2 Прикінцевих положень Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» текст ст. 368² КК викладався в наступній редакції: незаконне збагачення – набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність майна, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел, або передача нею такого майна близьким родичам [137]. Кваліфікуючими ознаками незаконного збагачення (ч. 2 та ч. 3 ст. 368² КК) передбачалося діяння, що вчиняється службовою особою, яка займає відповідальне становище та особливо відповідальне становище. Розкрито також зміст примітки до ст. 368² КК відповідно до якої, особами уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, зазначені в п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» та відбулося посилення санкції у вигляді позбавлення волі з обов'язковими додатковими покараннями у вигляді позбавлення права обіймати певні посади та конфіскацією майна.

І. Б. Юрчишин, аналізуючи запровадженні зміни до законодавства вказував на те, що розглянута редакція ст. 368² КК з'явилася у зв'язку з прийняттям вище зазначених законів, створенням нової системи антикорупційних органів, а також повноцінним запуском системи електронного декларування [202, с. 186].

Вважаємо за доцільним також звернути увагу, що конфіскація майна, як кримінально-правовий засіб протидії незаконному збагаченню проіснував не значний період. Так, на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні» передбачалося виключення із абз. 2 ч. 1, ч. 2 та ч. 3 ст. 368² КК «обов'язкову спеціальну конфіскацію», як захід кримінально-правового характеру [129].

На підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» текст ст. 368² КК повторно зазнав змін та викладався в наступній редакції: незаконне збагачення – набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі. Кваліфікуючі ознаки незаконного збагачення передбачали кримінальну відповідальність за ті самі діяння вчинені службовою особою, яка займає відповідальне становище (ч. 2 ст. 368² КК) та особливо відповідальне становище (ч. 3 ст. 368² КК). Примітка до ст. 368² КК визначала, що особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, зазначені у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» [124].

Особливу увагу вважаємо приділити зміні предмету складу кримінального правопорушення незаконного збагачення у вище розглянутій редакції. Поняття «майно, вартість якого значно перевищує доходи особи,

отриманні із законних джерел» було змінено поняттям «активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами». Під активами у значному розмірі у ст. 368² КК розуміються грошові кошти або інше майно, а також доходи від них, якщо їх розмір (вартість) перевищує одну тисячу неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Під передачею активів розуміється укладення будь-яких правочинів, на підставі яких виникає право власності або право користування на активи, а також надання іншій особі грошових коштів чи іншого майна для укладення таких правочинів [124].

І. Б. Юрчишин, аналізуючи вище зазначені вимоги законодавства наголошує на тому, що законодавець змінює юридичні конструкції, термін «майно» на поняття «активи», а кримінальна відповідальність за незаконне збагачення наступатиме, якщо законність підстав набуття активів не підтверджена доказами. Вказані зміни, як зазначає науковець, стосувалися також передачі таких активів не лише близьким родичам, як це було передбачено в попередній редакції ст. 368² КК, але і будь-якій іншій особі [202 с. 184].

Погоджуємося з думкою С. О. Бравермана, що зміни внесені відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» та Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції», суттєво вплинули на нормативно-правову регламентацію незаконного збагачення, як кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368² КК [20 с. 115]. Встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення у зазначеній редакції, мала забезпечувати прозорість поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, службових осіб, які займають відповідальне або особливо відповідальне становище, та є одним із ефективних засобів протидії корупції [10, с. 191].

А. М. Політова розглядаючи склад кримінального правопорушення незаконного збагачення зазначала, що у диспозиції зазначеної кримінально-правової норми, не розкривалося об'єктивних і суб'єктивних ознак кримінального правопорушення та не враховувалося, що КК містить кримінально-правові норми, які передбачають відповідальність за аналогічні суспільно небезпечні діяння [116, с. 251].

Вказану позицію підтримав Г. О. Усатий зазначивши, що предикатним стосовно незаконного збагачення може бути будь-яке корисливе (не обов'язково корупційне) кримінальне правопорушення, вчинене службовою особою. Автор вказує на те, що кримінальним правопорушенням може бути не лише привласнення, розтрата майна, або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, а і будь-яке корисливе кримінальне правопорушення проти власності, що вчиняється службовою особою. Крім того, автор висловлює критичне бачення щодо використаного у ч. 1 ст. 368² КК звороту «законність підстав набуття яких не підтверджено доказами», який на його думку не виключає можливості того, що предикатними стосовно незаконного збагачення можуть визнаватись правопорушення відмінні від кримінальних правопорушень [182, с. 170].

О. М. Шармар також вказувала на те, що використаний у ч. 1 ст. 368² КК зворот «набуття особою...у власність активів...» унеможливорює інкримінування розглянутої кримінально-правової норми у випадках коли особа уповноважена на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, не накопичила (збільшила свої статки), а незаконно позбавилась майнових витрат (наприклад, вона чи близька їй особа безоплатно або за «символічною» ціною отримала різноманітні послуги: медичні, освітні, туристичні, розважальні, юридичні, ремонтні, транспортні тощо) [199, с. 170]. Наведений підхід вважаємо придатним оскільки, якщо законність підстав набуття у власність коштів за допомогою яких суб'єктом незаконного збагачення сплачено відповідні послуги, але останні не підтверджено доказом, вчинені дії можуть кваліфікуватися як незаконне збагачення.

Наступним важливим історичним етапом кримінально-правової норми незаконного збагачення стало прийняття 2019 року КСУ рішення про визнання ст. 368² КК такою, що не відповідає КУ (є неконституційною). Вказане рішення аргументовано тим, що в досліджуваній редакції стаття не відповідала вимогам юридичної визначеності, як складової частини конституційного принципу верховенства права, суперечила принципу презумпції невинуватості, порушувала принцип свободи від самовикриття, покладала тягар доведення з боку звинувачення на сторону захисту, порушувала конституційний припис щодо неприпустимості притягнення особи до відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, та уможливлювала притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка на законних підставах набула активи у власність, але не має підтвердження законності підстав такого набуття [155].

Зазначимо, що українські дослідники по різному відреагували на прийняте КСУ рішення. Г. О. Усатий вказував на те, що особа уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або близькі особи, повинні будуть доказувати факт законності набуття активів у «значному розмірі» задля того, щоб їх не звинуватили у вчиненні, незаконне збагачення. Такий законодавчий підхід на думку вченого не враховує приписи ст. 62 КУ щодо гарантії презумпції невинуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення, відповідно до якої особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку. При цьому, ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення [182, с. 170].

Позицію науковця підтримала Ю. М. Кучер, яка також вказувала на те, що ст. 368² КК мала у своєму контексті певні недоліки які полягали у тому, що фактичне запровадження кримінальної відповідальності за незаконне збагачення обмежувала дії принципу презумпції невинуватості.

Кримінально-правова норма встановлювала необхідність для обвинуваченого підтверджувати законність набуття своїх активів виключно доказами, що ставило його у не зручніші рамки, ніж це передбачається у ст. 20 КООНПК, за якою достатнім є раціонально обґрунтувати суттєве збільшення активів, без обов'язкового підтвердження цього доказам [93, с. 24].

Протилежною є позиція В. В. Михайленка який вказував на те, що висновки щодо невідповідності ст. 368² КК презумпції невинуватості, а також критерію юридичної визначеності є надуманими. На думку дослідника, засади кримінального провадження в даному випадку виступають необхідним утворюючим фактором спроможнім збалансувати суспільні інтереси у боротьбі з корупцією, з демократичними ідеалами захисту прав конкретної людини в окремому кримінальному провадженні [98 с. 26].

Окрему увагу варто приділити В. В. Неганову та М. П. Климчуку, які вказували на те, що КСУ визнавши неконституційним ст. 368² КК в цілому, не забезпечив баланс між законними інтересами суспільства та держави (кожна особа в діях якої вбачаються ознаки кримінального правопорушення, повинна бути притягнута до кримінальної відповідальності). На думку науковців, КСУ приймаючи відповідне рішення, міг звернутися до власної судової практики й визнати неконституційним не всю статтю, а деякі положення, які внесли зміни до основної частини цієї статті, повернувши її до попередньої редакції, конституційність якої не підлягала сумніву [110, с. 173].

Щодо питання скасування кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, також розкритикували представники «Антикорупційної ініціативи Європейського союзу в Україні» (EUACI) вказавши, що у конституційному поданні не досліджуються сутність відповідних правових принципів щодо норми КК, яка заперечується, а також не проводиться поглиблений аналіз практики ЄСПЛ, або іноземної конституційної практики, оскільки стаття не зобов'язує підозрюваного доводити свою невинуватість. Мова йшла про те, що ст. 368² КК не зобов'язувала в прямій формі

обвинуваченого надавати інформацію і особа уповноважена на виконання функції держави або місцевого самоврядування має право, але не зобов'язана надавати пояснення щодо походження активів, про незаконність яких стверджує обвинувачення [27].

В свою чергу, О. С. Коробка вказував на те, що декриміналізувавши ст. 368² КК, держава постала перед вирішенням складного питання: визнавши неконституційною чинну редакцію норми права КСУ не зазначив, що вона взагалі зникає із вітчизняного правового простору. Час на внесення змін до КК щодо кримінальної відповідальності за незаконне збагачення нічим не регламентується, тому може затягнутися на роки. Як зазначає науковець, в період не встановлення Україною кримінальної відповідальності за незаконне збагачення порушувалися приписи КООНПК [71, с. 211]. Ми не погоджуємося з запропонованою думкою науковця, оскільки ст. 20 КООНПК має факультативний характер та не зобов'язує держав – учасників КООНПК встановлювати кримінальну відповідальність за незаконне збагачення.

У той же час, як слушно зазначає Р. М. Дударець, найбільш дієвим механізмом боротьби із корупцією у вищих органах державної влади, було впровадження до КК, складу кримінального правопорушення, що передбачає відповідальність за незаконне збагачення [43, с. 84]. Тобто, в державі виникла потреба у встановленні нової кримінально-правової норми, яка передбачатиме кримінальну відповідальність за незаконне збагачення.

Вартим уваги те, що точне формулювання тексту диспозиції досліджуваної кримінально правової норми на практиці сприятиме ефективній боротьбі з корупцією, яку вчиняють посадові особи [15, с. 71]. Так, у проекті до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення» від 28 лютого 2019 року № 10110 пропонувалося доповнити КК України ст. 368⁵ у наступній редакції: незаконне збагачення – набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або

місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі без законних на те підстав за відсутності ознак зловживання владою або службовим становищем чи ознак прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі [148].

О. М. Костенко розглядаючи зазначений законопроект виокремлював у ньому певні недоліки. Як зазначає автор, термін «набуття», в контексті даної редакції може тлумачитися як одноразовий акт, та є актом, в результаті якого у особи виникає можливість володіти, користуватися і розпоряджатися набутими активами. Автором було запропоновано формулювання диспозиції ст. 368⁵ КК у наступній редакції: незаконне збагачення – вчинюване особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, володіння, користування чи розпорядження активами в значних розмірах, які особа не могла набути у законний спосіб, а так само володіння, користування чи розпорядження такими активами, легалізоване шляхом фінансових операцій чи правочинів для приховання незаконного збагачення [73, с. 63].

Наступним альтернативним став проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення» від 01 березня 2019 року № 10110 – 01 у якому диспозицію ст. 368⁵ КК пропонувалося викласти в такій редакції: незаконне збагачення – набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі без законних на те підстав, в тому числі, значне збільшення активів, яке перевищує її законні доходи, за відсутності ознак зловживання владою або службовим становищем чи ознак прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі [149].

В свою чергу Н. С. Моргун та О. І. Литвинчук аналізуючи зазначений законопроект вказували на те, що у ньому зустрічається сумнівна, з точки

зору правозастосовної практики, ознаки збагачення, як «набуття активів без законних на те підстав». На думку науковців, основною ознакою незаконного збагачення повинна стати явна невідповідність набутих особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів його доходам, отриманим із законних джерел [104, с. 90]. Наведена позиція заслуговує на увагу з огляду на те, що якщо однією з основних ознак незаконного збагачення визначатиметься невідповідність набутих особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування активів його доходам отриманим із законних джерел, залишатиметься законодавчо встановити межі цієї невідповідності для правильної кваліфікації суспільно-небезпечного діяння.

На підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» передбачалося доповнення КК ст. 368⁵. Зазначимо також те, що відбулися зміни і у Цивільно процесуальному кодексі України, згідно з якими справи про визнання активів необґрунтованими та їхнє стягнення в дохід держави розглядає Вищий антикорупційний суд. Так, ст. 290 Цивільного процесуального кодексу України передбачає, що позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави пред'являється щодо активів, набутих після дня набрання чинності цим законом, якщо різниця між їхньою вартістю та законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у 500 і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також щодо доходів від цих активів [193].

На сьогодні, ст. 368⁵ КК є діючою кримінально-правовою нормою, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення.

На думку М. С. Цуцкірідзе, сучасна кримінально-правова норма, яка передбачає відповідальність за незаконне збагачення містить найбільш

характерні ознаки, притаманні корупції та є найбільш небезпечним та латентним корупційним проявом. Юридична конструкція, яка застосовується у диспозиції ч. ст. 368⁵ КК «перевищує її законні доходи», не дає можливості однозначно відповісти на питання, за який саме період необхідно буде рахувати доходи відповідної особи для встановлення в її діяннях складу незаконного збагачення. Крім того, констатація факту наявності в діяннях винної особи усіх ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵ КК визначається із набуттям особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більша, ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує доходи саме вищезазначеної особи [194, с. 281]. Тобто, можуть мати місце випадки коли до кримінальної відповідальності буде притягнуто особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка хоч і набула у власність активи, однак придбання таких активів відбувалося, у тому числі за рахунок доходів членів її сім'ї.

У ст. 368⁵ КК передбачено, що незаконне збагачення є набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи. Санкція ст. 368⁵ КК передбачає, що за вчинення зазначеного кримінального правопорушення, особа карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [80].

У примітки 1 до ст. 368⁵ КК передбачено, що особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, зазначені у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» [80]. Під набуттям активів слід розуміти набуття їх особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність, а також набуття активів у власність іншою

фізичною або юридичною особою, якщо доведено, що таке набуття було здійснено за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними [80]. Під активами слід розуміти грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [80]. Під законними доходами особи слід розуміти доходи, отримані особою із законних джерел, зокрема визначених п. 7 і п. 8 ч. 1 ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції» [80]. При визначенні різниці між вартістю набутих активів та законними доходами не враховуються активи, які є предметом провадження у справах про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави, а також активи, стягнуті в дохід держави в рамках такого провадження [80].

Вартим уваги, що кримінальна-правова норма незаконного збагачення передбачена також у розділі 9.5. «Злочини проти порядку доброчесного виконання службових повноважень у публічній сфері» Проекту нового Кримінального кодексу (далі Проект нового КК) України. Відповідно до ст. 9.5.9. Проекту нового КК «Незаконне збагачення»: особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка набула активи, вартість яких більше ніж на тридцять п'ять тисяч розрахункових одиниць перевищує її законні доходи, – вчинила злочин 3 ступеня [150]. У ст. 3.1.6. Проекту нового КК «Санкції за злочини» визначено, що за злочин 3 ступеня штраф у розмірі від 1000 до 2000 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від трьох до чотирьох років [150]. Кваліфікуючі ознаки незаконного збагачення визначено ознаки які підвищують на два ступеня

тяжкості цей злочин: якщо його предметом чи засобом була неправомірنا вигода у великому розмірі (п. 1 ст. 9.5.2.); щодо активів, вартість яких більше ніж на триста тисяч розрахункових одиниць перевищує законні доходи особи (п. 2 ст. 9.5.2.) та ознаки, які підвищують на один ступінь тяжкість цей злочин: якщо його предметом чи засобом була неправомірна вигода у значному розмірі (п. 1 ст. 9.5.3.); щодо активів, вартість яких більше ніж на сто тисяч розрахункових одиниць перевищує законні доходи особи (п. 2 ст. 9.5.3.) [150].

У п. 1, п. 2 та п. 3 ст. 9.5.1. Проекту нового КК визначено: 1) активи – грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування; 2) законні доходи особи – доходи, отримані особою, уповноваженою на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, із законних джерел, зокрема визначених п. п. 7 і 8 ч. 1 ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції». При визначенні різниці між вартістю набутих активів та законними доходами особи не враховуються активи, які є предметом провадження у справах про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави, а також активи, стягнуті в дохід держави в рамках такого провадження; 3) набуття активів – їх набуття у власність: а) особою, уповноваженою на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, б) іншою фізичною чи юридичною особою, якщо доведено, що таке набуття було здійснено за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, або в) іншою фізичною чи юридичною особою, якщо доведено, що особа, уповноважена на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними [150]. Щодо визначення розміру

розрахункової одиниці у Проекті нового КК передбачено, що розрахункова одиниця, яка застосовується для визначення розмірів предмета або засобу вчинення кримінального правопорушення, а також спричиненої ним майнової шкоди і розміру штрафу та грошового стягнення, дорівнює 200 гривням. Після набрання чинності цим Кодексом розмір розрахункової одиниці може змінюватися не частіше, ніж один раз на календарний рік [150].

Отже, постійна редакція кримінально-правової норми полягає у тому, що законодавець перебуває у пошуку ефективної моделі, яка встановлюватиме кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, дотримуючи при цьому права та свободи людини. Історичний досвід встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення надає підстави стверджувати, що зазначена кримінально правова норма зазнавала зміну сім раз, один раз було декриміналізована та вже знайшла своє відображення у Проекті нового КК. Враховуючі те, що Проект нового КК перебуває на розгляді, не є остаточно затвердженим та прийнятим, дисертаційне дослідження буде продовжуватися за редакцією ст. 368⁵ КК, яка на сьогодні є діючою кримінальною нормою.

1.3 Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за незаконне збагачення

Позитивний зарубіжний досвід у сфері конструювання складу кримінального правопорушення пов'язаного з незаконним збагаченням має не тільки наукову, але й практичну значимість.

Науковці зокрема позитивно сприймають дослідження та застосування міжнародного законодавств у національне. М. М. Пендюра вважає необхідним ширше узагальнювати нагромаджений різними науками теоретичний та емпіричний матеріал, використовувати позитивний досвід цивілізованих країн світу, виявляти існуючі тенденції та обґрунтовувати на

цій підставі способи розв'язання проблем державного управління, пов'язаних з протидією корупційним проявам у системі державної служби, удосконалювати систему антикорупційного законодавства [113, с. 200]. Крім того, для того щоб знизити рівень корупції в Україні потрібно частіше запроваджувати та реалізовувати програми обміну досвідом з міжнародними державами в яких рівень корупції перебуває на низькому рівні. Досвід та механізм роботи міжнародного антикорупційного законодавства може стати ваговим внеском для зниження рівня корупції в державі [12, с. 31]. Тобто, використання міжнародного досвіду надає можливість визначити найбільш ефективні способи кримінально-правового впливу при визначенні системи заходів протидії незаконному збагаченню.

В міжнародно-правових актах незаконне збагачення, як форма корупційного кримінального правопорушення державного службовця, вперше була закріплена у Міжамериканській конвенції про боротьбу з корупцією від 29 березня 1996 року (далі – МАКПК). У ст. 9 МАКПК передбачено, що відповідно до своєї Конституції і основних принципів своєї правової системи кожна держава – учасниця, що ще не зробила цього, повинна вжити необхідних заходів для встановлення за своїм законодавством як кримінального-правопорушення суттєвого збільшення майна урядового чиновника, що він не може зрозуміло пояснити у відношенні до його законних заробітків під час здійснення своїх функцій [100].

Можливість перенесення тягара доведення законного походження передбачуваних доходів, або іншої власності, що підлягають конфіскації, від протиправної діяльності також встановила Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 року (ч. 7 ст. 5) [65]. Згодом ідея незаконного збагачення знайшла своє закріплення у ст. 12 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 04 лютого 2004 року, яка визначила необхідність встановлення вимоги про те, щоб особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, довела законне походження передбачуваних

доходів від кримінального правопорушення або іншого майна, яке підлягає конфіскації [66].

У подальшому поняття незаконного збагачення знайшло своє відображення в Конвенції Африканського Союзу про недопущення корупції та боротьбу з нею від 11 липня 2009 року (далі – КАСНКБ) та КООНПК. У ст. 8 КАСНКБ зазначено, що відповідно до положень свого національного законодавства держави – учасниці зобов’язуються вжити необхідних заходів для визнання незаконного збагачення кримінального правопорушення згідно зі своїм законодавством. «Незаконне збагачення» – це значне збільшення активів державної посадової особи або будь-якої іншої особи, яке вона не в змозі раціонально пояснити з урахуванням свого доходу [64].

Д. О. Гарбазей, аналізуючи визначення незаконного збагачення передбаченого в КАСНКБ, вказував на те, що апріорі у випадку наявності у громадянина майна значно більшого за його офіційні доходи незалежно від належності державній службі, це буде визнаватися актом корупції та вимагатиме відповідного розслідування [33, с. 91].

З огляду на вище запропоновані визначення незаконного збагачення, які зазначені у конвенціях зазначимо, що на відмінну від МАКПК, суб’єктом кримінального правопорушення передбаченого в КАСНКБ може бути як державна посадова особа, так і будь-яка інша. Крім того, відмінною рисою в розглянутих нами конвенціях є те, що держави – учасники визначені в МАКПК та КАСНКБ «повинні» та «зобов’язані» вжити необхідних заходів для встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. У свою чергу незаконне збагачення, як корупційне кримінальне правопорушення визначене ст. 20 КООНПК за своєю природою є факультативною нормою, тобто кожна країна – учасниця відповідно до своєї конституції й основоположних принципів своєї правової системи визначає можливість упровадження даного складу кримінального правопорушення у своє національне законодавство.

В зарубіжних країнах впроваджується активна антикорупційна політика шляхом притягнення до кримінальної відповідальності державних службовців за вчинення незаконного збагачення. С. С. Чернявський та А. А. Вознюк вказували на те, що у світі найпоширенішими стали дві моделі правової протидії незаконному збагаченню: 1) визнання нез'ясованого збагачення кримінальним правопорушенням і притягнення винних до кримінальної відповідальності; 2) конфіскація майна, походження якого особа не може пояснити, у цивільному порядку [197, с. 81]. Дослідниками також зазначалося, що ефективно використання зазначених правових інструментів стимулює осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до правомірної поведінки, що в свою чергу сприяє зниженню рівня корупції в державі, а також надає змогу за рахунок конфіскації майна вилучити незаконно здобуті активи й обернути їх у дохід держави [197, с. 82].

На думку зарубіжних науковців вище запропоновані моделі мають позитивні та негативні аспекти. Т. Бергер, М. Матіас, М. Моралес та Л. Музіла, вказують на те, що корупційні кримінальні правопорушення за своєю сутністю є не лише таємними, а й ретельно приховуваними. Учасники корупційних відносин мають на меті зберегти в таємниці учинені суспільно небезпечні діяння. У зв'язку із цим, винні особи уникають кримінальної відповідальності, а незаконно здобуті активи не передають у дохід держави [226, с. 81]. Вказану позицію науковців підтримав Л. Бартельс зазначивши, що закони пов'язані з протидією незаконному збагаченню, стримують потенційних правопорушників обмежуючи при цьому їх здатність фінансувати свої майбутні кримінальні правопорушення шляхом зниження рівня прибутковості незаконної діяльності [205].

У той же час, як зазначає Дж. Р. Болз, попри переваги незаконного збагачення для запобігання та протидії корупції, вказане суспільно небезпечне діяння порушує основні права обвинуваченого – обмежує

презумпцію невинуватості, а тому має бути замінено на альтернативні правозастосовні механізмами [207]. С. Бікеліс також вважає, що незаконне збагачення може порушити право особи не свідчити проти себе. Крім того, збір достатніх доказів незаконного збагачення в контексті стандартів кримінального доказування є надзвичайно складним завданням для сторони обвинувачення [206].

Однак Х. Нугрохо, висловив своє критичне ставлення до зазначеної науковцями позиції щодо недоліків кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. На думку науковця, принцип скасування тягара доказування не застосовується для запобігання виправданню обвинуваченого, якщо він або вона може довести, що його майно не походить від корупційних кримінальних правопорушень. Тому, найкращим рішенням для цього є заохочення законодавчого органу сформулювати закони про скасування тягара доказів, для боротьби з корупцією в державах [227].

На підставі запропонованих підходів, які висловили національні та іноземні науковці, досить складно сформулювати висновки щодо найбільш ефективних способів протидії незаконному збагаченню, проте чимало зарубіжних країн доповнили зазначене кримінальне правопорушення до свого законодавства.

В Королівстві Данія, кримінальна відповідальність за незаконне збагачення визначена ст. 144 КК Королівства Данії: особа, яка під час виконання датської, іноземної чи міжнародної державної посади або функціонує, незаконно отримує, вимагає або приймає обіцянку подарунка або інші привілеї на свою користь, карається штрафом або позбавленням волі на строк до шести років [210].

В свою чергу, в Литовській Республіці, норма про незаконне збагачення була доповнена до кримінального законодавства 2010 року. С. Бікеліс на підставі аналізу проблем, які виникали в Литовській Республіці на шляху впровадження сучасного правового механізму криміналізації незаконного збагачення, доходить висновку, що концепція криміналізації

незаконного збагачення виявляється менш перспективною, ніж концепція цивільної конфіскації майна [206]. Однак, в ч. 1 ст. 189¹ КК Литовської Республіки визначено, що особа, якій належить право власності на майно, вартість якого перевищує 500 мінімальних прожиткових мінімумів, та яка, водночас, усвідомлює або могла усвідомлювати, що таке майно не могло бути придбане з використанням законного доходу, карається штрафом, або арештом, або позбавленням волі на строк до чотирьох років [212]. В ч. 2 цієї ж норми зазначено: особа, яка приймає майно, зазначене в ч. 1 ст. 189¹ КК Литовської Республіки, від третіх сторін, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, якщо він або вона повідомить про це правоохоронні органи до того, як йому так і їй буде повідомлено про підозру, і якщо він або вона активно співпрацює у визначенні походження майна [212]. Частина 3 стосується юридичних осіб та визначає, що юридична особа також підлягає кримінальній відповідальності за діяння передбачене ст. 189¹ КК Литовської Республіки [212].

О. В. Кришевич, розглядаючи склад кримінального правопорушення незаконного збагачення за законодавством Литовської Республіки вказувала на те, що кримінально-правова норма ст. 189¹ КК Литовської Республіки є набагато жорсткішою за українську редакцію, оскільки її дія поширюється не лише на фізичних, а й на юридичних осіб [90, с. 60]. Підтримуючи вказану позицію зазначимо, що подібна ситуація має місце і в законодавстві Республіки Молдови.

Що стосується питання кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Республіки Молдови, то правоохоронні органи продовжують діяльність пов'язану з антикорупційною політикою в державі. Як слушно зауважують А. М. Дрегулян та С. Л. Нестор, для ефективної боротьби з корупцією необхідно розробити і запустити комплексну антикорупційну програму, яка повинна перерости в постійно діючу систему обмеження корупції [42, с. 309].

Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення передбачена ст. 330² КК Республіки Молдови: незаконне збагачення є володіння службовою або публічною особою особисто, або через третіх осіб, майном, вартість якого значно перевищує отримані ним кошти, та відносно якої, на підставі доказів встановлено, що воно не могло бути отримано законним шляхом, карається штрафом в розмірі від 6000 до 8000 умовних одиниць, або позбавленням волі на строк від 3 до 7 років, з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років [220]. В ч. 2 ст. 330² КК Республіки Молдови передбачено вчинення того самого діяння особою, яка займає відповідальну державну посаду та передбачена санкція у виді штрафу в розмірі від 8000 до 10000 умовних одиниць, або позбавлення волі на строк від 7 до 15 років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років [220].

О. І. Гузоватий аналізуючи склад кримінального правопорушення незаконного збагачення за законодавством України та Республіки Молдови виокремлював певні недоліки ст. 330² КК Республіки Молдови акцентуючи увагу на окремих положеннях, які є схожими з конструкцією кримінально-правової норми незаконного збагачення в Україні. У своїй роботі, науковець зосереджував увагу на більш суворі види покарань за законодавством Республіки Молдови у виді позбавлення волі, а також додаткове покарання щодо обмеження зайняття певних посад, або певною діяльністю. Серед недоліків ст. 330² КК Республіки Молдови науковець виокремлював відсутність чітких критеріїв визначення категорії «значного перевищення отриманих коштів». На думку науковця, останнє може вплинути на вирішення питання щодо конфіскації, яка застосовується за незаконне збагачення [35, с. 66].

О. В. Кришевич та Б. Г. Безгинський також здійснюючи порівняльно-правове дослідження складу незаконного збагачення за законодавством України та Республіки Молдови, вказували на різницю предмету зазначеного

кримінального правопорушення. Так, предметом незаконного збагачення в КК є активи, а КК Республіки Молдови – майно. Кваліфікуюча ознака незаконного збагачення за кримінальним законодавством Республіки Молдови є вчинення розглянутого діяння особою, яка займає відповідальну державну посаду. В свою чергу, кримінальне законодавство України не передбачає кваліфікуючих ознак за вчинення незаконного збагачення [87, с. 427].

Однак, не всі країни Європи які приєдналися до КООНПК встановили кримінальну відповідальність за незаконне збагачення. Зокрема, Фінляндська Республіка хоча і ратифікувала в своїй країні КООНПК, на сьогодні не встановила кримінальну відповідальність за незаконне збагачення. Питання пов'язані з протидією та подоланням корупції, країна розглядає як частину кримінальних правопорушень, що підпадають під дію Конституції, Кримінального кодексу, адміністративних інструкцій Фінляндської Республіки, Законодавства про цивільну службу та інших нормативних документів. Однак, термін активи, які є предметом незаконного збагачення за законодавством України, зустрічається в деяких положеннях КК Фінляндської Республіки. Відповідно до п. 1 ст. 4 розділу XVIII КК Фінляндської Республіки «Розкраданням» є дії особи, яка привласнює активи або інше рухоме майно, яке перебуває у володінні іншої, караються штрафом або позбавленням волі не більше одного року [219]. У п. 3 ст. 13 розділу XVIII КК Фінляндської Республіки також зазначено, що активи які перебувають на рахунках іншої особи і котрі винний має право передати, або зняти вважаються власністю винного [219].

Поняття активів також зустрічається в кримінальному законодавстві Швейцарської Конфедерації. Відповідно до ст. 72 КК Швейцарської Конфедерації, суд виносить постанову про конфіскацію всіх активів, які знаходяться в розпорядженні злочинної організації. У разі якщо активи знаходяться у власності особи, яка бере участь чи підтримує злочинну

організацію (ст. 260-ter), їх прирівнюють до таких, що знаходяться у власності організації до тих пір, поки не буде доведено протилежне [222].

Питання, що пов'язані з корупцією та хабарництвом у Королівстві Швеції містяться у загальному законодавстві, зокрема КК Королівства Швеції, Кодексі про судочинство, Акті про аудит та інших законодавчих і підзаконних актах. Особливу роль у протидії корупції у країні відіграє Омбудсмен – державна служба, яку очолює незалежна публічна особа високого рангу, що розглядає скарги громадян на дії державних органів, під час виконання ними службових та професійних обов'язків. Кримінальним правопорушенням вчиненим службовими особами присвячено XX розділ КК Королівства Швеції, які передбачають кримінальну відповідальність щодо зловживання службовим становищем. Наприклад у ст. 2 розділу XX КК Королівства Швеція визначено, що службова особа, яка отримує приймає чи вимагає хабар, чи будь яку іншу незаконну винагороду за виконання своїх службових обов'язків, має бути засуджена до виплати штрафу, чи позбавлення волі на строк не більше двох років [217]. Натомість, хоча країна і ратифікувало ст. 20 КООНПК, поняття незаконного збагачення до чинного законодавства введено не було.

Аналогічна ситуація спостерігається у Федеративній Республіки Німеччина та Королівстві Нідерландів. Приєднання зазначених країн до КООНПК не потягло за собою жодних доповнень та змін в національне законодавство щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. В законодавстві Федеративної Республіки Німеччина не міститься терміну незаконне збагачення. У країні існує поняття безпідставне збагачення, яке широко використовується у кримінальному, податковому та в цивільному законодавстві [214]. Щодо Королівства Нідерландів, то в кримінальному-законодавстві країни також відсутня окрема норма незаконного збагачення. У той же час, країна приділяє належну увагу вчиненню кримінальних правопорушень пов'язаних із зловживанням службовим становищем осіб (розділ XXVIII КК Королівства Нідерландів).

Наприклад у ст. 359 КК Королівства Нідерландів визначено, що службова особа чи будь-яка інша особа, яка постійно або тимчасово займає посаду, пов'язану із виконанням службових обов'язків, яка умисно привласнила гроші чи інші цінні папери, які знаходилися під її контролем, карається позбавленням волі не більше шести років, та штрафом п'ятої категорії. У ст. 83 КК Королівства Нідерландів визначено, що термін «службова особа» застосовується до всіх осіб, які виконують службові обов'язки згідно із законом [216].

Румунія ухвалила адміністративні процедури, які дозволяють «Nevis Island Administration» розслідувати невинуватого збагачення замість криміналізації незаконного збагачення через конституційні проблеми. У новому КК Румунії не передбачено відповідальності за незаконне збагачення, однак у кримінальному законодавстві країни є окремий інструментарій для протидії незаконному збагаченню, що включає спеціальну конфіскацію (ст. 112-1) [221].

Уряд Португальської Республіки, проголосив широкомасштабну боротьбу та протидію корупції, але не встановив кримінальну відповідальність за незаконне збагачення. Питання криміналізації цього виду кримінального правопорушення залишається актуальним. Схожа ситуація має місце в Королівстві Норвегія, яка з 2006 року розглядала питання криміналізації незаконного збагачення в діюче національне законодавство. На даний час це питання залишається відкритим та дискусійним, оскільки дане кримінальне правопорушення не є сумісним з принципом презумпції невинуватості визначеного законодавством Королівства Норвегії.

Протилежна ситуація спостерігається у Французькій Республіці. Відповідно до ст. 321⁶ КК Французької Республіки: нездатність особи обґрунтувати джерела доходів, відповідних її способу життя, якщо така особа має законну владу над неповнолітнім, який проживає разом з нею і систематично скоює кримінальні правопорушення або проступки проти

майна інших осіб, карається п'ятьма роками тюремного ув'язнення і штрафом у розмірі 375 000 євро [215].

Аналізуючи кримінально-правову норму незаконного збагачення за законодавством Французькій Республіки іноземний дослідник А. Дорнб'єр вказував на те, що назва «незаконне збагачення» не є універсальним терміном і залежить від конкретного законодавства країни. Однак, на думку науковця ст. 321⁶ КК Французької Республіки схожа на закони про незаконне збагачення передбачених в інших країнах, оскільки не покладає обов'язок на сторону обвинувачення доводити, що збільшення активів настало в результаті іншого кримінального правопорушення [223].

У свою чергу, кримінальне законодавство Грузії не містить конкретної кримінально-правової норми незаконне збагачення, однак елементи складу зазначеного кримінального правопорушення передбачені ст. 194 КК Грузії «Відмивання коштів». Відповідно до ст. 194 КК Грузії: легалізація незаконних доходів, тобто надання законного вигляду (користування, придбання, володіння, конверсія, передача чи інші дії) незаконному, або не задокументованому майну з метою приховування його незаконного, або не задокументованого походження, або надання сприяння іншій особі в ухиленні від відповідальності, а так само приховування чи маскуванню його справжньої природи, джерела походження, місцеперебування, розміщення, руху, права власності на нього, або інших пов'язаних із ним прав. Не задокументоване майно, визначається як «майно, а також доходи від цього майна, акції, на які в особи, членів його сім'ї, близьких родичів, або пов'язаних із ним осіб відсутні документи, що підтверджують їхнє законне придбання, або які придбані на кошти, отримані в результаті відчуження незаконного майна» [211].

Варто також звернути увагу на те, що законодавством Грузії, передбачена процедура конфіскації майна, яка стосується незаконного збагачення. Однак, як зазначає М. Сімонато, останніми роками систему цивільної конфіскації в Грузії неодноразово оскаржували в суді. Ця система

надає можливість правоохоронним органам повертати незаконні активи, обвинувачуваними посадовими особами в певних кримінальних правопорушеннях, без їх засудження [229]. У справі «Гогітідзе та інші проти Грузії» (рішення № 36862/05) ЄСПЛ ухвалив, що конфіскація майна колишньої державної посадової особи не порушує Європейську конвенцію з прав людини. Суд дійшов висновку, що держава встановила справедливий баланс між засобами, використаними для конфіскації майна заявників, і суспільним інтересом у протидії корупції в державі. Стосовно права на справедливий судовий розгляд ЄСПЛ встановив, що заявники відмовилися від свого права брати участь у розгляді, оскільки не з'явилися на судовий розгляд [49].

Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення також передбачена ст. 310. 1 КК Республіки Вірменії: збільшення майна та зменшення зобов'язань за звітний період в особи, яка відповідно до Закону Республіки Вірменія «Про державну службу», зобов'язана подавати декларацію, якщо таке збільшення чи зменшення значно перевищує її законний дохід і не може бути належним чином виправдане цим доходом, і якщо відсутні ознаки іншого кримінального правопорушення, що є підставою для незаконного збагачення. Для цілей ст. 310. 1 КК Республіки Вірменії «значно» розуміється сума, що в 5000 разів перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої на момент вчинення кримінального правопорушення [27].

В кримінальному законодавстві Республіки Ірландія не передбачено кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. Однак в рамках податкового законодавства країни існують положення щодо неправомірного збагачення («unjust enrichment») [35].

Досліджуючи країни Східної та Центральної Азії встановлено, що пріоритетним напрямком діяльності правоохоронних органів в них залишається боротьба з корупцією. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення була включена до КК Китайської Народної Республіки

в 1997 року. У ст. 395 КК Китайської Народної Республіки передбачено, що якщо державні службовці, вартість майна яких чи витрати яких значно перевищують величину законних доходів, і це перевищення становить значну суму, зобов'язані пояснити джерело доходів. При неможливості підтвердження законності доходів, сума, яка складає різницю, вважається незаконно отриманою та підлягають покаранню у вигляді позбавленням волі на строк до 10 років чи короткостроковим арештом, або якщо ця різниця дуже велика, винна особа повинна бути засуджена до фіксованого тюремного ув'язнення на термін не менше 5 років, але не більше ніж на 10 років, а надлишок майна підлягає конфіскації [35]. У ч. 2 ст. 395 КК Китайської Народної Республіки передбачено кримінальну відповідальність, якщо державні службовці, які мають рахунки за кордоном, зобов'язані заявити про це у відповідності з державними вимогами [177].

Кримінальну відповідальність за незаконне збагачення також встановила Монголія. Відповідно до ст. 22.10 КК Монголії: якщо державна посадова особа нездатна обґрунтувати, як законне значне збільшення своїх доходів і майна, такі доходи та майно підлягають конфіскації, право посадової особи бути призначеним на інші державні посади припиняється на строк до 2 років, а вона в свою чергу карається штрафом у розмірі від 450 до 14 000 одиниць, або припиненням права посадової особи на виїзд за кордон на строк від одного місяця до трьох років, або ж позбавленням волі на строк від одного місяця до трьохроків [27].

Аналізуючи кримінальну відповідальність за незаконне збагачення передбачену КК Китайської Народної Республіки та КК Монголії зазначимо, що на відмінно від України, кримінальне законодавство зазначених країн покладає на державну посадову особу обов'язок обґрунтувати збільшення своїх доходів і майна, оскільки у протилежному випадку в її діях буде встановлено ознаки складу кримінального правопорушення незаконного збагачення.

Кримінально-правова норма незаконного збагачення передбачена законодавством Киргизької Республіки. Відповідно до ст. 323 КК Киргизької Республіки: незаконне збагачення – придбання посадовою особою у власність(користування) майна, вартість якого перевищує його офіційні доходи, підтверджені законними джерелами за два повних роки, або передача ним такого майна близьким родичам. Ті ж самі діяння, вчинені посадовою особою, яка обіймає відповідальну посаду, або якщо вартість майна перевищує офіційні доходи, підтверджені законними джерелами за п'ять повних років, за цією статтею становлять кримінальне правопорушення незаконного збагачення за обтяжуючих обставин [176].

Щодо кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в країнах Африки, то слушною є думка іноземного дослідника Т. Оке, що лише перехід від парадигми кримінальних заходів до більш жорстких цивільних може ефективно протидіяти збільшенню кількості ендемічних інцидентів в Африці – участі державних діячів у фінансових кримінальних правопорушеннях, спрямованих на одержання особистої вигоди за рахунок активів держави [228].

У ст. 34 Закону Республіки Ботсвана про корупцію та економічні правопорушення 1994 року передбачено, що керівник або будь-яка посадова особа дирекції, уповноважена в письмовій формі від керівництва проводити відносно будь-якої особи розслідування, якщо є обґрунтовані підстави вважати: а) особа підтримує вищий рівень життя за його теперішнє або минулим джерелам доходу або активів; б) контролює або володіє грошовими ресурсами чи майном непропорційні його нинішнім або минулим відомим джерелам доходу або активів [208]. Тобто, якщо в керівних органах Республіки Ботсвана є підстави вважати, що рівень життя (як посадової особи так і будь якої іншої) не відповідатиме її офіційним доходам, в даному випадку матиме місце притягнення її до кримінальної відповідальності за незаконне збагачення.

У Королівстві Марокко триває дискусія щодо імплементації в національне законодавство ст. 20 КООНПК. Рабат – Комісія із захисту громадського майна та суспільних благ у Королівстві Марокко (The Commission for the Protection of Public Property and Public Goods in Morocco) вважає, що боротьба з корупцією та розкрадання державних коштів є вирішальними елементами для досягнення справжньої демократії та закликає осіб, які приймають рішення, вжити рішучих судових заходів проти корумпованих посадових осіб та розробити національну стратегію для повернення розкрадених коштів. Однак, незважаючи на численні пропозиції щодо його прийняття, законопроект про внесення змін до КК Королівство Марокко щодо криміналізації незаконного збагачення досі заблокований у Палаті представників [225].

Наступними розглянутими країнами, які встановили кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, є країни Центральної, Північної та Південної Америки.

Зазначимо, що Аргентинська Республіка стала першою в світі країною, яка в 1964 встановила в своєму національному законодавстві кримінальну відповідальність за незаконне збагачення. В ст. 268² КК Аргентинської Республіки передбачено, що будь-яка особа, котра на відповідну вимогу не в змозі підтвердити походження стосовно себе самого або третьої особи статків, одержаних після призначення на державну посаду або державну службу, або протягом не більш ніж двох років після припинення виконання службових обов'язків, карається позбавленням волі на строк від двох до шести років, і штрафом у розмірі від 50 до 100 відсотків розміру статків такої особи, а також безумовним довічним позбавленням права обіймати посади на державній службі [175].

Законодавство Республіки Панама також встановлює кримінальну відповідальність за незаконне збагачення. У ст. 335 – А КК Республіки Панама передбачено, що особа, яка під час обіймання державної посади, або протягом року після припинення державної служби, отримує у власність

активи у значному розмірі, не може виправдати джерело такого збагачення, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років, або арешту від 100 до 365 днів, та позбавлення права обіймати державні посади на строк, що дорівнює позбавленню волі чи арешту. Якщо таке збагачення перевищує суму 100 000 бальбоа, то тюремне ув'язнення може бути збільшеним від чотирьох до десяти років [35].

У Мексиканських Сполучених Штатах та Республіки Перу також встановлено кримінальну відповідальність за незаконне збагачення. Відповідно до ст. 224 КК Мексиканських Сполучених Штатах: незаконним збагаченням визнається, суспільно-небезпечне діяння державного службовця, який не в змозі пояснити законне збільшення його активів, або законного джерела товарів на його ім'я. Особа, яка визнана винною у незаконному збагаченні карається конфіскацією незаконних товарів, позбавленням волі до п'яти років та позбавленням права працювати в державній службі [178]. У свою чергу ст. 401 КК Республіки Перу визначено, що якщо державний службовець або посадова особа незаконно збагачується, то він буде оштрафований з позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років. Незаконне збагачення матиме місце у тому випадку, якщо вартість активів і доходів помітно перевищує його особисті активи, або особисті витрати, які він зазвичай не в змозі отримати в силу своєї заробітної плати та винагороди, або будь-яких інших законних доходів [35].

З огляду на вище викладене вважаємо, що на сьогоднішній день не можливо говорити про те, що зарубіжне законодавство більш досконале, ніж вітчизняне, та що його досягнення необхідно повністю перенести в Україну, але на шляху реформування законодавства нашої держави, необхідно враховувати результати діяльності як зарубіжних, так і вітчизняних законодавців та науковців. Так, в зарубіжних країнах незаконне збагачення, як один із видів корупційних кримінальних правопорушень, залишається актуальною проблемою. Основним способом протидії незаконного збагачення в зарубіжних країнах залишається конфіскації незаконно

здобутих активів у дохід держави та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Необхідно відзначити, що кримінальна відповідальність за незаконне збагачення хоча і являє собою один із дієвих інструментів протидії корупції, однак не в усіх зарубіжних країн згадана норма передбачена. Пов'язано це зокрема з тим, що такі країни як: Фінляндська Республіка, Швейцарська Конфедерація, Королівство Швеція, Федеративна Республіка Німеччина, Королівство Нідерландів, Румунія, Португальська Республіка, Королівство Норвегія, Республіка Ірландія та Королівство Марокко мають в своєму правовому арсеналі ефективні механізми боротьби з корупцією. Крім того, згадані зарубіжні країни не встановивши кримінальну відповідальність за незаконне збагачення пояснюють це тим, що розглянута норма порушує принцип презумпції невинуватості та право особи не свідчити проти себе.

У той же час, джерела кримінального права зарубіжних країн в яких встановлена кримінальна відповідальність за незаконне збагачення, здебільшого передбачають більш суворі санкції ніж в КК. До того ж, в таких країнах як: Китайська Народна Республіка, Монголія, Мексиканських Сполучених Штатах, окрім основного виду покарання, також передбачена процедура конфіскації майна та незаконно набутих активів державної посадової особи.

У ході проведення аналізу міжнародного законодавства, щодо кримінальної відповідальності за незаконне збагачення встановлено, що родовим об'єктом зазначеного кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері службової діяльності визначених окремим розділом міжнародного законодавства. В свою чергу, термін «активи», які є предметом незаконного збагачення передбаченого КК, також використовується в кримінальному законодавстві зарубіжних країн, зокрема: Фінляндської Республіки, Швейцарської Конфедерації, Киргизької Республіки, Мексиканських Сполучених Штатах, Республіки Панама та Республіки Ботсвана.

Характерною ознакою об'єктивної сторони незаконного збагачення в зарубіжних країнах є те, що законодавець покладає обов'язок на службову особу обґрунтувати та пояснити отримані доходи, які є непропорційними її матеріальному стану. Крім того, в таких країнах як Киргизька Республіка, Аргентинська Республіка та Республіка Панама кримінальна відповідальність за незаконне збагачення настає як під час виконання службовою особою посадових обов'язків, так і протягом встановленого законодавством часу, після припинення службової діяльності.

Особливу увагу слід звернути на суб'єктів незаконного збагачення передбаченого в зарубіжних країнах. Суб'єктами досліджуваного кримінального правопорушення в таких країнах як: Королівство Данія, Республіка Молдова, Республіка Вірменія, Китайська Народна Республіка, Монголія, Киргизька Республіка, Мексиканських Сполучених Штатах, Республіка Панама та Республіка Перу може бути лише державна посадова особа. Крім того, в Республіка Молдова та Киргизькій Республіки кваліфікуючими ознаками передбачено вчинення незаконного збагачення особою, яка займає відповідальне та особливо відповідальне становище. В деяких інших країнах, зокрема: Литовська Республіка, Французька Республіка, Аргентинська Республіка та Республіки Ботсвана суб'єктам незаконного збагачення може бути будь-яка особа, незалежно від відношення до державної служби.

Суб'єктивна сторона незаконного збагачення відповідно до кримінального законодавства зарубіжних країн, характеризується виною у формі прямого умислу. Факультативними ознаками суб'єктивної сторони незаконного збагачення є мотив та мета. Останні в свою чергу за іноземним законодавством можуть бути корисливі та особисті.

Висновки до першого розділу

За результатами проведеного аналізу теоретико-методологічних засад, генези законодавства та дослідження міжнародного досвіду щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні сформульовані наступні висновки:

1. Теоретичними передумовами дослідження є: дослідження наукових розробок щодо кримінальної відповідальності за незаконне збагачення; ефективне та правильне визначення завдань дослідження; визначення об'єктивного бачення виокремлених питань, їх зв'язок з положеннями національного та міжнародного законодавства. Викладено положення про систему методів наукового пізнання (конкретно-наукових та загальнонаукових), встановлено методологічну основу предмета дисертаційного дослідження.

Доведено, що попри наявність достатньої кількості наукових праць, щодо кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні, чимало питань залишились дискусійними, а окремі недостатньо, чи взагалі не дослідженими. Крім того, попередні наукові розробки, що стосуються окремих питань незаконного збагачення, були здійснені за редакцією ст. 368² КК, яка згідно з Рішенням КСУ № 1-р/2019 від 26 лютого 2019 року визнано такою, що не відповідає КУ.

2. Досліджуючи генезу вітчизняного законодавства з'ясовано, що передумовою встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення стало ратифікація в Україні КООНПК та імплементацією в національне законодавство ст. 20 «Незаконне збагачення» зазначеної в КООНПК. На підставі проведеного аналізу історичного досвіду щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення констатуємо, що розглянута кримінально-правова норма зазнавала зміну сім раз, один раз була декриміналізована та визначена у Проекті нового КК: 1) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України

щодо відповідальності за корупційні правопорушення»; 2) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією»; 3) Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України»; 4) Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»; 5) Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні»; 6) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції»; 7) Рішення КСУ № 1-р/2019 від 26 лютого 2019 року; 8) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів»; 9) Проект нового КК.

3. Узагальнено зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. Такі країни, як: Фінляндська Республіка, Швейцарська Конфедерація, Королівство Швеція, Федеративна Республіка Німеччина, Королівство Нідерландів, Румунія, Португальська Республіка, Королівство Норвегія, Республіка Ірландія та Королівство Марокко не передбачили у власному законодавстві кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, оскільки мають в своєму правовому арсеналі ефективні механізми боротьби з корупцією. Однак більшість іноземних країн серед яких: Королівство Данія (ст. 144), Литовська Республіка (ст. 189¹), Республіка Молдови (ст. 330²), Французька Республіка (ст. 321⁶), Грузія (ст. 194), Республіка Вірменії (ст. 310. 1), Китайська Народна Республіка (ст. 395), Монголії (ст. 22), Киргизька Республіка (ст. 323), Аргентинська

Республіка (ст. 268²), Республіка Панама (ст. 335 – А), Мексиканські Сполучені Штати (ст. 224), Республіки Перу (ст. 401), Республіка Ботсвана (ст. 34) встановили у власному законодавстві кримінальну відповідальність за незаконне збагачення.

Дослідивши іноземне законодавство щодо складу кримінального правопорушення незаконного збагачення, сформовано наступні висновки: 1) родовим об'єктом зазначеного кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері службової діяльності визначених окремим розділом міжнародного законодавства; 2) предметом незаконного збагачення може бути майно або активи; 3) особливість об'єктивної сторони незаконного збагачення в зарубіжних країнах полягає в обов'язку службової особи обґрунтувати та пояснити отримані доходи, які є непропорційними їхньому матеріальному стану, а також встановлення певного проміжку часу виконання службовою особою покладених на неї обов'язків та після припинення службової діяльності; 4) суб'єктами розглянутого кримінального правопорушення може бути як службова особа так і будь-яка інша, незалежно від відношення до державної служби; 5) суб'єктивна сторона незаконного збагачення характеризується виною у формі прямого умислу (факультативними ознаками є мотив та мета); 6) передбачено конфіскацію незаконно здобутих активів або майна, а також кваліфікуючі ознаки (вчинення незаконного збагачення особою, яка займає відповідальне та особливо відповідальне становище).

РОЗДІЛ 2 ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

2.1. Об'єкт та предмет складу кримінального правопорушення незаконного збагачення

Об'єкт кримінального правопорушення має різнопланове кримінально-правове значення, а також ряд теоретичних та практичних аспектів, що актуалізують наукові розробки в даному напрямку.

Кримінальне правопорушення завжди посягає на певний об'єкт, заподіює йому шкоду, або створює загрозу такого заподіяння. Будучи одним з чотирьох елементів складу кримінального правопорушення, об'єкт надає можливість визначити суспільно-політичну сутність кримінального правопорушення, з'ясувати його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації вчиненого діяння, а також відмежуванню його від суміжних суспільно небезпечних посягань [83].

Грунтовне дослідження поняття та сутності об'єкта кримінального правопорушення властиве вітчизняному кримінальному праву. Однак, у наукових колах тривають дискусії щодо проблеми визначення об'єкта кримінального правопорушення, оскільки кожній позиції притаманні певні властивості. Тому наукове обґрунтування особистої позиції не надає можливості остаточно стверджувати, що певна концепція може бути правильною чи хибною. Розглянемо основні концепції щодо визначення об'єкта кримінального правопорушення які існують в доктрині кримінального права.

На думку таких вчених-правників як: М. І. Мельник, Б. С. Нікіфоров, А. А. Піонтковський, А. В. Савченко, А. Н. Трайнін,

Є. А. Фролов та ін. об'єктом будь-якого кримінального правопорушення прийнято вважати охоронювані КК суспільні відносини. Існує також концепція відповідно до якої об'єктом кримінального правопорушення можуть бути певні правові норми та правовідносини, а також концепція, що об'єктом будь-якого кримінального правопорушення є люди, які в одних випадках виступають як окремі фізичні особи, або юридичні особи.

На нашу думку, концепція розуміння об'єкта, як охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин є найбільш цілісним уявленням про об'єкт кримінального правопорушення, яка і буде закладена в основу нашого дослідження.

Зазначимо, що об'єкти кримінально-правової охорони класифікують за двома підставами: «за вертикаллю» (загальний, родовий, видовий і безпосередній) та «за горизонталлю» (основний, додатковий обов'язковий та додатковий факультативний) [83]. Використовуючи зазначену класифікацію, проведемо дослідження об'єкта незаконного збагачення.

Тлумачення загального об'єкта кримінального правопорушення зведено до сукупності суспільних відносин, що поставлені під охорону КК та які можуть порушувати внаслідок учинення суспільно небезпечного діяння. З аналізу наукових позицій вчених правників: П. П. Андрушка, Т. Б. Басової та А. А. Стрижевської з приводу визначення загального об'єкта кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг вбачається, що під ним розуміється сукупність суспільних відносин, блага, цінності у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, що охороняються кримінальним законом [3].

Щодо питання родового об'єкта кримінального правопорушення то підтримуючи позицію В. Я. Тація зазначимо, що загальний об'єкт складається з низки родових об'єктів. Під родовим об'єктом в свою чергу розуміють об'єкт, який охоплює певне коло однорідних, або тотожних

суспільних відносин, які охороняються єдиним комплексом кримінально-правових норм [169, с. 13].

Для того щоб правильно зрозуміти сутності родового об'єкта незаконного збагачення, важливо визначити структуру суспільних відносин і взаємодію між різними елементами їх складових частин. Кримінально-правова література виділяє наступні елементи суспільних відносин: суб'єкти відносин; предмет, з приводу якого існують відносини; соціальний зв'язок – як зміст відносин, що визначається суспільно значущою діяльністю. Суб'єктами суспільних відносин у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є держава (в особі відповідних органів та посадових і службових осіб), об'єднання громадян, юридичних і фізичних осіб, які співвідносяться один з одним як суб'єкт та об'єкт впливу. Під предметом суспільних відносин у сфері діяльності державного апарату і апарату органів місцевого самоврядування, апарату управління державних, комунальних підприємств, установ, організацій, у ракурсі кримінального права, є правомірна діяльність даних органів, тобто така, що відповідає вимогам законодавства. Соціальний зв'язок визначається, як взаємозв'язок суб'єктів вищезазначених відносин. Сутність соціального зв'язку встановлюється на основі визначення діяльності суб'єктів відносин з приводу предмета та змісту їх поведінки [8].

Отже, родовий об'єкт ст. 368⁵ КК необхідно визначати в межах розділу XVII Особливої частини КК, який передбачає відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. На підставі цього, родовим об'єктом незаконного збагачення є суспільні відносини у сфері забезпечення належної службової діяльності визначених суб'єктів державного апарату та органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій як публічного, так і приватного права, а також діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг.

Аналізуючи ознаки об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵ КК, розглянемо видовий об'єкт. Зокрема, О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк вказують на те, що видовим об'єктом кримінальних правопорушень варто вважати більш звужену за змістом групу суспільних відносин у межах одного родового об'єкта, який об'єднує однорідні суспільні відносини, що охороняються КК та можуть зазнавати посягання в разі вчинення кримінальних правопорушень певного виду [47]. Підтримуючи позицію вітчизняних вчених зазначимо також те, що видовий об'єкт перебуває у площині відповідного родового об'єкта.

Належним чином визначити сутність суспільно небезпечного діяння, його спрямованість на відповідні суспільні відносини й оптимізувати практику правозастосування надає можливість саме зміст видового об'єкта кримінального правопорушення. На цьому підґрунті в науці кримінального права обстоюють думку про необхідність і доцільність побудови системи Особливої частини КК саме на підставі положень видового об'єкта кримінальних правопорушень.

М. І. Хавронюк у своєму дисертаційному дослідженні «Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації» 2007 року стверджує, що позитивним є досвід законодавців країн континентальної Європи, який передбачає формування Особливої частини з урахуванням не лише родового, а й видового об'єктів [189, с. 224].

Хоча позиція вченого і заслуговує на увагу, нам більше імпонує думка М. В. Кочерова, який розглядаючи видовий об'єкт незаконного збагачення вказував на те, що ним виступають суспільні відносини які виникають на підставі здійснення особою уповноваженою на виконання функцій державного або місцевого самоврядування діяльності відповідно до кримінального законодавства [75, с. 13]. Наведена думка науковця є раціональною з огляду на те, що виділення поряд з родовим об'єктом видового об'єкта кримінального правопорушення, здійснюється коли

всередині великої групи однорідних суспільних відносин розрізняють більш вузькі групи відносин, які відображають один і той же інтерес учасників цих відносин [8].

Отже, видовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵ КК, вважаємо є суспільні відносини, що становить правильну роботу державного апарату й апарату органів місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств, установ чи організацій.

Розглянемо безпосередній об'єкта складу кримінального правопорушення незаконного збагачення ураховуючи позицію науковців. І. М. Ясінь зазначає, що на думку вченого правника О. О. Дудоров основним безпосереднім об'єктом незаконного збагачення є встановлений порядок службової діяльності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, державних і комунальних підприємствах, установах, організаціях, однак Л. П. Брич вважає, що безпосереднім об'єктом незаконного збагачення є правильна, тобто така, що відповідає вимогам законодавства України діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств, установ чи організацій [203].

Щодо безпосереднього об'єкта незаконного збагачення, Б. Г. Безгинський пропонує вважати законну діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, щодо законності набуття у власність передбачених кримінальним законодавством активів [12, с. 157].

Розглянемо класифікацію об'єктів кримінального правопорушення «за горизонталлю», що передбачає виділення на рівні безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення основного та додаткового. У свою чергу, останній поділяється на додатковий обов'язковий та додатковий факультативний. Основним безпосереднім об'єктом незаконного збагачення вважаємо суспільні відносини у сфері службової діяльності та професійної

діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, які визначають правильну діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави і місцевого самоврядування щодо законності набуття активів визначених кримінальним законодавством.

Щодо додаткового обов'язкового об'єкта незаконного збагачення, О. П. Денегу вказував на те, що ним виступають елементи суспільного правопорядку, а саме: суспільні відносини, права, обов'язки, законні інтереси людини, інші блага та цінності, на які посягає особа здійснюючи дане діяння, поряд з основним безпосереднім об'єктом даного кримінального правопорушення, та яким прямо чи опосередковано завдається істотна шкода [38]. Вказану позицію підтримали А. В. Савченко та О. В. Кришевич зазначивши, що додатковим обов'язковим об'єктом незаконного збагачення також виступають відносини справедливого розподілу матеріальних благ у суспільстві [161].

Заслуговує також на увагу думка М. В. Кочерова, який додатковим обов'язковим об'єктом незаконного збагачення вважає авторитет органів влади та місцевого самоврядування, а також ділова репутація державних комунальних підприємств, установ організацій. Додатковим факультативним об'єктом незаконного збагачення на думку науковця можуть виступати права та інтереси окремих фізичних та юридичних осіб [75].

На нашу думку, додатковим обов'язковим об'єктом незаконного збагачення є авторитет органів державної влади та місцевого самоврядування, їх ділова репутація, доброчесність та сумлінність та неупередженість. В свою чергу, додатковим факультативним розглянутого кримінального правопорушення є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із дотриманням прав та законних інтересів окремих фізичних чи юридичних осіб.

Встановивши об'єкт незаконного збагачення, розглянемо та проаналізуємо предмет зазначеного кримінального правопорушення.

В кримінально-правовій науці важливе значення має правильне теоретичне та практичне розуміння предмета складу кримінального правопорушення, оскільки уміння чітко виокремити в кримінально-правовій нормі предмет, сприятиме належній кваліфікації кримінального правопорушення. Загалом, предметом кримінального правопорушення є речі матеріального світу, які мають певні властивості та які закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявністю відповідного складу кримінального правопорушення.

С. Ф. Кравцов вважає, що предметом кримінального правопорушення, окрім речей та майна, можуть бути також природні блага та інші матеріальні утворення об'єктивного світу на які безпосередньо впливає винна особа вчиняючи кримінальне правопорушення [77, с 12].

Варта уваги позиція А. А. Музики, яка вказує на те, що зміст поняття предмета будь-якого кримінального правопорушення характеризується ознаками, які зводять у три групи: фізичні, соціальні та юридичні ознаки. На її думку, фізичні ознаки предмета кримінального правопорушення відображають його природні властивості, до яких, зокрема, належать: матеріальність, кількість, форма, стан, структур та якість [105, с. 110]. Щодо складу незаконного збагачення зазначимо, що соціальні ознаки досліджуваного предмета кримінального правопорушення представлені економічними ознаками.

Предметом незаконного збагачення є активи, визначення яких передбачено у ч. 3 ст. 368⁵ КК. Крім того, ч. 4 ст. 368⁵ КК визначено, що варто розуміти під. законними доходами. Першим з різновидів активів предмета аналізованого складу кримінального правопорушення є грошові кошти.

А. М. Гафіяк, М. В. Єрмолаєва та К. В. Чернеченко вказують на те, що в економічній літературі виділяють поняття гроші, як загальноекономічну категорію, і грошові кошти, як суто бухгалтерську категорію [50, с. 216]. Вказану думку науковців підтримав Д. І. Коваленко зазначивши, що гроші мають товарну форму та характеризують обмін у товарній економіці [62, с. 14].

У свою чергу Л. М Рябіна, вказує на те, що гроші – кредитний знак ціни, які виконують такі функції: засобу обігу, засобу вираження товарних цін, засобу платежу та за умови їх сталості, засобу збереження цінності [160, с. 99].

О. В. Кришевич та Б. Г. Безгинський аналізуючи вище викладені позиції науковців зазначають, що запропоновані визначення відображають переважно природу та значення грошей. Однак, підґрунтям для визначення предмета кримінального правопорушення під час кваліфікації діяння особи має юридичне (законодавче) визначення [86, с. 249].

Проаналізувавши нормативну базу, де зазначено понятійний аспект активів ми звернули увагу на те, що термін «грошові кошти» не є уніфікованим та тлумачиться по-різному. Відповідно до ст. 192 Цивільного кодексу України (далі ЦК) законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України – гривня. Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом [191]. Щодо поняття «грошові кошти», то абз. 6 п. 4 розд. I Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності» затвердженого наказом Міністерством фінансів України від 28 грудня 2009 року № 1541 передбачено що, грошові кошти – готівка, кошти на рахунках в органах Державної казначейської служби України, у банках та депозити до запитання [132]. Крім того, необхідно зазначити, що термін «грошові кошти» зустрічається і у міжнародному аспекті, саме у п. 6 Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 7 (МСБО 7) Звіт про рух грошових коштів у якому зазначено, що грошові кошти складаються з готівки в касі і депозитів до запитання. Еквіваленти грошових коштів – це короткострокові, високоліквідні інвестиції, які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості [101].

Вважаємо за доцільним звернути увагу на те, що Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» поняття «грошові кошти» замінено поняттям «кошти». У ст. 3 зазначеного закону передбачено, що кошти

існують у готівковій формі (грошових знаків) або у безготівковій формі (записів на рахунках у банках). Грошові знаки випускаються у формі банкнот і монет, що мають зазначену на них номінальну вартість. Гривня як грошова одиниця України (гривня) є єдиним законним платіжним засобом в Україні, приймається усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України для проведення переказів та розрахунків [140].

Проаналізувавши вище викладені нормативно правові визначення резюмуємо, що грошові кошти можуть виступати у складі неправомірної вигоди. З цього приводу слушною є думка О. С. Бондаренко, яка вказує на те, що грошима у складі неправомірної вигоди є монети, паперові гроші, електронні гроші, кредитні гроші та валютні цінності [18]. Розглянемо кожен з перерахованих форм грошей окремо.

До готівкових грошей відносяться монети та паперові гроші. Відповідно до п.п. 11 та п.п. 12 п. 1 правил визначення платіжних ознак та обміну банкнот, розмінних та обігових монет національної валюти України, затверджених Постановою Правління Національного банку України від 03 грудня 2018 року № 134 справжні банкноти – введені в обіг Національним банком як законний засіб платежу паперові грошові знаки, що мають установлені розміри, дизайн, елементи захисту та на яких зазначені реквізити (номінал, рік виготовлення, серійний номер); справжні розмінні та обігові монети – введені в обіг Національним банком як законний засіб платежу металеві грошові знаки, що мають установлені форму, технічні характеристики, розміри, у яких розрізняють аверс, реверс, на яких зображені малий Державний Герб України, номінал, найменування держави, логотип Банкотно-монетного двору Національного банку України, рік виготовлення та обріз (гурт) [135].

Наступною формою грошей є електронні гроші. Відповідно до ст. 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» електронні гроші, одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або

безготівковій формі. Випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк. Банк, що здійснює випуск електронних грошей, бере на себе зобов'язання за їх погашення [140].

О. В. Кришевич та Б. Г. Безгинський у ході здійснення порівняльного аналізу електронних грошей та готівкових грошей зазначають, що перші мають певні переваги та недоліки. Серед позитивних моментів науковці виокремлюють: швидкий та зручний формат розрахунку, можливість переказу грошової суми з однієї країни в іншу, переважна більшість систем на яких зберігаються електронні гроші нараховують певні відсотки їх власникам. Щодо недоліків виокремлюють: зберігання грошей власників гаманців на рахунках юридичних осіб, зняття готівки відбувається з комісією, електронні гроші стають найбільш зручним предметом для вчинення корупційних кримінальних правопорушень та вчинення шахрайства відносно їх власників [86, с. 250].

Різновидами кредитних грошей є векселі та чек. Відповідно до ст. 28 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» вексель це цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю). Векселі можуть бути прості або переказні та існують виключно у паперовій формі [151].

Щодо визначення чеку то п. 1.6 Положення про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України затвердженої Постановою Правління Національного банку України від 29 грудня 2000 року № 520 зазначено, що чек – паперовий розрахунковий документ установленної форми, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження чекодавця платнику про сплату чекодержателю зазначеної в ньому суми коштів протягом установленного строку. Розрізняють іменні чеки та чеки на пред'явника. Іменний чек містить вказівку на особу, якій мають бути виплачені гроші, натомість, чек на пред'явника такої вказівки не має, тому одержати грошові кошти має право будь-яка особа, яка пред'являє такий чек [133].

Останньою розглянутою нами формою грошей є валютні цінності. Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про валюту і валютні цінності» валютні цінності – національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали. Національна валюта (гривня): грошові знаки грошової одиниці України – гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам'ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривні; електронні гроші, номіновані у гривні. Іноземна валюта: грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема у спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті; електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та банківських металах [123].

Визначення банківські метали передбачене у п. 13 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» банківські метали – це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені до найвищих проб у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів [130].

Також складовою частиною активів предмету незаконного збагачення є інше майно. Визначення майно передбачене у п. d) ст. 2 КООНПК: майно означає будь-які активи, матеріальні або нематеріальні, рухомі або нерухомі, виражені в речах або в правах, а також юридичні документи або активи, що

підтверджують право власності на такі активи або інтерес у них [67]. У ст. 139 Господарського кодексу (далі – ГК) України передбачено, що майном визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [34]. До того ж, ст. 190 ЦК визначено, що майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майнові права є не споживною річчю. Майнові права визнаються речовими правами [191].

Щодо поняття майнові права, абз. 3 ч. 2 ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» передбачено, що майновими правами, які можуть оцінюватися, визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) [139].

Різновидом майна, як предмета складу кримінального правопорушення незаконного збагачення є активи. С. А. Чернецька зазначає, що активи – це все, чим володіє підприємство (готівка, дебіторська заборгованість, обладнання та майно підприємства) [196, с. 155].

Варто зазначити, що переважно прийнято виокремлювати три види активів: 1) оборотні активи – готівка та кошти, запаси, які можуть бути досить швидко трансформовані в готівку (як правило, протягом року); 2) основні фонди з довгим терміном служби, що використовуються підприємством при виробництві товарів і послуг наприклад: будівлі, споруди, земля, обладнання; 3) інші активи, які включають такі нематеріальні активи, як патенти і торгові знаки (що не мають натуральна-речової форми, але цінні для підприємства), капіталовкладення в інші компанії або довготермінові цінні папери, «витрати майбутніх періодів» і різні інші активи (залежно від профілю

того чи іншого підприємства). Розглянемо більш детально нематеріальні активи, оскільки останні є невід'ємною складовою предмету незаконного збагачення [86, с. 253].

Визначення нематеріальні активи передбачене у п. 4 розд. I та п. 1 розд. II Національному положенні бухгалтерського обліку в державному секторі «Нематеріальні активи» затверджене у Наказом Міністерства фінансів України від 12 жовтня 2010 року № 1202 у якому зазначено, що нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований. Нематеріальний актив визнається активом, якщо його можна ідентифікувати (може бути виділений чи відокремлений від інших активів) та існує ймовірність отримання суб'єктом державного сектору майбутніх економічних вигід, пов'язаних з його використанням, або якщо він має потенціал корисності і його вартість може бути достовірно визначена. Зазначене положення роз'яснює поняття немонетарний актив у якому закріплено, що немонетарні активи – усі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів та дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей [138].

Досить цікава класифікація нематеріальних активів запропонована О. С. Бондаренко, яка пропонує класифікувати останні в залежності від того, яким правом (інтелектуальної власності чи правом власності) вони пов'язані. Перший вид об'єднує нематеріальні активи, що є результатами інтелектуальної діяльності: об'єкти авторського права, об'єкти суміжного права, об'єкти промислової власності, інші права. Другий вид об'єднує нематеріальні активи, що є проявами реалізації однієї із права власності, а саме права користування [18].

Розглядаючи нематеріальні активи, неможливо не проаналізувати один із видів який в юридичній літературі має назву гудвіл.

Відповідно до ст. 14.1.40. Податкового кодексу України гудвіл (вартість ділової репутації) – нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між ринковою ціною та балансовою вартістю активів підприємства як

цілісного майнового комплексу, що виникає в результаті використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, послуг, нових технологій тощо. Вартість гудвілу не підлягає амортизації і не враховується під час визначення витрат платника податку, щодо активів якого виник такий гудвіл [115]. Вартість гудвілу не враховується під час визначення витрат платника податку, щодо активів якого виник такий гудвіл. Гудвіл становить певний інтерес, як для керівництва підприємства, так і для зацікавлених зовнішніх користувачів, що прагнуть узяти участь в інвестуванні, оскільки оцінка гудвілу є оцінкою минулих і майбутніх доходів підприємства, його потенціалу.

Однак не варто ототожнювати поняття «гудвіл» та поняття «ділова репутація». Відповідно до ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» ділова репутація – відомості, зібрані Національним банком України, про відповідність діяльності юридичної або фізичної особи, у тому числі керівників юридичної особи та власників істотної участі у такій юридичній особі, вимогам закону, діловій практиці та професійній етиці, а також відомості про порядність, професійні та управлінські здібності фізичної особи [122].

О. В. Кришевич здійснюючи відмежування поняття «гудвіл» та поняття «ділова репутація», акцентувала увагу на тому, що ділова репутацію переважно є особистим немайновим благом, а гудвіл розглядається, як грошова оцінка, тобто вартість ділової репутації. У такій інтерпретації поняття ділової репутації наближається до поняття гідності та честі, що є підставою для ототожнення цих понять. В свою чергу, відмінність між ними полягає в тому, що честю (як і гідністю) наділена тільки фізична особа, а ділова репутація особисте немайнове благо притаманна як фізичним, так і юридичним особам [88, с. 80].

Розглянемо наступну складову нематеріальних активів – криптовалюту. Актуальним залишається питання, вважати криптовалюту, як один із видів нематеріальних активів, або як категорію електронних грошей. Для того щоб надати обґрунтовану відповідь, спробуємо проаналізувати криптовалюту з

урахуванням юридичної та наукової позиції, адже у наукових колах зазначений термін трактується по різному.

Е. Ю. Молчанова та Ю. М. Солодковський зазначають, що криптовалюта – це цифрова валюта, де плаваючий вільний режим є підставною для встановлення валютного курсу, як наслідком попиту та пропозиції на валютному ринку із повною відсутністю контролю із боку центробанків [103, с. 64].

В. В. Закоржевський не погоджується із запропонованим науковцями визначенням та пропонує криптовалютою вважати: систему розрахунків засновану на децентралізованому зберіганні інформації стану рахунків та транзакцій, застосування їх криптографічних алгоритмів для забезпечення цілісності [55, с. 284].

В свою чергу Є. О. Галушка та О. Д. Пакон вважають, що криптовалюта є цифрова система платежів та грошових переказів, яка заснована на новітніх технологіях за принципами криптографії з метою функціонування як безпечної, анонімної, децентралізованої, стабільної віртуальної валюти [32, с. 637].

Б. Г. Безгинський пропонує криптовалютою вважати: цифрові нематеріальні активи, які представляють собою систему розрахунків, обміну на певні товари (послуги) з використанням електронної платформи, що має постійно змінну грошову вартість [11, с. 148].

Дослідивши термін «криптовалюти» з різних наукових позицій вважаємо за доцільним зазначити, що станом на 2021 серед відомих криптовалют виокремлюють: Bitcoin, Ethereum, Monero, Dash, Augur, MaidSafeCoin тощо. Найпоширенішою і найдорожчою серед них є Bitcoin (біткоїн). Bitcoin – перша у світі криптовалюта створена 2008 року. Використовувати Bitcoin можливо для обміну на певні товари, або послуги за допомогою платформи «блок-чейн». Обмін криптовалют на класичні валюти здійснюється через онлайн-сервіс обміну цифрових валют та інші платіжні системи, або обмінні пункти [209].

Зазначимо, що у листопаді 2017 року Національний Банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, а також Національна

комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг висловили своє критичне бачення щодо врегулювання питання криптовалюти на території України. Крім того, запропонований Верховною Радою України проект Закону України «Про обіг криптовалюти в Україні» від 06 жовтня 2017 року також було відхилено.

На думку О. В. Кришевич та Б. Г. Безгинського, не введення криптовалюти в Україні на офіційний рівень, пов'язано з можливим виникненням певних проблем. Першою є оподаткування криптовалюти, яка полягає у тому що, здійснення криптовалютних операцій не зобов'язує суб'єкта вносити певний податок на додану вартість. Основною проблемою є можливість зростання вчиненням корупційних правопорушень, оскільки довести отримання суб'єктом криптовалюти на законодавчому рівні досить складно [86, с. 257].

Однак, необхідно зазначити на позитивних змінах національного законодавства, а саме на Законопроекті «Про віртуальні активи» від 08 вересня 2021 року № 3637. Ухвалений Верховною Радою України у другому читанні, який встановлює в Україні механізм правового регулювання сфери віртуальних активів, що легалізує ринок криптовалюти. Даний документ дозволить українським блокчейн-компаніям легалізувати власні бізнес-процеси та офіційно працювати з банківською системою, крім того, таку можливість матимуть і громадяни, які отримують доходи від операцій з віртуальними активами [54]. Крім того, декларування криптовалюти є однією з вимог визначених Законом України «Про запобігання корупції», згідно з яким у декларації осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в Розділі 8. «Нематеріальні активи» відповідно до ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції» повинна зазначатися інформація про такий вид нематеріального активу, як криптовалюта.

Зазначимо також, що в таких країнах як: Алжир, Соціалістична Республіка В'єтнам, Республіка Індонезія та Королівство Марокко криптовалюта заборонена. Протилежною є ситуація в країнах: Японська

Держава, Сполучені Штати Америки, Канада, Королівство Данія, Чеська Республіка та Федеративна Республіка Німеччини. В зазначених країнах криптовалюта легалізована та має офіційний характер. До того ж, Штат Каліфорнія першим з усіх дозволив використати криптовалюту прийнявши AssemblyBill 129. Вказаний закон дозволяє будь-якій компанії, асоціації або фізичній особі брати участь в обігу грошей, відмінних від законних платіжних систем.

Наступним складовим активів предмету незаконного збагачення є «обсяг зменшення фінансових зобов'язань».

Відповідно до п. 1.4. Порядку реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів в органах Державної казначейської служби України затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 02 березня 2012 року № 309 фінансове зобов'язання – будь-яке придбання товару, послуги чи виконання інших аналогічних операцій, здійснених розпорядником або одержувачем бюджетних коштів протягом бюджетного періоду з порушенням норм, установлених Бюджетним кодексом України, законом про Державний бюджет України та рішенням про місцевий бюджет [134].

У свою чергу, п. 9 ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції» передбачено, що відомості щодо фінансових зобов'язань включають дані про вид зобов'язання, його розмір, валюту зобов'язання, інформацію про особу, стосовно якої виникли такі зобов'язання, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції», або найменування відповідної юридичної особи із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців, та дату виникнення зобов'язання. Такі відомості зазначаються лише у разі, якщо розмір зобов'язання перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року [156].

Розглянемо та проаналізуємо визначення роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що є складовою активів незаконного збагачення.

Вважаємо за доцільним зазначити, що вітчизняні та зарубіжні вчені трактують категорії послуги по різному. На думку А. В. Приходько, послуги – це корисний результат дії (діяльності), що полягає у корисному ефекті, який задовольняє потреби людини [121, с. 79]. С. І. Чаусовська, на противагу запропонованому визначенню вважає, що послуга – це дія, яка приносить користь, допомогу іншому, досягаючи поставленої мети та використовуючи засоби для досягнення цієї мети [195, с. 103].

О. В. Кришевич вважає, що послуги, пільги, переваги, які не мають матеріального змісту (похвальна характеристика чи виступ у пресі, надання престижної роботи і т. ін.), не можуть визнаватися предметом неправомірної вигоди. Одержання такого характеру послуг, пільг чи переваг може розцінюватися як інша (некорислива) зацікавленість при зловживанні владою чи службовим становищем і за наявності підстав кваліфікуються за відповідною частиною КК [89, с. 117].

Звертаючись до п. 17 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» у якому закріплено визначення послуга зазначимо, що послуга – діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб [136].

В залежності від сфери існування, послуги поділяються на: соціальні, адміністративні та цивільно-правові. Розглянемо детально кожну з вище зазначених послуг окремо. Відповідно до п. 17 Закону України «Про соціальні послуги» соціальні послуги – дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб, які в них перебувають. Особі можуть надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг, що затверджується порядком організації надання соціальних послуг Кабінетом Міністрів України [146]. Серед соціальних послуг виокремлюють: соціально-

побутові, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, юридичні послуги, послуги з працевлаштування та інформаційні послуги.

С. М. Попова та Л. М. Попова вказують, що надання соціальних послуг ґрунтується на принципах: адресності та індивідуального підходу; доступності та відкритості; добровільності вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг; гуманності; комплексності; максимальної ефективності використання бюджетних та позабюджетних коштів суб'єктами, що надають соціальні послуги; законності; соціальної справедливості [119, с. 29].

В свою чергу, адміністративні послуги класифікують в залежності від суб'єкта, що може їх надавати, а саме державні та муніципальні. Цивільно-правові послуги виникають переважно для вирішення та врегулюванні цивільно-правових відносин та державні (надаються органами державної влади та державними підприємствами, установами, організаціями, а також органами місцевого самоврядування в порядку виконання делегованих повноважень за рахунок коштів державного бюджету).

Зазначимо, що поняття роботи та послуги за своїм юридичним змістом мають спільні риси. У ст. 837 ЦК передбачено, що за договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу. За договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу [191]. З вище викладеного випливає, що послугами, є здійснення особою уповноваженою на виконання функцій держави та місцевого самоврядування дій унаслідок яких задовольняються суспільні потреби в певних сферах діяльності.

На підставі викладеного зазначимо, що переважна більшість складових предмету незаконного збагачення врегулюванні на законодавчому рівні. Однак,

питання пов'язані з криптовалютою в національному законодавстві залишається до кінця не вирішеним та потребують подальшого врегулювання.

2.2. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення незаконного збагачення

Під об'єктивною стороною складу кримінального правопорушення розуміють сукупність передбачених законом про кримінальну відповідальність ознак, що характеризують зовнішній вияв суспільно небезпечного діяння, яке посягає на об'єкти кримінально-правової охорони [83].

Варто зазначити, що у теорії кримінального права виділяють обов'язкові та факультативні ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Перша група ознак, незмінно й обов'язково притаманна кожному складу кримінального правопорушення, має імперативний характер, без них склад кримінального правопорушення відсутній. В свою чергу, друга група ознак об'єктивної сторони має необов'язковий характер, вони в залежності від ситуації можуть а мати місце, або навпаки.

Погоджуємося з думкою М. Р. Рудковської, яка вказує на те, що обов'язкові ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення впливають на наявність суспільної небезпеки та враховуються при кваліфікації посягання. Натомість, факультативні ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення та обставини, які знаходяться за межами його складу, визначають ступінь суспільної небезпеки та враховуються при індивідуалізації кримінальної відповідальності [157, с. 335]. В. М. Куц підтримав вказану позицію зазначивши також при цьому, що елементом складу кримінального правопорушення, що об'єднує групу його об'єктивних ознак, виступає саме об'єктивна сторона [92, с. 104]. Тобто,

встановлення ознак об'єктивної сторони дає змогу з'ясувати наявність складу кримінального правопорушення в діях особи, належним чином кваліфікувати суспільно небезпечне діяння, а також розмежувати його від інших кримінальних правопорушень.

Незаконне збагачення за своєю конструкцією є кримінальним правопорушенням з формальним складом. Досліджуючи його об'єктивну сторону, необхідно зауважити на зміст суспільно небезпечного діяння та форми, в яких вказане діяння може бути вираженим. Оскільки найперспективнішим напрямом впливу на кримінальні правопорушення має бути подолання прагнення їх вчиняти, зміст суспільно небезпечного діяння та форми значною мірою виражаються формулюванням диспозиції розглянутої нами кримінально – правової норм [39, с. 9].

Під «набуттям» (за знач. набути, набувати) розуміють, як «ставати власником, чого-небудь, діставати, наживати, а також здобувати що-небудь» [2]. Саме законною підставою набуття у власність активів є настання певного юридичного факту або їх сукупності.

Крім того, термін «набуття» є загальновживаним у тексті ЦК, не тільки стосовно права власності, а й для позначення виникнення цивільних прав та обов'язків. Відповідно до ч. 2 ст. 328 ЦК: право власності вважається набутих законно, якщо інше прямо не випливає із закону або незаконність набуття права власності чи необґрунтованість активів, які перебувають у власності, не встановлені судом [191].

Щодо набуття грошових коштів чи іншого майна, то слушною є думка науковців Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова та В. І. Тютюгіна, які вказуються на те, що ними слід вважати здійснення оплатних чи безоплатних дій (купівля, одержання в дарунок, в обмін, у рахунок боргу, у порядку відшкодування збитків тощо), що забезпечують можливість розпоряджатися такими грошима чи майном, як своїм власним, тобто володіти ним, відчужувати, або особисто використовувати [35]. Тобто, оскільки дія – це діяння, що не узгоджується з нормою права, котра забороняє діяти у визначений спосіб, а

бездіяльність – діяння, яке суперечить нормі, котра містить припис діяти певним чином, незаконне збагачення може виражатися лише у формі дії[35]. В свою чергу, набуття активів у складі незаконного збагачення може здійснюватися трьома способами:

1) набуття їх особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність;

2) набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо доведено, що таке набуття було здійснено за дорученням особи уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

3) особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

Для вдосконалення третього способу ми пропонуємо визначити його як: набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо особа, уповноважена на виконання функцій держави та-або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

Не менш важливим залишається встановлення та підтвердження факту набуття іншою фізичною або юридичною особою у власність активів за дорученням особи уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. У ст. 1000 ЦК передбачено, що за договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії. Правочин, вчинений повіреним, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки довірителя. Договором доручення може бути встановлено виключне право повіреного на вчинення від імені та за рахунок довірителя всіх або частини юридичних дій, передбачених договором [191]. На нашу думку, доречно конкретизувати саме спосіб надання доручення особою уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування іншій фізичній

або юридичній особі набути у власність активи в усній або письмовій формі. Тому, вважаємо за доцільне сформулювати текст наступним чином: «набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо таке набуття було здійснено за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в усній або письмовій формі» [9].

Одним з способів набуття активів є також те, що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

На думку Г. Н. Борзенкова та В. С. Комисарова, право розпоряджання, визначає динаміку відносин власності, що полягає у вчиненні власником певних активних дій щодо речі. На підставі права розпоряджання власник має можливість передати своє право власності на річ іншим особам. Вчиняючи дії, власник фактично визначає майбутнє речі, її подальшу юридичну долю [19].

Визначення долі речі здійснюється на підставі усвідомленої волі особи. Дії особи щодо припинення права власності на річ, вчинені всупереч волі власника, не можна розглядати як право розпоряджання. Виходячи з повноти та абсолютного характеру права власності, власник майна має своє, незалежне право розпоряджатися цим майном. Тобто власник, розпоряджаючись майном, зобов'язаний також враховувати права та інтереси інших, а також особливості об'єкта. Це зумовлено тим, що право розпоряджання повинно здійснюватися у межах законодавства, недотримання яких може призвести до відповідальності.

У той же час, не можливо забувати про такі дії як право володіння та право користування. Погоджуємося з думкою А. А. Вознюк та А. В. Титенко про те, що для особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у законодавстві слід встановити чіткий обов'язок

надавати інформацію щодо джерела походження активів, які їй належать на праві володіння, користування, розпорядження [31, с. 56].

В. С. Мироненко розглядаючи право володіння вказує на те, що основна ознака права володіння полягає у пануванні (владі) особи над річчю, під чим розуміється вплив на річ, ставлення до речі. Друга ознака володіння полягає в тому, що панування має бути фактичним, хоча це і не завжди передбачає постійний контакт особи з річчю. Автор зазначає, що зазначене право реалізується шляхом отримання корисних властивостей речі, користі, яка служить задоволенню інтересів насамперед власника [97, с. 30].

З наведеного вище випливає, що основною ознакою об'єктивної сторони незаконного збагачення є невідповідність набутих суб'єктом зазначеного кримінального правопорушення активів його доходам отриманим із законних джерел. Крім того, важливою ознакою об'єктивної сторони незаконного збагачення також є те, що особа уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування могла набути активи (як законним так і не законним способом), а вартість таких активів більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи, що в свою чергу є не пропорційним її способу життя. Важливим також є те, що кожне з прав особи уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування є самостійним та водночас є частиною єдиної правової категорії – змісту права на власні дії. Саме тому, вважаємо за доцільним доповнити останню форму набуття активів незаконного збагачення не лише правом розпорядження, але і правом володіння та користування.

Аналізуючи факультативні ознаки об'єктивної сторони незаконного збагачення зазначимо, що місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення також впливають на кваліфікацію незаконного збагачення. З цього приводу доречною є думка О. П. Денегі про те, що не слід нехтувати факультативними ознаками об'єктивної сторони кримінального правопорушення, оскільки завдяки їм реалізується принцип

індивідуалізації кримінальної відповідальності, а також основні засади кримінального провадження [38].

На нашу думку, не встановлення конкретного проміжку часу перебування особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування під час виконання покладених на неї обов'язків та після їх припинення, встановлює складнощі під час кваліфікації вказаного суспільно небезпечного діяння. Зокрема, мова йде про те, що доречно встановити настання кримінальної відповідальності за незаконне збагачення особи уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування під час виконання нею службових обов'язків, так і протягом одного року після припинення службової діяльності.

І. М. Ясінь вказує на те, що способом вчинення незаконного збагачення є одержання неправомірної вигоди особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Іншими можливими способами незаконного збагачення автор виокремлює типові способи незаконного збагачення, які охоплюються ознаками окремих складів кримінальних правопорушень, передбачених КК. В цьому разі, ознаки (суспільно небезпечне діяння та спосіб учинення кримінального правопорушення) є приналежністю різних елементів одного складу кримінального правопорушення, але з об'єктивних причин у різних складах, позначають одне і те саме явище реальної дійсності. Наявність таких ознак є передумовою визнання зазначених складів кримінальних правопорушень та складу незаконного збагачення, такими, що передбачені конкуруючими нормами [204, с. 325].

Цікавою також є думка В. М. Киричко, який вказує на те, що першочерговим аспектом застосування норми про незаконне збагачення, має стати встановлення наявності у особи уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування активів у значному розмірі [59, с. 148]. Однак, як зазначає А. А. Вознюк, якщо особа набула активи в законний

спосіб, вона завжди зможе висловити свої аргументи щодо законності набуття таких активів [30, с. 85].

З вище наведеної позиції випливає, що кримінально-правова норма незаконне збагачення повинна застосовуватися тоді, коли суспільно небезпечне діяння, вчинене суб'єктом кримінального правопорушення, не охоплюється ознаками іншого корупційного кримінального правопорушення, а набуті особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування активи, мають більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищувати її законні доходи.

2.3. Суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення незаконного збагачення

У контексті дослідження кримінально-правової характеристики незаконного збагачення, варто з'ясувати безпосередньо сутність суб'єкта цього кримінального правопорушення.

Погоджуємося з думкою А. Н. Трайніна, що там де немає людини, яка винна у вчиненні кримінального правопорушення, там не може й бути самого питання про наявність або відсутність складу; де немає осудної людини, яка досягла встановленого законом віку, там немає і самого питання про кримінальну відповідальність [171, с. 136].

В свою чергу Т. Г. Понятовська під суб'єктом кримінального правопорушення пропонує розуміти юридичну умовність – сукупність ознак, які визначають правовий (фізична особа), віковий (вік, з якого згідно кримінального закону можлива відповідальність) та психічний (осудність) статус особи. При цьому, на відміну від правового та вікового статусу, психічний статус суб'єкта має не юридичну та соціальну, а природну підставу [118].

Визначення поняття суб'єкта кримінального правопорушення міститься у ст. 18 КК, відповідно до котрої ним є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність [80]. Отже, законом визначено три обов'язкові ознаки суб'єкта кримінального правопорушення: 1) фізична особа; 2) осудна особа; 3) особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у відповідному віці.

Першою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення яку визначає український законодавець є фізична особа. Звернемо увагу на те, що ст. ст. 6-8 КК передбачено кримінальну відповідальність громадян України, іноземців та осіб без громадянства, що є фактичним посиленням на фізичну особу як суб'єкта кримінального правопорушення. Крім того у КК для позначення суб'єкта кримінального правопорушення використовуються різні терміни: 1) особа, яка вчинила кримінальне правопорушення невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин; 2) особа, яка вчинила умисне кримінальне правопорушення; 3) особа, яка вчинила кримінальне правопорушення з необережності; 4) особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці з 14 до 16 років; 5) особа, яка повторно вчинила умисне кримінальне правопорушення і має судимість за умисний кримінальний правопорушення (рецидив); 6) особа, до якої застосовуються примусові заходи медичного характеру; 7) особа, до якої застосовується примусове лікування; 8) особа, що раніше була судима за вчинення певного кримінального правопорушення тощо.

Системне тлумачення кримінального законодавства не містить поняття фізичної особи, однак дає підстави дійти до висновку, що в кримінально-правових відносинах фізичною особою є людина. Зокрема, ст. 24 ЦК визначено фізичну особу як людину – учасника цивільних відносин [1]. Отже, якщо мова йде про людину як суб'єкта кримінального правопорушення, потрібно виходити з того, що людина є суб'єктом будь-якої

цілеспрямованої діяльності. Викладене надає підстави резюмувати, що суб'єктом незаконного збагачення може бути виключно фізична особа.

Наступною обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є його осудність. Згідно з ч. 1 ст. 19 КК осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [191].

Щодо осудності, зазначимо також те, що останнє характеризується двома критеріями: юридичним і психологічним. У першому випадку є фактичне вчинення кримінально-караного діяння, особою, яка є психічно здоровою та здатна в повній мірі усвідомлювати характер своїх дій (бездіяльності) та керувати ними. У другому випадку, ним розуміють стан свідомості особи, що полягає у її здатності до усвідомлення вчинених нею дій. Отже, осудність – це кримінально-правова категорія, яка характеризує психічний стан особи під час вчинення кримінального правопорушення, при якому у особи повністю збережена здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними. Різновидом осудності є обмежена осудність.

У ст. 20 КК передбачено, що підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру [80].

О. В. Зайцев зазначає, що обмежена осудність – це хоча й осудність, але вона має своє самостійне значення поряд із «повною осудністю» і неосудністю. На думку науковця, ознаки відмінності між формулами обмеженої осудності і неосудності зводяться до характеру зв'язку, стику між медичним і юридичним критеріями [53, с. 140]. Підтримуючи вказану позицію зазначимо, що відмінність обмеженої осудності від неосудності

полягає в різних кримінально-правових наслідках, оскільки саме обмежена осудність обґрунтовує наявність суб'єкта кримінального правопорушення, що є підставою кримінальної відповідальності.

Обов'язковою ознакою суб'єкта складу кримінального правопорушення є вік, з якого особа набуває правосуб'єктності та настає кримінальна відповідальність. Під віком особи слід розуміти кількість прожитих людиною років, що якісно наповнюється біологічними, соціально-психологічними та правовими складовими.

М. Й. Коржанський вказував на те, що вік – визначений за документами юридичний період життя людини, який вимірюється часом. За наявності документів вік особи визначається документами, у разі їх відсутності судово-медичною експертизою [70, с. 216].

У ст. 22 КК передбачено, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилось шістнадцять років [80]. Однак законодавець також визначає низку кримінальних правопорушень, за вчинення яких до кримінальної відповідальності притягуються особи від чотирнадцяти років.

З цього приводу доречною є думка А. А. Вознюка, який залежно від віку, з якого настає кримінальна відповідальність вказував на те, що доцільно виділяти кримінальні правопорушення, відповідальність за які настає з чотирнадцяти років та кримінальні правопорушення відповідальність за які настає з шістнадцяти років [29].

Оскільки незаконне збагачення не відноситься до категорії кримінальних правопорушень визначених ч. 2 ст. 22 КК, то вік кримінальної відповідальності за зазначене суспільно небезпечне діяння є загальний (з 16 років).

Поряд з поняттям загального суб'єкта кримінального правопорушення, КК також передбачає поняття спеціального суб'єкта. Відповідно до ч. 2 ст. 18 КК, спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна

відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа [80]. Тобто, спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення – це особа, яка крім обов'язкових загальних ознак (фізична особа, осудна особа та особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у відповідному віці), має додаткові спеціальні (особливі) ознаки, передбачені в статті Особливої частини для суб'єкта конкретного складу кримінального правопорушення.

Вважаємо за доцільним звернути увагу на те, що в науковій літературі існують різні точки зору щодо розуміння спеціального суб'єкта кримінального правопорушення. Зокрема, В. В. Устименко вказував на те, що спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення – це особа, яка володіє, поряд з осудністю й віком кримінальної відповідальності, й іншими додатковими юридичними ознаками, передбаченими у кримінальному законі або, що прямо впливають з нього, що обмежують коло осіб, які можуть нести відповідальність передбачену законом [183].

Слушною на наш погляд є думка Н. Г. Таран, яка у своєму дисертаційному дослідженні «Суб'єкт кримінального правопорушення у кримінальному праві України: теоретичні та прикладні аспекти» 2019 року, пропонувала визначити у КК спеціальний суб'єкт, як фізичну осудну або обмежено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, та наділена додатковими ознаками, визначеними в нормах Особливої частини КК [168].

Щодо класифікації спеціальних суб'єктів кримінальних правопорушень то в кримінально-правовій літературі існує значна кількість наукових поглядів. Н. С. Лейкіна пропонує класифікувати спеціальних суб'єктів кримінальних правопорушень за наступними ознаками: 1) державно-правове положення особи; 2) професійне положення; 3) службове положення; 4) демографічні ознаки [94].

У свою чергу, Г. Н. Борзенков поділяє ознаки спеціального суб'єкта кримінального правопорушення на три великі групи, що характеризують: 1)

соціальну роль, а також правове становище суб'єкта; 2) фізичні властивості особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; 3) взаємовідношення суб'єкта з потерпілим [19].

На наш погляд, найбільш вдалою є класифікація спеціальних суб'єктів, в основу якої покладений поділ всіх ознак спеціального суб'єкта в діючому законодавстві на три великі групи: 1) характеризують соціальну роль і правове положення, до якої відносяться такі ознаки (громадянство, службове положення особи, професія, рід діяльності, характер виконуваної роботи, відношення до військової служби, участь у судовому процесі, засуджений чи взятий під варту та наявність судимості); фізичні властивості суб'єкта, до якої відносяться такі ознаки (вік, стан здоров'я та працездатність); 3) взаємовідносини суб'єкта з потерпілим, до якої відносяться такі ознаки (характеризують або родинні відносини суб'єкта з потерпілим і іншими особами, службові або інші відносини) [29].

На підставі вище зазначеної класифікації спеціальних суб'єктів можемо сформулювати висновок про те, що ознаки спеціального суб'єкта певною мірою є обмежувальними, так як вони визначають, що те чи інше кримінальне правопорушення може вчинити не будь-яка особа, а тільки та, яка має такі ознаки. Тобто особи, які не мають таких ознак, не можуть нести кримінальну відповідальність за конкретним законом, у якому зазначений спеціальний суб'єкт.

У диспозиції ст. 368⁵ КК міститься вказівка на спеціальний суб'єкт цього кримінального правопорушення (особа, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування). Примітка 1 ст. 368⁵ КК вказує на те, що особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, зазначені у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» [80]. З наведеної конструкції випливає те, що суб'єкт досліджуваного складу кримінального правопорушення відноситься до спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, який

характеризує соціальну роль і правове положення, обов'язковою ознакою якого є службове положення особи.

У ч. 3 ст. 18 КК визначено, що службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [80].

Оскільки, поняття «службова особа» та термін «особа, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» співвідносяться між собою як рід і вид, то вказане надає можливість сформулювати висновок про те, що останні можуть виконувати будь-яку із передбачених у ч. 3 ст. 18 КК функцій.

Слушною є думка Р. Л. Максимовича, що одні і ті ж категорії працівників за характером і змістом діяльності можуть виконувати організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки та водночас професійні функції [96, с. 136].

Примітка. 1 до ст. 364 КК «Зловживання владою або службовим становищем» передбачає, що службовими особами у ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 цього Кодексу є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з

виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом [80].

Вважаємо за доцільним звернути увагу на те, що у теорії кримінального права обґрунтовано, що синонімія в тексті правового акту явище небажане, оскільки, викликає зайву потребу з'ясовувати співвідношення законодавчих термінів. В свою чергу, вказане може призвести до невиправданої конкуренції, або навіть до колізії кримінально-правових норм, що викликатиме складнощі у кримінально-правовій кваліфікації незаконного збагачення. Беручи до уваги особливості формулювання суб'єкта незаконного збагачення, необхідно з'ясувати, чи впливатиме поняття «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» на диференціацію кримінальної відповідальності та покарання у випадку незаконного збагачення.

Для вирішення вище зазначеного питання вважаємо за доцільним дослідити співвідношення усіх термінів та понять, що можуть бути використаними законодавцем у формулюванні та встановленні суб'єкта незаконного збагачення. З цього приводу доречною є думка М. І. Хавронюка який вказував на те, що чітке визначення у законі переліку осіб, які є суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення, повинно дати змогу уникнути суперечок щодо поширення чи непоширення на цих осіб положень антикорупційного законодавства [108].

Зміст ознак суб'єкта незаконного збагачення детально не розкритий у диспозиції ст. 368⁵ КК, однак їхня суть може бути з'ясована на підставі аналізу положень чинного регулятивного законодавства. В даному випадку мова йде про те, що кожен з цих суб'єктів передбачених у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», характеризується своєрідними

ознаками, обумовленими виконуваними ними функціями, наявністю повноважень та специфікою займаної посади, але у загальному їм притаманні спільні ознаки.

Так, дефініція визначена у кримінальному законодавстві, як поняття «службова особа» є побудованою за двома критеріями:

1) вид вчинюваних конкретною особою дій (бездіяльності), її конкретні повноваження, наприклад: виконання функцій представника держаної влади чи місцевого самоврядування, виконання організаційно-розпорядчих функцій та виконання адміністративно-господарських функцій.

2) встановлюються правові підстави, що виникають в особи, окремих повноважень на вчинення відповідних дій, наприклад: особа постійно чи тимчасово обіймає посаду в органах влади, або на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності; особа наділена функціями та має спеціальні повноваження.

Представники влади – працівники державних органів і установ, наділені правом у межах своєї компетенції висувати вимоги, а також приймати рішення, обов’язкові для виконання фізичними та юридичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості. Закон пов’язує визнання особи представником влади не за посадою, яку вона обіймає, а за належністю до однієї з гілок влади – законодавчої, виконавчої чи судової, наявністю в неї владних повноважень (постійних чи делегованих) [109].

Крім того, у п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 лютого 2002 року № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» передбачено, що до представників влади належать, зокрема, працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції висувати вимоги, а також ухвалювати рішення, обов’язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості [147, с. 118].

Заслуговує на увагу думка О. М. Шармар та В. С. Короленко, які пропонують при формулюванні поняття службової особи замість терміну

«представник влади» вживати – «представник державної влади» керуючись положенням ст. 5 КУ, оскільки поняття влада не ототожнюється з поняттям державна влада, крім останньої також передбачається влада, яка здійснюється органами місцевого самоврядування [198, с. 168].

Щодо представника органів місцевого самоврядування зазначимо, що ними є особи, на службі в органах місцевого самоврядування, діють від їх імені (за їх дорученням) і в межах своєї компетенції здійснюють (реалізують) функції таких органів [1].

У абз. 2 та абз 3 п. 14 роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю № 1 від 03 лютого 2021 р. передбачено, що адміністративно-господарські функції – це обов'язки з управління або розпорядження державним, комунальним майном. Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальницьких, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревизорів та контролерів тощо [156].

У свою чергу організаційно-розпорядчі функції – це обов'язки щодо здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих представників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. Такі функції виконують зокрема керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, комунальних підприємств, установ або організацій, або їхні заступники, керівники структурних підрозділів, їхні заступники, особи які керують ділянками робіт [109].

Варто зазначити, що особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює та виконує покладені на неї функції, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою в певний період часу. В даному випадку мова йде про те, що

перебування особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування має свої часові рамки.

І. М. Ясінь зазначає, що на думку Р. Л. Максимович неприпустимим є визнання особи службовою ще до того, як вона одержить правовий статус, так і після того, як вона перестане бути таким спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення. Однак Д. Г. Михайленка вказує на виявлені розбіжності у майновому становищі особи, які не відповідають її офіційним доходам, після припинення публічної службової діяльності, можуть бути використанні, як привід для проведення детальної перевірки діяльності цієї особи, у період перебування на посаді, проте, не має гарантій, що в результаті цього будуть виявлені правопорушення, які призвели до необґрунтованого збагачення [203].

О. І. Гузоватий досліджуючи можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, після припинення службової діяльності пов'язаної з виконанням нею функцій держави або місцевого самоврядування, пропонує вважати особу суб'єктом незаконного збагачення протягом року після звільнення, або іншим чином припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування [35].

Вказану позицію підтримала І. М. Ясінь зазначивши, що ідея вченого-правника видається прийнятною з огляду на те, що удосконалення будь-якої кримінально-правової норми, повинно базуватися на системному характері права. Суспільна небезпека незаконного збагачення, полягає власне в тому, що набуття активів у власність здійснюється, особою у зв'язку з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. На підставі цього, науковцем запропоновано суб'єкта складу незаконного збагачення вважати особу у зв'язку з виконанням нею функцій держави або місцевого самоврядування [203].

Ураховуючи вище розглянуті наукові позиції та запропоновані конструкції вітчизняних вчених ми пропонуємо примітку 1. до ст. 368⁵ КК

сформувати: особами, уповноваженими на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, є особи, зазначені у п. 1, п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції». Вважати службову особу також суб'єктом досліджуваного кримінального правопорушення.

Важливим аспектом для нашого дослідження є вивчення ознак суб'єктивної сторони незаконного збагачення оскільки побудова найважливіших інститутів кримінального права України залежать від правильного вирішення та встановлення ознак саме суб'єктивної сторони.

У теорії кримінального права загальновизнаним є той факт, що під суб'єктивною стороною кримінального правопорушення варто розуміти психічне ставлення особи щодо вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків, зокрема це є внутрішня сторона суспільно небезпечного діяння. Слушною на наш погляд є думка Р. В. Вереша, який у своєму дисертаційному дослідженні «Проблеми суб'єктивної сторони кримінального правопорушення» 2017 року, вказував на те, що суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, як юридична конструкція, передбачає структурування (моделювання) найбільш значущих для кримінального права характеристик психічної діяльності відповідного виду (різновиду) суспільно-небезпечного діяння [24].

Варто зазначити, що зміст суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення характеризується такими юридичними ознаками: вина, мотив, мета та емоційний стан. Обов'язковою ознакою серед них визнається вина, тоді як інші ознаки є факультативними, мають обов'язковий характер, коли прямо згадані в диспозиції кримінально-правової норми або впливають з її змісту. Теоретично вина характеризується такими ознаками, як форма та зміст. Інколи виділяють і таку ознаку, як ступінь вини.

Погоджуємось із думкою Л. М. Кривоченко про те, що діяння не може бути розкрито поза зв'язком із психічним ставленням особи до нього, так і зміст психічного ставлення (вини) не може бути визначено поза зв'язком із характером діяння: об'єктом, на який особа посягає, способом, наслідками й

іншими його об'єктивними ознаками [79, с. 78]. Враховуючи даний факт, суб'єктивна сторона будь-якого кримінального правопорушення має досліджуватись на основі юридично значущих ознак саме об'єктивної сторони певного складу кримінального правопорушення, зокрема і кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵ КК.

Ст. 23 КК визначено, що під поняттям «вина» варто розуміти «психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності», натомість зміст її форм розкривається у ст. 24 КК та ст. 25 КК [80].

Очевидним є те, що визначення прямого умислу в ч. 2 ст. 24 КК повністю правильним лише відносно матеріальних складів кримінальних правопорушень. Незаконне збагачення може вчинятися тільки з прямим умислом. З огляду на зазначене, вважаємо за необхідне висвітлити інтелектуальний та вольовий моменти прямого умислу досліджуваного кримінального правопорушення.

М. В. Кочеров висловив власну думку про те, що умислом особи, яка одержує неправомірну вигоду, охоплюється те, що предмети, які одержуються, чи послуги, які приймаються, мають майновий характер, а їх одержання є незаконними [75].

Щодо вище викладеної позиції науковців, І. М. Ясінь зазначила, що свідомістю винного охоплюється набуттям у власність активів, які не є еквівалентом витраченого часу на виконання функцій держави або місцевого самоврядування або іншим доходом, не забороненим законом, а навпаки, такі активи набуті незаконно, без передбачених у законі підстав, внаслідок реалізації корупційних схем, вчинення незаконних правочинів, або інших правопорушень, спрямованих на незаконне збагачення [203]. Тобто, до змісту інтелектуальної ознаки умислу вчена, також відносить розуміння винним усіх ознак предмета складу незаконного збагачення (фізичної, економічної та юридичної).

Б. Г. Безгинський вважає, що інтелектуальний момент психічного ставлення особи до своїх діянь та наслідків, під час вчинення незаконного збагачення, охоплюється усвідомлення трьох блоків ознак: а) ознак змісту діяння (винний усвідомлюючи суспільну небезпечність своїх дії, набуває активи, які йому не належать); б) особливостей соціального статусу (усвідомлення суб'єктом свого правового статусу, важливості посади, яку особа займає в органах державної влади або органах місцевого самоврядування та функцій, які вона виконує); в) інших ознак суспільно небезпечного діяння (залежать від часу, способу, місця, обстановки які повинен усвідомлювати винний) [14, с. 19].

В свою чергу, вольовий момент прямого умислу – це бажання настання передбачуваних наслідків свого діяння. Вольовий момент умислу слід розглядати з урахуванням диференціації видів умислу на прямий (характеризується бажанням настання суспільно небезпечних наслідків) та непрямий (небажанням, але свідомим припущенням настання суспільно небезпечних наслідків) [14, с. 19]. Ураховуючи зазначену позицію, беремо за основу пропозицію Р. В. Вереші та визначаємо вольову ознаку прямого умислу як бажання вчинити відповідні суспільно небезпечні діяння [23]. Оскільки незаконне збагачення (як ми зазначали раніше) може вчинятися лише з прямим умислом, то вольовий момент розглянутого кримінального правопорушення є бажання вчинити відповідне суспільно небезпечні діяння, а саме бажання набути активи.

Наступними розглянемо мотив, мету та емоційний стан, як ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵КК.

Кримінально-процесуальний закон зобов'язує доказувати мотив та мету у кожному кримінальному правопорушенні, незалежно від форми діяння або форми вини. Так, мотив та мета виступають безпосередніми обставинами, що підлягають обов'язковому доказуванню (встановленню) під час вчинення кожного суспільно небезпечного діяння.

У п. 2 ч. 1 ст. 91 Кримінально процесуального кодексу (далі – КПК) України визначено, що у кримінальному провадженні підлягають доказуванню винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення [85].

Мотив – це внутрішнє спонукання особи, обумовлене певними потребами та інтересами, яке викликає в особи рішучість вчинити кримінальне правопорушення і проявляється в ньому [84].

Варта уваги думка О. С. Юніна, який під мотивом кримінального правопорушення розуміє результат складного мотиваційного процесу, що формується під впливом синтезу суб'єктивних та об'єктивних факторів, який протікає у свідомості суб'єкта та являє собою внутрішнє спонукання до вчинення кримінального правопорушення [201, с. 218].

К. В. Ілляшова зазначає, життєва потреба, яку бажає задовольнити винний, може мати корисливий характер, або взагалі не бути пов'язаною з набуттям матеріальних цінностей чи позбавленням майнових обов'язків, проте її задоволення може бути можливим лише шляхом посягання на власність, що ще не свідчить про корисливу мотивацію поведінки винного [56, с. 207].

Вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що вчинення незаконного збагачення вчиняється переважно з корисливим мотивом. В. І. Тютюгін вважає, що суб'єктивна сторона незаконного збагачення, характеризується наявністю корисливого мотиву, бо переслідуючи таку мету, винний тим самим керується спонуканнями незаконно одержати матеріальні блага, набути або зберегти певні майнові права, прагне уникнути матеріальних витрат, або досягти іншої матеріальної вигоди [174, с. 27].

І. М. Ясінь підтримала вище вказану позицію науковця зазначивши, що головний мотив, який лежить в основі прийнятого рішення суб'єкта незаконного збагачення, як правило, полягає у бажанні примножити активи та покращити своє матеріальне становище [203].

Тобто, мотив незаконного збагачення корисливий (спосіб якого полягає в незаконному, протиправному, забороненому законом заволодінні матеріальними благами (набуття активів) для власної потреби збагачення).

Варто зазначити, що між мотивом і метою кримінального правопорушення існує тісний внутрішній зв'язок.

У кримінально-правовій літературі мету кримінального правопорушення визначають, як уявлення людини про результат своєї діяльності, чого особа збирається досягти [84]. Тобто, це те чого суб'єкт кримінального правопорушення намагається досягти, вчинюючи передбачене КК суспільно небезпечне діяння.

Слушною є думка Р. В. Вереша про те, що весь процес вчинення кримінального правопорушення супроводжується виникненням образів сприйняття. Здійснюючи злочинну діяльність, суб'єкт кримінального правопорушення прагне наблизитися до бажаної мети, тобто досягти певного результату в майбутньому [24]. Щодо незаконного збагачення, основна мета суб'єкта зазначеного кримінального правопорушення є набути активи щодо яких в кінцевому результаті він зможе прямо чи опосередковано вчиняти будь-які на його розсуд дії. Емоційний стан сильного душевного хвилювання (фізіологічний афект), однак на кваліфікацію незаконного збагачення не впливає.

Висновки до другого розділу

У цьому розділі проведено дослідження та вдосконалення складу кримінального правопорушення незаконного збагачення.

Дослідження об'єкта незаконного збагачення застосовувалося з використанням класифікації за двома підставами: «за вертикаллю» (загальний, родовий, видовий і безпосередній) та «за горизонталлю» (основний, додатковий обов'язковий та додатковий факультативний).

Родовим об'єктом незаконного збагачення є суспільні відносини у сфері забезпечення належної службової діяльності визначених суб'єктів державного апарату та органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій як публічного, так і приватного права, а також діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг. Видовим об'єктом є суспільні відносини, що становить правильну роботу державного апарату й апарату органів місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств, установ чи організацій. Безпосереднім об'єктом зазначеного кримінального правопорушення є суспільні відносини, пов'язані із дотриманням законності набуття у власність особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів передбачених кримінальним законодавством. Додатковим обов'язковим об'єктом незаконного збагачення є авторитет органів державної влади та місцевого самоврядування, їх ділова репутація, доброчесність, сумлінність та неупередженість. Додатковим факультативним об'єктом розглянутого кримінального правопорушення є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із дотриманням прав та законних інтересів окремих фізичних чи юридичних осіб.

Нами детально досліджено активи, які є предметом незаконного збагачення. Значна увага зосереджена на понятті та значенні криптовалюти в Україні. Запропоновано криптовалютою вважати цифрові нематеріальні активи, які представляють собою систему розрахунків, обміну на певні товари (послуги) з використанням електронної платформи, що має постійно змінну грошову вартість.

Проведено ґрунтовне дослідження обов'язкових та факультативних ознак об'єктивної сторони незаконного збагачення. Розглянуте кримінальне правопорушення за своєю конструкцією і моментом закінчення є кримінальним правопорушенням з формальним складом. Розкрито поняття «набуття», яке є обов'язковою складовою незаконного збагачення та проаналізовано три способи набуття активів. Вказано на доцільність

конкретизувати спосіб надання доручення суб'єкта незаконного збагачення іншій фізичній або юридичній особі (набуття у власність активів, в усній або письмовій формі). Доведено, що основною ознакою об'єктивної сторони незаконного збагачення є невідповідність набутих суб'єктом зазначеного кримінального правопорушення активів його доходам отриманим із законних джерел. Запропоновано доповнити останній спосіб набуття активів незаконного збагачення не лише правом розпорядження, але і правом володіння та користування. Зазначено, що незаконним збагаченням слід визнавати набуття особою відповідних активів як під час виконання нею службових обов'язків, так і протягом одного року після припинення службової діяльності

Визначено та проаналізовано основні ознаки осіб, які можуть бути суб'єктами незаконного збагачення. Встановлено, що суб'єкт досліджуваного кримінального правопорушення – спеціальний (характеризує соціальну роль і правове положення, обов'язковою ознакою якого є службове положення особи). Запропоновано до осіб, на яких поширюється ст. 368⁵ КК (окрім визначених п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції») також відносити визначених (п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»).

Дослідження суб'єктивної сторони складу незаконного збагачення здійснювалося з урахуванням юридичних ознак: вина, мотив, мета та емоційний стан. Встановлено, що незаконного збагачення може бути здійснено лише з прямим умислом. На підставі цього, здійснено дослідження інтелектуального і вольового моменту прямого умислу даного кримінального правопорушення.

Запропоновано інтелектуальний момент прямого умислу незаконного збагачення визначати, як психічне ставлення особи до своїх діянь та наслідків, у випадку вчинення нею зазначеного кримінального правопорушення, що охоплюється усвідомлення трьох блоків ознак: а) ознак змісту діяння (винний усвідомлюючи суспільну небезпечність своїх

дії, набуває активи вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує його законні доходи); б) особливостей соціального статусу (усвідомлення суб'єктом свого правового статусу, важливості посади, яку особа займає в органах державної влади або органах місцевого самоврядування та функцій, які вона виконує); в) інших ознак суспільно небезпечного діяння, які залежать від часу, способу, місця, обстановки які повинен усвідомлювати винний. В свою чергу вольовий момент розглянутого кримінального правопорушення є бажання вчинити відповідне суспільно небезпечні діяння, а саме бажання набутти активи. Досліджуючи факультативні ознаки суб'єктивної сторони встановлено: мотив – корисливий (спосіб якого полягає в незаконному, протиправному, забороненому законом заволодінні матеріальними благами (набуття активів) для власної потреби збагачення); мета суб'єкта досліджуваного кримінального правопорушення є набуття активів щодо яких в кінцевому результаті він зможе прямо чи опосередковано вчиняти будь-які на його розсуд дії; емоційний стан (фізіологічний афект), на кваліфікацію незаконного збагачення не впливає.

На підставі сформованих висновків пропонуємо наступні зміни:

1) «Незаконне збагачення»: *набуття службовою особою або особою, уповноваженою на виконання функцій держави та місцевого самоврядування активів, під час виконання нею службових обов'язків та після припинення нею службової діяльності протягом одного року, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи.*

2) **Примітка.** 1. до ст. 368⁵ КК: *особами, уповноваженими на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, є особи, зазначені у п. 1, п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції».*

4) *Під набуттям активів слід розуміти отримання їх службовою особою або особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність, а також набуття активів у*

власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо таке набуття було здійснено за дорученням службової особи або особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в усній або письмовій формі, набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо особа, уповноважена на виконання функцій держави та/або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права володіння, та/або користування, та/або розпорядження ними.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ

НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ ТА ПОКАРАННЯ

3.1. Особливості кваліфікації незаконного збагачення та відмежування від інших складів кримінально-караних діянь, що мають з ним спільні ознаки

Наступним етапом дослідження є вивчення проблем кваліфікації. У науці кримінального права питання кваліфікації є надзвичайно важливим, оскільки правильна юридична оцінка вчиненого особою діяння є необхідною умовою для досягнення законності під час відправлення правосуддя у зв'язку з проведенням кримінального провадження. Кримінально-правова кваліфікація – це оцінка діяння, яке заподіяло чи могло заподіяти істотну шкоду та характеризується ознаками кримінальної протиправності, що полягає у визначенні того, якою статтею (частиною, пунктом статті) кримінального закону передбачене вказане діяння [68].

Доцільно звернути увагу, що в даній роботі будуть зазначені особливості відмежування незаконного збагачення від інших складів кримінально-караних діянь, що мають з ним спільні ознаки. Здійснюючи аналіз Особливої частини КК ми звернули увагу, що склад незаконного збагачення має спільні ознаки з такими складами кримінальних правопорушень, як декларування недостовірної інформації (ст. 366² КК), неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 366³ КК), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК), зловживання впливом (ст. 369² КК),

легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК), привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК).

Кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 366², 366³ КК, тісно пов'язані із незаконним збагаченням. Так, у ст. 50 Закону України «Про запобігання корупції» зазначено, що повна перевірка декларації полягає у перевірці на наявність ознак незаконного збагачення [131]. Крім того, відсутність до 2014 року в національному законодавстві норм, які встановлювали б кримінальну відповідальність за декларування завідомо недостовірних відомостей, безперечно, давала змогу таким особам не декларувати частину свого майна або доходів, які не відповідають рівню їхніх офіційних статків та можуть свідчити про факти їх незаконного збагачення.

Зазначимо, що родовий об'єкт ст. ст. 366², 366³ КК та ст. 368⁵ КК є однаковим. Стосовно основного безпосереднього об'єкта цих кримінальних правопорушень, якщо кримінальне правопорушення, передбачене ст. 368⁵ КК визначає діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, щодо законності набуття у власність активів передбачених кримінальним законодавством, то ст. ст. 366², 366³ КК варто визнати суспільні відносини у сфері забезпечення належної службової діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в частині декларування інформації, визначеної Законом України «Про запобігання корупції».

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 368⁵ КК, за своєю конструкцією і моментом закінчення є кримінальним правопорушенням з матеріальним складом, однак кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 366², 366³ КК, є формальним, оскільки останні варто вважати закінченими з моменту вчинення самого діяння, незалежно від настання суспільно небезпечних наслідків.

На відміну від ст. 368⁵ КК, дослідження форм об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 366², 366³ КК, надає підстави визначити, що подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, збігається за своїм змістом із формою об'єктивної сторони кримінального правопорушення службове підроблення (ст. 366 КК), у виді внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей.

Суб'єкт складів кримінальних правопорушень, ст. ст. 366², 366³ КК визначено у примітки до ст. 366² КК: суб'єктами декларування у цій статті та ст. 366³ КК є особи, які відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 366², 366³, 368⁵ КК, збігається, оскільки характеризується виною у формі умислу. Однак, на відмінну від ст. 368⁵ КК, вид умислу ст. ст. 366², 366³ КК може бути як прямий, так і непрямий. З цього приводу О. О. Титаренко вважає, що умисне внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, чи умисне неподання такої декларації є предикатними правопорушеннями щодо незаконного збагачення [170, с. 381]. На противагу цьому, Д. М. Міськів у своєму дисертаційному дослідженні «Відповідальність за декларування недостовірної інформації у Кримінальному праві України» 2021 року, висловив своє критичне ставлення до зазначеної позиції. На думку дослідника, застосування ст. 366², 366³ КК не є взаємообумовленим, оскільки мета приховування незаконних доходів чи незаконних активів не є обов'язковою ознакою зазначених складів кримінальних правопорушень. Умисне внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або умисне

неподання зазначеної декларації з метою приховування протиправно одержаних раніше активів, за наявності відповідних ознак складу кримінального правопорушення, науковець пропонує кваліфікувати як сукупність кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 366², 366³, 368⁵ КК. Щодо, декларування недостовірних відомостей із метою легалізації активів чи доходів, які особа планує незаконно одержати в майбутньому, науковець пропонує кваліфікувати як «Декларування недостовірної інформації» (ст. 366² КК) або «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» (ст. 366³ КК) і готування до «Незаконного збагачення» (ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 368⁵ КК) [102].

Наведемо приклад застосування розглянутих кримінально-правових норм у практичному підрозділі Національного агентства з запобігання корупції відносно особи в діях якої вбачаються ознаки кримінальних правопорушень передбачених ч. 2 ст. 366² КК та ст. 368⁵ КК: За результатами проведеної перевірки декларації особи уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, щорічної за 2020 рік поданої Особою_1, встановлено, що суб'єкт при складанні та поданні декларації вказав недостовірні відомості (п.п. 1–9 Довідка № 325/21 від 06 серп. 2021 року), чим не дотримав вимог п.п. 1, 2, 3, 5, 5¹, 7, 8 ч. 1 ст. 46 ЗУ «Про запобігання корупції». Недостовірні відомості Особою_1, зазначені у декларації (п.п. 5.1, 5.2 п 5, п.п. 8.1, 8.2 п. 8 розділу 3.1 Довідка № 325/21 від 06 серп. 2021 року), відрізняються від достовірних на суму 46 052 516, 05 грн., що перевищує 2000 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на дату подання декларації. У діях суб'єкта декларування встановлено ознаки правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 366² КК та ст. 368⁵ КК [41].

Розглянемо відмежування досліджуваної нами ст. 368⁵ КК від діяння передбаченого ст. 368 КК прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. У роз'ясненнях для компетентних

органів щодо реалізації КООНПК визначено, що однією з цілей досліджуваної кримінально правової норми є усунення складнощів, які можуть виникати у відповідних органах у випадку обов'язковості доведення факту вимагання або прийняття хабарів публічною службовою особою, тоді як матеріальні масштаби її збагачення не є спів розмірним офіційно задекларованими нею доходами.

Зазначимо, що родовий об'єкт ст. 368⁵ КК та ст. 368 КК однаковий. Безпосередній об'єкт ст. 368 КК є встановлений законодавством або уповноваженим органом порядок оплати праці, згідно з яким діяльність по службі стосовно фізичних і юридичних осіб з боку службових осіб повинна здійснюватися непідкупно і фінансуватись за рахунок коштів держави, органів місцевого самоврядування, державних і комунальних підприємств, установ, організацій [82].

Досить цікавою на наш погляд є думка М. Б. Желік, який у своєму дисертаційному дослідженні «Прийняття пропозиції обіцянки або одержанні неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика» 2018 року, вказує на те, що у ст. 368 КК суспільні відносини складаються між двома категоріями учасників. Від однієї сторони таким учасником виступає службова особа, яка приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду. Відповідно, роль цих учасників відносин полягає у тому, що вони повинні реалізувати надані їм владні повноваження відповідно до нормативно правових актів, які визначають їх права та обов'язки. Відтак у них виникають специфічні обов'язки охорона прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, громадських чи державних інтересів. Другим учасником відносин є особа, яка пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду службовій особі [52].

На відміну від незаконного збагачення де предметом є акти, предметом прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є неправомірна вигода (примітка до ст. 364¹ КК). За фізичною ознакою предмет складу незаконного збагачення та предмет складу

пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, є майновими. Неправомірна вигода, є майновою, тому що кошти, без законних на те підстав не були сплачені за одержане майно, нематеріальні активи, одержані послуги тощо. Зазначимо також, що за юридичною ознакою предмет складу незаконного збагачення (за підставою набуття) характеризується тим, що особа уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування набула активи без законних на те підстав; ознакою незаконності одержання неправомірної вигоди складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 368 КК є те, що службова особа, яка її одержує, немає визначених безпосередньо законом підстав, а саме прямого дозволу для одержання такої вигоди.

На відмінну від незаконного збагачення, кримінальне правопорушення, що полягає у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є кримінальним правопорушенням з усіченим складом та визнається закінченим вже на початок виконання суспільно небезпечного діяння.

Об'єктивна сторона прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою передбачає такі альтернативні дії службової особи: прийняття пропозиції неправомірної вигоди; прийняття обіцянки такої вигоди; одержання неправомірної вигоди; прохання надати таку вигоду. Варто наголосити, що: по-перше, службова особа при вчиненні зазначеного кримінального правопорушення може приймати пропозицію, обіцянку або одержувати неправомірну вигоду, а так само просити надати таку вигоду як для себе, так і для третьої особи; по-друге, зазначене кримінальне правопорушення вчиняється службовою особою як в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, так і в інтересах третьої особи; по-третє, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду пов'язані із вчиненням або не вчиненням цією службовою особою будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища

[61]. Крім того, на відмінно від незаконного збагачення у якому головною ознакою об'єктивної сторони є дії, що полягають у набутті активів, особливістю прийняття пропозиції неправомірної є те, що воно передбачає виявлення згоди (погодження) службової особи з висловленням їй наміру надати таку вигоду, схвалення нею цих дій, її готовність до безпосереднього одержання зазначеної вигоди.

Суб'єкт кримінального правопорушення ст. 368 КК – спеціальний, а саме службова особа (п. 1 та п. 2 примітки до ст. 364 КК). Суб'єктивна сторона ст. 368 КК, як і в ст. 368⁵ КК характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

На відмінну від ст. 368⁵ КК (що фактично є проблемою, яка потребує врегулювання), законодавець у ст. 368 КК встановлює кваліфікуючі ознаки за зазначене суспільно небезпечне діяння. Кваліфікований склад кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 368 КК України) утворює вчинення діяння, передбаченого ч. 1 цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у значному розмірі (відповідно до п. 1 примітки до цієї статті – це вигода, що в 100 і більше разів перевищує н.м.д.г.). Особливо кваліфікований склад кримінального правопорушення (ч. ч. 3, 4 ст. 368 КК) утворюють: діяння, передбачене ч. 1 або 2 цієї статті, якщо: його предметом була неправомірна вигода у великому розмірі (відповідно до п. 1 примітки до цієї статті – це вигода, що в 200 і більше разів перевищує н.м.д.г.); воно вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище (п. 2 примітки до ст. 368 КК), або за попередньою змовою групою осіб, повторно (п. 4 примітки до ст. 354 КК), було поєднане з вимаганням неправомірної вигоди (п. 5 примітки до ст. 354 КК); а також діяння, передбачене ч. ч. 1, 2 або 3 цієї статті, якщо його предметом була неправомірна вигода в особливо великому розмірі (відповідно до п. 1 примітки до цієї статті – це вигода, що в 500 і більше разів перевищує н.м.д.г.); воно вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище (п. 3 примітки до ст. 368 КК).

Наведемо також приклад перекваліфікації кримінально правової норми прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою на незаконне збагачення. До провадження ВСУ з підстав, визначених у ст. 446 КПК та в порядку передбаченому ст. 449 КПК, за заявою заступника Генерального прокурора України допущено кримінальну справу щодо ОСОБИ 1, засудженої за вироком Апеляційного Суду Полтавської області за ч. 3 ст. 368 КК, який змінено ухвалою колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ дії ОСОБИ 1 перекваліфіковано з ч. 3 ст. 368 КК на ч. 1 ст. 368² КК. Відповідно ухвалою суддів ВСУ у цій справі відкрито провадження з метою її розгляду ВСУ. Вироком Київського районного суду м. Полтави ОСОБУ 1 засуджено за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 368² КК, яка перебуваючи на службі в органах державної влади, одержала неправомірну вигоду від ОСОБИ 2 за сприяння у вирішенні кримінальної справи [26]. Вироком Апеляційного суду Полтавської області вирок Київського районного суду м. Полтави щодо ОСОБИ 1 в частині кваліфікації дій засудженого, скасовано та постановлено новий вирок, яким дії ОСОБИ 1 кваліфіковано за ч. 3 ст. 368 КК, за те, що ОСОБА 1 одержала неправомірну вигоду у розмірі 7 000 доларів США за зменшення обсягу обвинувачення ОСОБИ 2 [25]. Однак, ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вирок Апеляційного суду Полтавської області змінено – дії ОСОБИ 1 перекваліфіковано з ч. 3 ст. 368 на ч. 1 ст. 368² КК. Ураховуючи склад кримінального правопорушення ст. 368 КК та ст. 368⁵ КК, а також розглянутий приклад судової практики вважаємо, що норма, яка регламентує кримінальну відповідальність за незаконне збагачення та норма про кримінальну відповідальність за одержання неправомірної вигоди, мають тип співвідношення конкуренції загальної і спеціальної [186].

Щодо відмежування досліджуваної нами ст. 368⁵ КК від діяння передбаченого ст. 369² КК зловживання впливом зазначимо, що криміналізація такого явища, як зловживання впливом, стала значною віхою на шляху України щодо побудови ефективної системи протидії корупції в державному секторі [216, с. 212]. Вартим уваги думка О. О. Дудорова про те, що ст. 369² КК сформульована максимально абстрактна; вона не містить уточнень, за допомогою яких законодавець мав би недвозначно виразити свою волю, як наслідок, основну ідею криміналізації зловживання впливом як специфічних тристоронніх відносин з ознаками корупції, відмінних від традиційного хабарництва за участю «публічних» службових осіб і правомірних форм лобіювання, чітко не відображає, хоч і не відкидає її [45, с. 13].

Безпосереднім об'єктом складу кримінального правопорушення зловживання впливом є суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі здійсненням особою, яка уповноважена на виконання функцій держави, діяльності, яка базується на нормах чинного законодавства України, щодо її непідкупності. Додатковим безпосереднім об'єктом, передбаченого ч.ч. 2, 3 ст. 369² КК, є охоронювані законом права та інтереси людини, її власність у випадку, якщо щодо неї наявне вимагання неправомірної вигоди.

Ознакою об'єктивної сторони зловживання впливом є діяння, які вчинюються щодо (з приводу) неправомірної вигоди: пропозиція; обіцянка; надання; прийняття пропозиції; прийняття обіцянки; одержання; пропозиція здійснити вплив за надання; обіцянка здійснити вплив за надання. Саме за діяннями виділяються види простих складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 369² КК. Зміст же термінів, якими позначені такі діяння, як «пропозиція» та «обіцянка» неправомірної вигоди (а, відповідно, і їх прийняття як взаємопов'язаних дій) розкрито в п. 3 примітки до ст. 354 КК [80].

Більш детальна інформація з приводу того, хто може виступати суб'єктом кримінального правопорушення зловживання впливом, наведена у

п. «б» ст. 18 «Зловживання впливом» КООНПК, у якій зазначено: «вимагання або прийняття державною посадовою особою чи будь-якою іншою особою, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої себе чи для іншої особи, щоб ця особа чи така інша особа зловживала своїм справжнім або удаваним впливом...». Ми також звернули увагу на те, що термін «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» (ст. 368⁵ КК) також міститься у ст. 369² КК. Примітка ст. 369² КК вказує на те, що особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, визначені у п. 1, п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» та службові особи, визначені у ч. 4 ст. 18 КК.

Здійснюючи порівняльний аналіз суб'єктів ст. 368⁵ КК та ст. 369² КК можемо знайти спільні риси, які полягають у тому, що примітки зазначених статей відсилають до п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції». Однак, ст. 369² КК також передбачає те, що особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування є особи, визначені у п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», а також службові особи, визначені у ч. 4 ст. 18 КК. Залишається не вирішеним питанням, чому законодавець (на відмінну від суб'єктів зловживання впливом) до суб'єктів незаконного збагачення не відніс категорію осіб визначених у п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції». Ми пропонуємо до осіб, на яких поширюється ст. 368⁵ КК (окрім визначених п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції») також відносити визначених п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції».

Суб'єктивна сторона зловживання впливом характеризується прямим умислом і будь-якими мотивами, а передбаченого ч. ч. 2, 3 цієї статті – прямим умислом і корисливими мотивами.

Кримінально-правова норма незаконного збагачення (ст. 368⁵ КК) має спільні та розмежувальні ознаки з складом кримінального правопорушенням

легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК). На думку О. І. Гузоватого, розмежувальними у парі порівнюваних складів кримінальних правопорушень, є ознаки об'єктивної та суб'єктивної сторони [35]. М. І. Хавронюк також вважає, що набуття майна, одержаного внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації доходів відрізняється від набуття активів у власність у складі кримінального правопорушення незаконного збагачення за ознаками предмета та суб'єкта кримінального правопорушення [188].

У свою чергу, І. М. Ясінь не погоджується з висловленою думкою науковців оскільки вважає, що не є спільними ознаками незаконного збагачення та легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом визначення родового та безпосереднього об'єкта кримінальних правопорушень, так як вони регулюють різні за характером суспільні відносини [203]. Стосовно значення предмета у розмежуванні зазначених складів кримінальних правопорушень дослідниця зазначає, що за обсягом поняття, які позначають предмет у парі порівнюваних складів кримінальних правопорушень, частково збігаються, однак, за змістом, а саме за юридичною підставою набуття, ці предмети можуть частково відрізнитися. Кошти або інше майно, що є предметом легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації доходів. Натомість, активи предмету незаконного збагачення можуть мати не обов'язково злочинне, але точно не законне походження.

О. М. Рєзнік та О. С. Бондаренко досліджуючи склад кримінального правопорушення ст. 209 КК зазначають, що об'єктивна сторона легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, може альтернативно виражатись в одній із чотирьох форм: вчинення фінансової операції з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок скоєння суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів; учинення правочину з коштами або іншим майном, одержаними

внаслідок скоєння суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів; учинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їхньої форми (перетворення); набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних унаслідок учинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів [152, с. 134]. Спільною ознакою у парі порівнюваних складів кримінального правопорушення є суспільно небезпечне діяння. Набуття, як одна з чотирьох альтернативних форм суспільно небезпечного діяння, описаних у диспозиції ст. 209 КК, частково збігається за змістом суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 368⁵ КК. Тобто, ознаки предмета у парі порівнюваних складів кримінальних правопорушень, виконують функцію спільної ознаки.

Однак, на відмінну від ст. 368⁵ КК, суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК – загальний.

Досліджуючи суб'єктивну сторону легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом зазначимо, що вина при вчиненні даного кримінального правопорушення, як і незаконне збагачення характеризується прямим умислом. На нашу думку, О. М. Бандурка досить вдало підкреслив суб'єктивну сторону легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом у власному сформульованому визначенні «відмивання» грошей: приховування істинного характеру, джерела матеріальних цінностей, розміщення або володіння незаконними коштами, зокрема легалізацію таких доходів, перетворення незаконної готівки в іншу форму активу, приховування істинного джерела або власника незаконно набутих коштів, створення видимості законності джерела і власника [4, с. 35].

На підтвердження вище зазначеному можна також вказати на п. 8 ППВСУ «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним

шляхом» від 15 квітня 2005 року № 5 у якому зазначено, що під діями, спрямованими на приховання чи маскуванню незаконного походження коштів або іншого майна, одержаних унаслідок вчинення предикатного діяння, чи володіння ними, а так само прав на них, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, слід розуміти будь-які дії особи, за допомогою яких маскується чи приховується факт одержання таких коштів або іншого майна, що передував легалізації (відмиванню) цих доходів, вчинені як особою, котра одержала ці кошти або майно таким шляхом, так і будь-якою іншою особою [143].

Кримінально-правова норма незаконне збагачення має також спільні та відмінні ознаки з складом кримінального правопорушення привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК). Зокрема, під час вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК, відбувається порушення двох об'єктів: 1) обов'язкового основного – відносин власності (заподіюється шкода власнику – він стає біднішим внаслідок вчинення зазначеного суспільно-небезпечного діяння); 2) обов'язкового додаткового – відносин, які складаються з приводу розподілу матеріальних благ у суспільстві (має місце, як і в складі незаконного збагачення, протиправне збагачення винного або інших осіб за його вибором). Однак, на відмінну від складу незаконного збагачення (у якому предметом є активи), предмет кримінального правопорушення привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем – чуже майно, яке вже перебуває у фондах держави, суб'єкта права колективної чи приватної власності.

З об'єктивної сторони кримінальне правопорушення, передбачення ч. 2 ст. 191 КК, має три форми вчинення: привласнення (полягає у зверненні на свою користь чи користь інших осіб майна, яке перебуває у правомірному володінні винного, будучи ввіреним йому чи переданим у його відання), розтрата (витрачання майна, яке полягає у його споживанні) та заволодіння

(дії щодо чужого майна, яке не перебуває у фактичному володінні винного до моменту вчинення кримінального правопорушення, але яке вилучається з чужого законного володіння та обертається на користь окремих осіб) чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Так, поняття «заволодіння» у складі кримінального правопорушення, передбаченому ч. 2 ст. 191 КК та поняття «набуття» у складі незаконного збагачення, є порівнюваними, мають спільну родову ознаку – стати власником (майна або активів) на які фактично винний не має прав. Однак, хоча зазначені поняття і є сумісними, між цими поняттями існує відношення підпорядкування. З цього приводу доречною є думка І. М. Ясінь, яка зазначає що, поняття «заволодіння» (роз., як брати у своє володіння), входить до обсягу поняття «набуття» (роз., як ставати власником чого-небудь, діставати, здобувати що-небудь), і є підпорядкованим останньому. Таке відношення на думку дослідниці, є передумовою конкуренції загальної і спеціальної норми, де загальною є норма про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, «обсяг, якої є ширший, а зміст вузьчий», а спеціальною – норма, яка регламентує кримінальну відповідальність за привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем [203]. Доречно також вказати на Постанову Верховного Суду України від 28 лютого 2019 р. у справі № 456/1181/15-к у якому скасовано рішення Вироку Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 30 жовтня 2015 р. та ухвалу Апеляційного суду Львівської області від 22 травня 2018 р. щодо ОСОБА_2 скасувати та призначити новий розгляд у суді першої інстанції.

У зазначеній постанові вказано, що ОСОБА_2 визнаний винуватим у тому, що він, працюючи директором ТОВ «Стрийське АТП», будучи розпорядником коштів товариства, зловживаючи своїм службовим становищем, в 1-у півріччі 2009 року незаконно отримав та розтратив кошти в сумі 67501 грн. Так, з об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 191

КК, має три форми вчинення: привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. За змістом ч. 2 ст.191 КК, у ній встановлена відповідальність тільки за умисне привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, при наявності в діяннях особи тільки прямого умислу, корисливих мотивів та відповідної мети.

Разом із тим, із наведених доказів, не вбачається яким саме чином ОСОБА_2, зловживаючи своїм службовим становищем, привласнив та розтратив грошові кошти. Більше того, з перелічених доказів не вбачається, що грошові кошти в сумі 67501 грн. надійшли на рахунки ТОВ «Стрийське АПТ». Відсутні дані і про рух вказаних коштів по рахунках, з яких можна було б зробити висновок про їх привласнення та розтрату. З огляду на викладене, судові рішення підлягають скасуванню з призначенням нового розгляду у суді першої інстанції, під час якого слід врахувати наведене, ретельно дослідити всі докази у провадженні та, в залежності від встановленого, постановити законне і обґрунтоване рішення з викладенням в ньому аналізу доказів і ґрунтовних мотивів його прийняття [120].

Суб'єкт складу привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, як і складу незаконного збагачення – спеціальний. Однак, С. С. Сироватка у власному дисертаційному дослідженні «Кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння шляхом зловживання службовим становищем, вчинені у співучасті » 2020 року, зазначає, що кримінальне правопорушення передбачене ч. 2 ст. 191 КК вчиняється спеціальним суб'єктом – службовою особою, яка наділяється повноваженнями щодо цього майна. І саме внаслідок використання своїх повноважень всупереч інтересам служби заволодіває цим майном, тобто вчиняє корупційний злочин. А боротьба з такими злочинами на сьогодні є одним із найбільших пріоритетів у нашій державі [164, с. 3].

Суб'єктивна сторона ч. 2 ст.191 КК та ст. 368⁵ КК мають безумовно спільні ознаки, оскільки з аналізу ч. 2 ст.191 КК випливає, що для вчинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем обов'язковим елементом суб'єктивної сторони є вина у формі умислу.

3.2. Особливості покарання за незаконне збагачення та шляхи його вдосконалення з метою підвищення ефективності правозастосовної практики

Важливим елементом механізму реалізації закону є інститут юридичної відповідальності, зокрема призначення покарання та застосування санкції передбаченої кримінальною нормою.

Відповідно до ст. 50 КК: покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність [80].

Санкція – це частина статті Особливої частини КК, яка встановлює вид і розмір покарання за вчинення кримінального правопорушення передбаченого у диспозиції. Чинне кримінальне законодавство використовує два види санкцій – відносно визначену (передбачає покарання певного (лише одного) виду у певних межах, указуючи або не вказуючи текстуально його нижчу межу, але обов'язково вказуючи його вищу межу) та альтернативну (передбачає не один, а два й більше видів основних покарань, із яких суд може призначити тільки одне) [47]. Тобто, формальним критерієм тяжкості

покарання має бути дійсний ступінь небезпеки вчиненого суспільно небезпечного діяння. До того ж, ефективність покарання залежить від якості побудови кримінально-правової санкції, визначення якої матиме теоретичне та практичне значення.

Відповідно до п. 3 ППВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7: визначаючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, суди повинні виходити з класифікації кримінальних правопорушень (ст. 12 КК), а також із особливостей конкретного кримінального правопорушення й обставин його вчинення (форма вини, мотив і мета, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів злочинної діяльності, роль кожного зі співучасників, вчинення групою осіб, характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали, тощо) [144].

Крім того, п. 7 ППВСУ «Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина» від 30 травня 1997 року № 7 визначено, що з огляду на те, що кримінальне покарання найбільш істотно обмежує конституційні права та свободи людини й громадянина, його слід призначати в суворій відповідності з вимогами КК з урахуванням обставин конкретної справи і даних щодо особи підсудного [142].

Згідно зі ст. 12 КК, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 368⁵ КК, залежно від ступеня тяжкості є тяжким злочином. Санкція ст. 368⁵ КК передбачає вид покарання (позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років).

Відповідно до ст. 63 КК: покарання у виді позбавлення волі полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу. Позбавлення волі встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років, за винятком випадків, передбачених Загальною частиною КК [80].

Доречно звернути увагу на те, що у літературі було висловлено думку про необхідність уточнення назви вище зазначеного виду покарання. В. І.

Рудник, пропонує замінити термін «позбавлення волі» на «ув'язнення» [158, с. 70]. Однак, Ю. А. Пономаренко вважає, що потреби в такому перейменуванні немає, оскільки використовуваний на теперішній час термін цілком адекватно відображає це поняття та став традиційним для вітчизняної правової системи [117, с. 210].

Зазначимо, що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю належить до спеціальних строкових видів покарань, що можуть застосовуватись, як основні та додаткові; не пов'язаних з позбавленням волі та з обмеженнями майнового характеру; спрямованих в тому числі на обмеження права на працю; як основне покарання може бути призначене тільки у випадках, передбачених в санкції норми, як додаткове – й у випадках, коли воно не передбачене в санкції норми Особливої частини КК [201, с. 141]. Так, ст. 55 КК передбачено, що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років [80].

У п. 17 ППВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7 роз'яснено судам про те, що відповідно до ст. 55 КК позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю застосовується як додаткове покарання лише в тих випадках, коли вчинення кримінального правопорушення було пов'язане з посадою підсудного, або із заняттям ним певною діяльністю. Це покарання призначається в межах, установлених санкцією статті (санкцією частини статті) КК, за якою підсудний визнаний винним, а якщо воно нею не передбачене, в межах, установлених ст. 55 КК. Та обставина, що до постановлення вироку підсудний вже не обіймав посаду або не займався діяльністю, з якими було пов'язане вчинення кримінального правопорушення, не є перешкодою для застосування цього покарання [144].

Керуючись положенням ч. 4 ст. 52 КК зазначимо, що за одне кримінальне правопорушення може бути призначено лише одне основне

покарання, передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК. До основного покарання може бути приєднане одне чи кілька додаткових покарань у випадках та порядку, передбачених КК [80]. Тобто, у разі притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 368⁵ КК, основним покаранням є позбавлення волі (строк від п'яти до десяти років), а додатковим покаранням є позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (строк до трьох років).

Відповідно до окремих положень кримінального законодавства (ст. ст. 368, 369 та 382 КК) законодавцем також передбачено кваліфікуючі ознаки, вчинення службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище. У примітки до ст. 51³ Закон України «Про запобігання корупції» визначено, що Під службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, розуміються Президент України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, перший заступник або заступник міністра, член Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, уповноважений з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голова Фонду державного майна України, його перший заступник або заступник, член Центральної виборчої комісії, член, інспектор Вищої ради правосуддя, член, інспектор Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, народний депутат України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений із захисту державної мови, члени Національної комісії зі стандартів державної мови, Директор Національного антикорупційного бюро України, його перший заступник та заступник, Голова Національного агентства з питань запобігання корупції та його заступники, Генеральний прокурор, його перший заступник та заступник, Голова Національного банку України, його перший заступник та

заступник, член Ради Національного банку України, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його перший заступник та заступник, Керівник Офісу Президента України, його перший заступник та заступник, Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим, його перший заступник та заступник, радник або помічник Президента України, Прем'єр-міністра України, особи, посади яких належать до посад державної служби категорії «А» або «Б», та особи, посади яких ч. 1 ст.14 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» віднесені до першої – третьої категорій, а також судді, судді Конституційного Суду України, прокурори, слідчі і дізнавачі, керівники, заступники керівників державних органів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, їх апаратів та самостійних структурних підрозділів, керівники, заступники керівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, юрисдикція яких поширюється на територію однієї або кількох областей, Автономної Республіки Крим, міст Києва або Севастополя, керівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, юрисдикція яких поширюється на територію одного або кількох районів, міста республіканського в Автономній Республіці Крим або обласного значення, району в місті, міста районного значення, військові посадові особи вищого офіцерського складу [131].

Беручи до уваги вказаний перелік осіб зазначимо, що вчинення незаконного збагачення цілком можливе будь-ким з вище перерахованих осіб. Відтак, пропонуємо обставини, які обтяжують покарання за незаконне збагачення також вважати вчинення досліджуваного кримінального правопорушення службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище.

Вважаємо за необхідне приділити увагу поняттю та значенню «конфіскації», яке широко застосовується у доктрині кримінального права.

Під час вирішення питання про наявність підстав для застосування арешту майна як заходу забезпечення кримінального провадження необхідно

враховувати практику ЄСПЛ, яка визначає, що ст. 1 Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини спрямована не тільки на захист особи (юридичної особи) від будь-якого посягання держави на право володіти своїм майном, але також зобов'язує державу вживати необхідних заходів, спрямованих на захист права власності [145]. Зазначена правова позиція сформульована ЄСПЛ у справі «Броньовський проти Польщі» від 22 червня 2004 року [22].

Із цього приводу В. О. Навроцький слушно зауважує, що міжнародна солідарність у протидії злочинності, необхідність підтримання авторитету рішень зарубіжних судів (взаємне), власні інтереси, з огляду на підвищену небезпечність повторних кримінальних правопорушень, зумовлюють необхідність урахування судами України рішень зарубіжних судів під час визначення правових наслідків нового кримінального правопорушення, або оцінювання рішень за їх значенням, водночас, і за умови врахування, і в разі відмови врахувати такий вирок, суд повинен повідомити мотиви свого рішення [106, с. 47].

У п. 12 ч. 1 ст. 346 ЦК визначено, що підставою припинення права власності є визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави [191]. Варто зазначити, що цивільна конфіскація не є санкцією та не входить до механізму притягнення особи до кримінальної відповідальності. Механізм цивільної конфіскації полягає у встановленні юридично значимих фактів, а саме зв'язку активів із особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, їх необґрунтованість, різниця вартості активів та суми законних доходів певної особи [190].

Предметом цивільної конфіскації можуть бути: 1) активи, однак різниця між вартістю активів і законними доходами перевищує 500 та більше разів розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) інші активи відповідача, які відповідають вартості необґрунтованих активів; 3) активи, щодо яких було відкрите кримінальне провадження, однак було закрито після визнання норми КК про незаконне збагачення

неконституційною [192]. Прикладом застосування цивільної конфіскації є Рішенням Вищого антикорупційного суду України від 13 серпня 2021 року (справа № 991/3401/21). Так, колегією суддів Вищого антикорупційного суду за позовом Держави Україна в особі Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Офісу Генерального прокурора, м. Київ до ОСОБА_1, м. Київ, складено ухвалу про визнання необґрунтованими активів у вигляді грошових коштів у сумі 1 252 236,00 грн. та їх стягнення в дохід держави [153].

До осіб визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, судом також може бути застосована конфіскацію майна (п. 7 ч. 1 ст. 51 КК). Відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 59 КК: покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК [80].

Кримінальне законодавства передбачає спеціальну конфіскацію, полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених КК (ч. 1 ст. 96¹ КК).

У п. 1 ч. 1 ст. 96² КК визначено, що спеціальна конфіскація застосовується у разі, якщо гроші, цінності та інше майно одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення або є доходами від такого майна [80].

Наведемо приклад застосування спеціальної конфіскації за вчинення незаконного збагачення. Вищий антикорупційний суд України 10 квітня 2020 року постановив ухвалу у кримінальному провадженні (справа № 752/1347/17), розглянувши у відкритому підготовчому судовому засіданні в

залі судових засідань Вищого антикорупційного суду в м. Києві обвинувальний акт у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань 25 грудня 2015 року за № 52015000000000017, за обвинуваченням: ОСОБА_1, який народився ІНФОРМАЦІЯ_1 у м. Києві, громадянина України, зареєстрований та проживає: АДРЕСА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368² КК.

Як убачається з обвинувального акту, ОСОБА_1 обвинувачується в тому, що він, працюючи з 13.12.2014 по 17.08.2015 на посаді начальника управління нагляду за додержанням законів об'єднаними силами антитерористичної операції Головної військової прокуратури Генеральної прокуратури України, а з 17.08.2015 на посаді військового прокурора сил антитерористичної операції, тобто будучи службовою особою, у період з 26.04.2015 по 31.12.2015 набув у власність грошові кошти у розмірі щонайменше 2 866 306,00 грн.

Для приховання належності придбаних активів ОСОБА_1 державну реєстрацію права власності на активи (нерухоме майно) здійснено на ім'я ОСОБА_2. Дії ОСОБА_1 органом досудового розслідування кваліфіковано за ч. 2 ст. 368² КК за ознаками вчинення набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі, вчинені службовою особою, яка займає відповідальне становище.

07.02.2020 до суду надійшло клопотання першого заступника керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Офісу Генерального Прокурора М. О. Грищука про закриття кримінального провадження. Клопотання обґрунтовано тим, що рішенням Конституційного Суду України від 26.02.2019 № 1-р/2019 визнана такою, що не відповідає КУ ст. 368² КК, у зв'язку з чим прокурор просить закрити кримінальне провадження за

обвинуваченням ОСОБА_1 за ч. 2 ст. 368² КК на підставі п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК, пославшись при цьому на положення ч. 3 ст. 314 КПК.

Враховуючи вимоги ч. 4 ст. 174 КПК та відсутність передбачених ст. 96¹ КК підстав для застосування спеціальної конфіскації, суд вважає за можливе скасувати вказаний арешт майна та банківських рахунків [185].

Отже, з метою підвищення ефективності правозастосовної практики та вдосконалення положень сучасного кримінального законодавства (що потребує врегулювання), пропонуємо запровадити та визначити наступні зміни та доповнення до КК:

1) встановити кваліфікуючі ознаки незаконного збагачення: *вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище;*

2) визначити особливо кваліфікованим складом ст. 368⁵ КК: *вчинення незаконного збагачення особами, які займають особливо відповідальне становище;*

3) передбачити у санкції ст. 368⁵ КК *конфіскацію активів;*

4) доповнити кримінальне законодавство **ст. 59¹ КК «Конфіскація активів»** у наступній редакції: *покарання у виді конфіскації активів полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави активів, які є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина активів, суд повинен зазначити, яка саме частина активів конфіскується;*

5) ч. 2 ст. 59¹ КК: *конфіскація активів встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу;*

6) **примітку 1** до ст. 59¹ КК визначити, що під активами слід розуміти грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи

чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Висновки до третього розділу

Досліджено особливості кваліфікації та відмежування незаконного збагачення від інших складів кримінально-караних діянь, що мають з ним спільні ознаки, а саме: декларування недостовірної інформації (ст. 366² КК), неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 366³ КК), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК), зловживання впливом (ст. 369² КК), легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК), привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК), з урахуванням судових рішень та ефективність застосування зазначених суспільно небезпечних діянь у практичних підрозділах.

Основними критеріями відмінності досліджуваних кримінальних правопорушень є: безпосередній об'єкт посягання; предмет кримінальних правопорушень; переважна більшість розглянутих кримінальних правопорушень за своєю конструкцією і моментом закінчення мають формальний склад; відмінність об'єктивної сторони; спосіб вчинення кримінального правопорушення; встановлення кваліфікуючих ознак за вчинення розглянутих кримінальних правопорушень.

Щодо спільних рис елементів досліджуваного кримінальних правопорушень зі складом незаконного збагачення, зазначимо: спільний родовий об'єкт (ст. ст. 366², 366³, 368, 369² КК); спільні ознаки об'єктивної сторони незаконного збагачення (ст. ст. 209, ч. 2 ст. 191 КК); спеціальний суб'єкт розглянутих кримінальних правопорушень; суб'єктивна сторона (вина, мотив та мета) вчинення кримінального правопорушення.

З метою підвищення ефективності правозастосовної практики запропоновано відповідні зміни та доповнення до КК, а саме:

1) встановити кваліфікуючі ознаки незаконного збагачення: *вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно;*

2) визначити особливо кваліфікованим складом ст. 368⁵ КК: *вчинення незаконного збагачення особами, які займають особливо відповідальне становище;*

3) передбачити у санкції ст. 368⁵ КК *конфіскацію активів;*

4) доповнити кримінальне законодавство **ст. 59¹ КК «Конфіскація активів»** у наступній редакції: *покарання у виді конфіскації активів полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави активів, які є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина активів, суд повинен зазначити, яка саме частина активів конфіскується;*

5) ч. 2 ст. 59¹ КК: *конфіскація активів встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу;*

6) **примітку 1** до ст. 59¹ КК визначити, що під активами слід розуміти *грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.*

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні узагальнено та здійснено вирішення наукового завдання щодо комплексного дослідження кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні, а також формулюванні пропозиції та зміни до національного законодавства, які відповідатимуть вимогам наукової новизни, зокрема:

1. Нормативно-правова конструкція предмета дослідження не відповідає потребам правозастосовної практики. Встановлено, що у переважній більшості наукових праць питання пов'язані з встановленням кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні залишаються дискусійними, а окремі недостатньо чи взагалі не досліджені. Крім того, переважна більшість досліджень щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, здійснювалося за редакції ст. 368² КК. Методологію дослідження кримінальної відповідальності за вчинення розглянутого суспільно небезпечного діяння, визначені система наукових підходів, а також сукупність методів, які використано у взаємодії з метою реалізації поставлених завдань дослідження та формування його логічних висновків.

2. На підставі результатів вивчення генези національного законодавства щодо кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні встановлено, що розглянута кримінально-правова норма зазнавала зміну сім разів, один раз була декриміналізована та на сьогодні вже визначена у Проекті нового КК: 1) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»; 2) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з

корупцією»; 3) Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України»; 4) Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»; 5) Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні»; 6) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції»; 7) Рішення Конституційного Суду № 1-р/2019 від 26 лютого 2019 року; 8) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів»; 9) Проект нового КК.

3. Узагальнено зарубіжну практику в частині кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. Дослідивши зарубіжне законодавство щодо складу кримінального правопорушення незаконного збагачення, сформовано наступні висновки: 1) родовим об'єктом зазначеного кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері службової діяльності визначених окремим розділом міжнародного законодавства; 2) предметом незаконного збагачення може бути майно або активи в залежності від країни в якій це діяння визнано кримінальним правопорушенням; 3) особливість об'єктивної сторони незаконного збагачення полягає в обов'язку службової особи обґрунтувати та пояснити отримані доходи, які є непропорційними її матеріальному стану, а також встановлення певного проміжку часу виконання службовою особою покладених на неї обов'язків та після припинення службової діяльності; 4) суб'єктами розглянутого кримінального правопорушення може бути як службова особа так і будь-яка інша особа, незалежно від відношення до державної служби; 5) суб'єктивна сторона незаконного збагачення характеризується виною у формі прямого

умислу (факультативними ознаками є мотив та мета); 6) передбачено конфіскацію незаконно здобутих активів або майна, а також кваліфікуючі ознаки (вчинення незаконного збагачення особою, яка займає відповідальне та особливо відповідальне становище).

4. Аргументовано, що родовим об'єктом незаконного збагачення є суспільні відносини у сфері забезпечення належної службової діяльності визначених суб'єктів державного апарату та органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій як публічного, так і приватного права, а також діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг. Видовим об'єктом є суспільні відносини, пов'язані із нормальною роботою державного апарату та органів місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств, установ чи організацій. Безпосереднім об'єктом зазначеного кримінального правопорушення є суспільні відносини, пов'язані із дотриманням законності та обґрунтованості набуття у власність особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів передбачених кримінальним законодавством. Додатковим обов'язковим об'єктом незаконного збагачення є відносини щодо авторитету органів державної влади та місцевого самоврядування, їх ділова репутація, доброчесність та неупередженість. Додатковим факультативним об'єктом розглянутого кримінального правопорушення є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із дотриманням прав та законних інтересів окремих фізичних чи юридичних осіб. Досліджено активи предмету незаконного збагачення, удосконалено поняття криптовалюти.

5. Розкрито поняття «набуття», яке є обов'язковою складовою незаконного збагачення та проаналізовано три його способи. Вказано на доцільність конкретизувати спосіб надання доручення суб'єкта незаконного збагачення іншій фізичній або юридичній особі (набуття у власність активів, в усній або письмовій формі). Доведено, що основною ознакою об'єктивної сторони незаконного збагачення є невідповідність набутих суб'єктом

зазначеного кримінального правопорушення активів його доходам отриманим із законних джерел. Запропоновано доповнити спосіб набуття активів незаконного збагачення не лише правом розпорядження, але і правом володіння та користування. Зазначено, що незаконним збагаченням слід визнавати набуття особою відповідних активів, як під час виконання нею службових обов'язків, так і протягом одного року після припинення службової діяльності

6. Запропоновано до осіб, на яких поширюється ст. 368⁵ КК (окрім визначених п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції») також відносити визначених (п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»).

7. Встановлено, що суб'єктивна сторона діяння, передбаченого ст. 368⁵ КК, характеризується виною у формі прямого умислу, розкрито його інтелектуальний і вольовий момент, а також досліджено факультативні ознаки.

8. Основними критеріями відмінності незаконного збагачення від ст. ст. 366², 366³, 368, 369², 209, ч. 2 ст. 191 КК є: 1) безпосередній об'єкт посягання; 2) предмет правопорушення; 3) момент закінченням протиправного діяння; 4) відмінність діянь об'єктивної сторони; 5) спосіб вчинення кримінального правопорушення; 6) наявні кваліфікуючі ознаки кримінальних правопорушень. Спільними рисами визначені: 1) родовий об'єкт для більшості діянь (ст. ст. 366², 366³, 368, 369² КК); 2) спільні ознаки об'єктивної сторони незаконного збагачення (ст. ст. 209, ч. 2 ст. 191 КК); 3) спеціальний суб'єкт розглянутих кримінальних правопорушень; 4) суб'єктивна сторона (вина, мотив та мета) вчинення кримінального правопорушення.

9. Запропоновано перебачити у санкції ст. 368⁵ КК покарання у вигляді конфіскації активів, а також визначити кваліфікованим складом незаконного збагачення: ті самі дії, вчинені особами, які займають відповідальне становище та особливо кваліфікованим складом: ті самі дії, вчинені особами,

які займають особливо відповідальне становище. Запропоновано доповнити кримінальне законодавство ст. 59¹ КК «Конфіскація активів».

10. На підставі проведеного дослідження особливостей кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні запропоновано зміни та доповнення до Кримінального кодексу України:

10. 1. **Статтю 368⁵** «Незаконне збагачення» викласти у наступній редакції:

10.1. Набуття службовою особою або особою, уповноваженою на виконання функцій держави та місцевого самоврядування активів, під час виконання нею службових обов'язків та після припинення нею службової діяльності протягом одного року, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи, -

карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією активів, що перевищують її законні доходи.

2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, -

карається позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією активів, що перевищують її законні доходи.

3. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, -

карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією активів, що перевищують її законні доходи.

Примітка. 1. Особами, уповноваженими на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, є особи, зазначені у п. 1, п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції».

2. Під набуттям активів слід розуміти отримання їх службовою особою або особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність, а також набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо таке набуття було здійснено за дорученням службової особи або особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в усній або письмовій формі, набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо особа, уповноважена на виконання функцій держави та-або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права володіння, та/або користування, та/або розпорядження ними.

3. Під активами слід розуміти грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [80].

4. Під законними доходами особи слід розуміти доходи, правомірно отримані особою із законних джерел, зокрема визначених пунктами 7 і 8 частини першої статті 46 Закону України «Про запобігання корупції» [80].

5. При визначенні різниці між вартістю набутих активів та законними доходами не враховуються активи, які є предметом провадження у справах про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави, а також активи, стягнуті в дохід держави в рамках такого провадження [80].

10.2. Статтю 59¹ «Конфіскація активів» доповнити в кримінальне законодавство у наступній редакції:

1. Покарання у виді конфіскації активів полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави активів, які є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина активів, суд повинен зазначити, яка саме частина активів конфіскується.

2. Конфіскація активів встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу.

Примітка. 1 Під активами слід розуміти грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєнко А. В. Про обґрунтованість криміналізації декларування недостовірної інформації. *Підприємство, господарство і право*. 2021. № 6. С. 170–174.
2. Академічний тлумачний словник української мови URL: <http://sum.in.ua>.
3. Андрушко П. П. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика: навч. посіб. / П. П. Андрушко, А. А. Стрижевська. «Юрисконсульт», 2006. 342 с.
4. Бандурка А.М., Симовьян С.В. Украина против «грязных» денег : научно-практическое пособие. Харьков: Гос. спец. изд-во «Основа», 2003. 224 с.
5. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. 4-те вид., переробл. і доповн. Харків : Право, 2010. 285 с.
6. Безгинський Б. Г. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення: порівняльний аналіз національного та міжнародного законодавства. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали V міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 10 груд. 2020 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 271–274.
7. Безгинський Б. Г. Методологічне дослідження щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 2 (21). С. 7–10.
8. Безгинський Б. Г. Об'єкт складу кримінального правопорушення незаконного збагачення. *Новітні кримінально-правові дослідження 2021 «Альманах наукових праць»*. Миколаїв: МІП НУ «ОЮА». 2021. С. 152–158.

9. Безгинський Б. Г. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення незаконного збагачення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (21). С. 55–61.

10. Безгинський Б. Г. Передумови виникнення кримінально-правової норми незаконне збагачення. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XI Всеук. наук.-теор. конф.* (Київ, 20 лист. 2020 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 189–191.

11. Безгинський Б. Г. Поняття «криптовалюта» як складова предмету незаконного збагачення. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеук. наук.-теор. конф.* (Київ, 18 лист. 2021 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 146–148.

12. Безгинський Б. Г. Правові основи протидії корупції в Україні. *Актуальні проблеми запобігання корупції: матеріали Всеук. наук.-практ. конф. для студ., аспір. і мол. вчен.* Харків: «Юрайт», 2021. С. 29–31.

13. Безгинський Б. Г. Проблематика кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні. *Актуальні питання розвитку сучасної науки та освіти: матеріали III міжн. наук.-практ. конф.* (Львів, 16–17 січня 2021 р.). Львів, 2021. № 4. С. 54–56.

14. Безгинський Б. Г. Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення незаконного збагачення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (21). С. 17–21.

15. Безгинский Б. Г. Уголовно-правовые аспекты незаконного обогащения. *Актуальные вопросы современной науки: материалы межд. науч.-практ. онл. конф.* (Караганда, 24 окт. 2020 г.). Карагандинская академия МВД Республики Казахстан, 2020. С. 76–77.

16. Безгинский Б. Г. Уголовная ответственность за незаконное обогащение: международный опыт. *Научный журнал Академии «Штефан чел Маре»*. 2021. № 13. С. 201–209.

17. Бойко А. М., Брич Л. П., Грищук В. К. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 7-ме вид., переробл. та доповн. Київ: Юрид. думка, 2010. 567 с.

18. Бондаренко О. С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. 242 с.

19. Борзенков Г. Н., Комиссаров В. С. Курс уголовного права. Особенная часть. М., 2002. Т. 3. 368 с.

20. Браверман С. О. Сучасний стан наукових досліджень та історичні передумови формування концепції щодо злочинів, пов'язаних із незаконним збагаченням посадовців органів державної влади. *Питання кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*. № 5. 2019. С. 111-118.

21. Брік С. А. Неправомірна вигода як предмет злочину, передбаченого ст. 368 КК України. *Юридична наука як правова основа інноваційного розвитку України*: матер. наук. – практ. конф. м. Київ, 2017. С. 36 – 39.

22. Броньовський проти Польщі: рішення Європейського суду з прав людини від 22 черв. 2004 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO1119.html.

23. Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2004. 18 с.

24. Вереша Р. В. Проблеми суб'єктивної сторони кримінального правопорушення: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Національна академія внутрішніх справ внутрішніх справ. Київ. 2017. 413 с.

25. Вирок Апеляційного суду Полтавської області від 26 лип. 2012 р. у справі № 11/1690/581/2012 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/26939149>.

26. Вирок Київського районного суду м. Полтави від 21 берез. 2012 р. у справі № 1-574/2011 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33879302>.

27. Висновок Amicus Curiae від 01 черв. 2018 р. URL: <https://euaci.eu/ua/what-we-do/resources/vysnovok-amicus-curiae-on-constitutional-court>.

28. Відгук офіційного опонента Р. Ш. Бабанли на дисертацію О. П. Денегі «Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення», подану на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук зі спец. 12.00.08. URL: https://ap.gp.gov.ua/userfiles/file/Academia2016/Denega_vid2.pdf.

29. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій. Київ: Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.

30. Вознюк А. А. Незаконне збагачення: пошук оптимальної кримінально-правової норми. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.): Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 84–90.

31. Вознюк А. А., Титенко А. В. Кримінально-правова модель протидії незаконному збагаченню в Україні. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2019. № 2 (82). С. 46–62.

32. Галушка Є. О., Пакон О. Д. Сутність криптовалют та перспективи їх розвитку. *Науковий журнал «Молодий вчений»*: Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету. № 4 (44). 2017. С. 634–638.

33. Гарбазей Д. О. Незаконне збагачення міжнародно-правовий аспект. *Альманах міжнародного права*. 2013. № 4. С. 84–94.

34. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

35. Гузоватий О. І. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення (порівняльне дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2016. 273 с.

36. Гузоватий О. І., Титаренко О. О. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення та деяких зарубіжних країнах: монографія. Дніпро, 2018. 237 с.

37. Дементьев С. И. Построение уголовно-правовых санкций в виде лишения свободы. Ростов-на-Дону, 1986. 157 с.

38. Денег О. П. Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Національна академія прокуратури України. Київ, 2015. 194 с.

39. Джужа О. М. Світові кримінологічні системи запобігання злочинам. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (110). С. 7–12.

40. Дідківська Г. В. Мудряк Т. О., Топчій В. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навчальний посібник у схемах. Вінниця: Твори, 2019. 344 с.

41. Довідка № 325/21 НАЗК про результати проведеної перевірки декларації особи уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, щорічної за 2020 рік поданої Особою_1 від 06 серп. 2021 року, м. Київ.

42. Дрегулян А. М. та Нестор С. Л. Правовые основы и меры противодействия коррупции в Республике Молдова. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: збірник наукових праць. Харків. Харківський національний університет внутрішніх справ. 2017. С. 307–309.

43. Дударець Р. М. Окремі особливості здійснення електронного декларування доходів і майна як ефективний механізм забезпечення державної політики у сфері боротьби з корупцією. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали V Міжн. наук.-

практ. конф. (Київ, 10 груд. 2020 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 82–85.

44. Дудоров О. О. Кримінально-правові аспекти незаконного збагачення. *Юридичний електронний науковий журнал*. № 1. 2017. С. 129–142.

45. Дудоров О. О. Проблеми кваліфікації Зловживання впливом у судовій практиці. *Часопис українського судочинства*. 2019. № 2. С. 13–35.

46. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Незаконне збагачення: сумнівна новела антикорупційного законодавства України. *Вісник національної академії прокуратури України*. № 3. 2011 р. С. 28–34.

47. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навч. посіб. за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваїте, 2014. 944 с.

48. Дюрдь В. І. Становлення кримінальної відповідальності за зловживання впливом в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5, 2019. С. 241–246.

49. Європейський суд з прав людини, справа Гогітідзе та інші проти Грузії, заява № 36862/05, рішення від 12 травня 2015 року.

50. Єрмолаєва М. В., Черненко К. В., Гафіяк А. М. Облік грошових коштів та застосування інформаційних технологій. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2018. Вип. 191. С. 215–222.

51. Жаровська І. М. Щодо проблем методології теорії держави і права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2015. № 827. С. 138–141.

52. Желік М. Б. Прийняття пропозиції обіцянки або одержанні неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2018. 258 с.

53. Зайцев О. В. Обмежена осудність у кримінальному праві України: монографія. Харків: Майдан. 2007. 240 с.
54. Законопроект «Про віртуальні активи» від 08 вер. 2021 р. № 3637. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3312023-rada-uhvalila-zakon-pro-legalizaciu-kriptovaluti.html>.
55. Загоржевский В. В. Криптовалюты – обзор, принцип работы, текущее использование, правовое регулирование. *Глобальные рынки и финансовый инжиниринг*. (Лаборатория Касперского, Москва, Россия). Том 3. № 4. 2016. С. 281–295.
56. Ілляшова К. В. Етимологія поняття «корисливий мотив» : окремі питання. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Випуск 19. 2012. С. 206–210.
57. Індекс сприйняття корупції: Україна поліпшилась, але є ризики <https://www.radiosvoboda.org/a/index-spryjniattia-korupciji-2020/31070408.html>.
58. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права): монография. 2-е изд. М.: Аванта, 2001. 560 с.
59. Киричко В. М. Законодавчий вірус у системі КК України: визначення і актуалізація проблеми на прикладі ст. 368-2 КК «Незаконне збагачення». *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 142–151.
60. Кісілюк Е. М. Службова особа як суб'єкт корупційних злочинів. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції*: зб. тез доп. V Міжнар. наук.практ. конф. (м. Харків, 31 берез. 2017 р.). Харків, 2017. С. 95–96.
61. Кісіль Н.М. Вдосконалення відповідальності за незаконне одержання неправомірної вигоди (незаконне збагачення) суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення як наряду реалізації антикорупційної політики держави. *Політика в сфері боротьби зі*

злочинністю: актуальні проблеми сьогодення: матеріали Всеукраїнської науково – практичної конференції (25–26 лютого 2011 року). Івано Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2011. С. 132–134.

62. Коваленко Д. І. Гроші та кредит: теорія і практика : навчальний посібник 3-тє видання доповнене та перероблене. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 352 с.

63. Колос О. В. Повторність злочинів у кримінальному праві України: монографія. Ірпінь, 2018. 304 с.

64. Конвенції Африканського Союзу про недопущення корупції та боротьбу з нею від 02 квіт. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_094#Text.

65. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 25 квіт. 1994 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_096.

66. Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 04 лют. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

67. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовт. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

68. Конспект лекцій з дисципліни «Проблемні питання кваліфікації злочинів». Дніпро, 2016. 311 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1130/22.1.pdf>.

69. Конституція України: Основний Закон від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

70. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна: курс лекцій, за ред. Атіка, 2001. 432 с.

71. Коробко О. С. Проблеми декриміналізації ст. 368-2 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. Том № 3. 2019. С. 209–211.

72. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування. За редакцією М. І. Хавранюка. Київ: ФОП Москаленко О. М. 2019. 466 с.

73. Костенко О. М. Проектування Закону про кримінальну відповідальність за «незаконне збагачення». *Криміналогічна теорія і практика: досвід, проблеми та шляхи їх вирішення*. 2019. С. 61–64.

74. Костицький М. В., Кушакова-Костицька Н. В. Діалектика права як загальне вчення про право. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 2. С. 208–213.

75. Кочеров М. В. Відповідальність за незаконне збагачення (кримінально – правове та кримінологічне дослідження): автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. Держ. НДІ МВС України. 2013. С. 10–20.

76. Кочеров М. В. Відповідальність за незаконне збагачення (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Держ. НДІ МВС України, 2013. 262 с.

77. Кравцов С. Ф. Предмет преступления: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ленинград, 1976. 20 с.

78. Краси́ков А. Н. Преступления против личности: пособ. для студентов учеб. Саратов, 1999. 80 с.

79. Кривоченко Л.М. Поняття злочину. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / М. І. Бажанов та ін. ; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 74–87.

80. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квіт. 2001 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

81. Кримінальне право. Навчальний посібник: О. О. Дудоров, М. І. Хавранюк, за заг. ред. М. І. Хавранюк. Київ: Ваїте, 2014. 948 с.

82. Кримінальне право (Особлива частина): підр., ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ: Елтон (2), 2012. Т. 2. 474 с.

83. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник, Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін. за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 3 вид., перероб. та доп. Київ: Юридична думка, 2004. 352 с.

84. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник, за заг. ред. доктора юр. наук, професора, заслуженого працівника освіти України О. М. Литвинова. Харків 2020. 428 с.

85. Кримінально процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

86. Кришевич О. В., Безгинський Б. Г. Кримінально-правова характеристика предмету незаконного збагачення. *Challenges of Legal Science and Education: An Experience of EU Countries and Introduction in Ukraine*. 2020. С. 247–265.

87. Кришевич О. В., Безгинский Б. Г. Уголовная ответственность за незаконное обогащение: сравнительный анализ законодательства Украины и Республики Молдовы. *Профессиональное обучение в рамках подразделений МВД и других юридических органах: межд. науч.-практ. конф.*(Кишинева, 04 дек. 2020 г.). Академия «Штефан чел Маре» МВД Республики Молдова, 2021. С. 422–428.

88. Кришевич О. В. Гудвіл як одна із складових неправомірної вигоди. *Корупційна злочинність у міжнародному вимірі: форми, методи та засоби протидії*: тези доп. міжвуз. наук.-теорет. конф (10-Nov-2017): Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 80–82.

89. Кришевич О. В. Кримінальна відповідальність за хабарництво та відмежування його від шахрайства. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. С. 117–126.

90. Кришевич О. В. Незаконне збагачення: Проблемні питання кримінальної відповідальності. *Імплементація Європейських стандартів*

запобігання корупції в Україні: матеріали круглого столу (Київ, 22 бер. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 59–62.

91. Кубальський В. Н. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в контексті принципу презумпції невинуватості. *Кримінальне право та кримінологія*. 2013. С. 30–34.

92. Куц В. М. Сучасні уявлення щодо змісту окремих об'єктивних ознак складу злочину. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2. С. 102–108.

93. Кучер Ю. О. Кримінально правова характеристика незаконного збагачення передбаченого ст. 368-2 КК України. Наукова робота під шифром: Легалізація, 2018. 39 с.

94. Лейкина Н. С. Личность преступника и уголовная ответственность. Ленинград: ЛГУ, 1968. 218 с.

95. Лень В. В. Кримінально-правові проблеми визначення осудності злочинця: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2003. 24 с.

96. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України : монографія / Р. Л. Максимович. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. 304 с.

97. Мироненко В. В. Право володіння, користування і розпорядження власністю за цивільним законодавством. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 28–33.

98. Михайленко В. В. Відповідальність за незаконне збагачення в світлі засад і завдань кримінального провадження. *Імплементация Європейських стандартів запобігання корупції в Україні: матеріали круглого столу* (Київ, 22 бер. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 19–30.

99. Михайленко Д. Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи: монографія. Одеса: Гельветика, 2017. 582 с.

100. Міжамериканська конвенція проти корупції від 29 бер. 1960 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_089#Text.
101. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 (МСБО 7). Звіт про рух грошових коштів від 01 січ. 2012 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_019#Text.
102. Міськів Д. М. Відповідальність за декларування недостовірної інформації у Кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2021. 291 с.
103. Молчанова Е. Ю., Солодковський Ю. М. Глобальна сервісна природа сучасних крипто-валют. Міжнародна економічна політика. № 1 (20). 2014. С. 69–79.
104. Моргун Н. С., Литвинчук О. І. Особливості відповідальності за незаконне збагачення. *Імплементація Європейських стандартів запобігання: корупції в Україні*: матеріали круглого столу (Київ, 22 бер. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 88–92.
105. Музика А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. А. А. Музика. К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. 192 с.
106. Навроцький В. О. Врахування вироку суду іноземної держави в Україні. *Життя і право*. 2004. № 1. С. 46–54.
107. Навроцький В. О. Основи кримінально – правової кваліфікації: навч. посібник: Юрін. Інтер, 2006. 704 с.
108. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / за ред. М. І. Хавронюка. К. : ВД «Дакор», 2016. 496 с.
109. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 9 – те вид., перероб. допов. А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук та ін.; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Юридична думка, 2012. 1316 с.
110. Неганов В. В., Климчук М. П. Аналіз результатів розгляду конституційних подань щодо відповідності національної Конституції статті Кримінального кодексу про незаконне збагачення: на прикладі України й

Литви. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*. 2020. С. 171–173.

111. Орловская Н. А. Уголовно-правовые санкции: проблемы определения, классификация и функционального анализа: монография. Одесса, 2010. 286 с.

112. Панов М. І., Гуторова Н. І. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права. *Наукові статті кафедри кримінального права № 2 «Проблеми законності»*. Нац. юрид. унів. ім. Я. Мудрого, 2009. С. 291–304.

113. Пендюра М. М. Корупція як головна небезпека національній безпеці України в умовах сьогодення. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали V міжн. наук.-практ. конф.* (Київ, 10 груд. 2020 р.), Київ, 2020. С. 199–201.

114. Перешивко О. С. Неправомірна вигода як предмет підкупу особи, яка надає публічні послуги. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018 р. С. 184–187.

115. Податковий кодекс України: Закон України від 12 груд. 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

116. Політова А. С. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*. Частина 2. 2019. С. 250–253.

117. Пономаренко Ю. А. Виды наказаний по уголовному праву Украины: монография. Харьков, 2009. 344 с.

118. Понятовская Т. Г. Субъект преступления. Уголовное право России. Общая часть: учеб. под ред. А. И. Рарога. 3-е изд. Москва, 2009. 160 с.

119. Попова С.М. та Попова Л.М. Особливості надання соціальних послуг в Україні. *Журнал Європейські перспективи № 10*. 2014. С. 29–36.

120. Постанова Верховного Суду України від 28 лют. 2019 р. у справі № 456/1181/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80181431>.

121. Приходько В. Послуга як правова категорія та характеризуючи ознака договору розшуку / В. Приходько // Підприємництво, господарство і право. 2006. № 5. С. 79–82.

122. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 груд .2000 р. № №2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.

123. Про валюту і валютні цінності: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>.

124. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: Закон України від 25 квіт. 2015 р. № 198-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19#Text>.

125. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 11 квіт. 2011 р. № 3207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17#Text>.

126. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів: Закон України від 31 жовт. 2019 р. № 263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#Text>.

127. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18 квіт. 2013 р. № 221-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text>.

128. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 18 квіт. 2013 р. № 222-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-18#Text>.

129. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні: Закон України від 10 лист. 2015 р. № 770-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-19#Text>.

130. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними: Закон України від 18 лист. 1997 р. № 637/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

131. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

132. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 28 груд. 2009 р. № 1541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

133. Про затвердження Положення про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України: Постанова Правління Національного банку України від 29 груд. 2000 р. № 520. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0152-01#Text>.

134. Про затвердження Порядку реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів в органах Державної казначейської служби України: Наказ Міністерства фінансів України від 02 бер. 2012 р. № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0419-12#Text>.

135. Про затвердження Правил визначення платіжних ознак та обміну банкнот, розмінних та обігових монет національної валюти України: Постанова Правління Національного банку України від 03 груд. 2018 р. № 134. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0134500-18#Text>.

136. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 трав. 1991 р. № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.

137. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

138. Про Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 122 «Нематеріальні активи»: Наказ Міністерства фінансів України від 12 жовт. 2010 р. № 1202. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1018-10#Text>.

139. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 05 квіт. 2001р. №2346-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>.

140. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2346-III (в редакції від 02 червня 2016 р.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.

142. Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 трав. 1997 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-97#Text>.

143. Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: Постанова Пленуму Верховного Суду України » від 15 квіт. 2005 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-05>.

144. Про практику призначення судами кримінального покарання: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовт. 2003 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>.

145. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 лип. 1997 р. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 40. 263 с.

146. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.

147. Про судову практику у справах про хабарництво: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квіт. 2002 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>.

148. Проект Закону України про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 18 лют. 2019 р. № 10110. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH7SU1DA>.

149. Проект Закону України про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 01 бер. 2019 р. № 10110 – 01. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65603.

150. Проект нового Кримінального кодексу України опублікованого станом на 12 груд. 2021 р. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

151. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 03 лют. 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.

152. Резнік О. М., Бондаренко О. С. Кримінально правова характеристика об'єктивних ознак легалізації (відмивання) доходів одержаних злочинним шляхом. *Право і суспільство*. № 2. Частина 3. 2020. С. 133–139.

153. Рішенням Вищого антикорупційного суду України від 13 серпня 2021 року (справа № 991/3401/21). URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=98977636&red=100003f3dddf29c382031029a62da63619a8f1a&d=5>.

154. Рішення ЄСПЛ у справі «Агрокомплекс проти України» від 25.07.2013 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_973.

155. Рішення Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України ст. 368² Кримінального кодексу України від 26 лют. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#n68>.

156. Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю № 1 від

03 лют. 2021 р. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/documents/roz-yasnennya-vid-03-02-2021-1-shhodo-zastosuvannya-okremyh-polozhen-zakonu-ukrayiny-pro-zapobigannya-koruptsiyi-stosovno-zahodiv-finansovogo-kontrolyu-podannya-deklaratsij-ta-povidomlen-pro-suttyevi/>.

157. Рудковська М. Р. Значення об'єктивної сторони складу злочину для характеристики суспільної небезпеки діяння. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 334–342.

158. Рудник В. І. Кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі чи ув'язнення (український і міжнародний досвід). *Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ*. 2001. № 1 (10). С. 69–77.

159. Рукаводство для законодальних органів по осуществлению Конвенции Организации Объединенных Наций против коррупции (второе исправленное и дополненное издание). Нью-Йорк: ООН, 2012. 283 с.

160. Рябіна Л. М. Функції сучасних грошей та їх особливості. *Вісник соціально-економічних досліджень*. № 2. 2011. С. 98–105.

161. Савченко А. В., Кришевич О. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг. Науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України. Савченко А. В., Кришевич О. В.; за заг. ред. д.ю.н., проф. В.І. Шакуна. Київ : Алерта, 2012. 160 с.

162. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ: КНТ, 2007. 594 с.

163. Санді Таймс» (Sunday Times) проти Об'єднаного Королівства (стаття 50), вирок від 26 квіт. 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_164.

164. Сироватка С. С. Кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння шляхом зловживання службовим становищем, вчинені у співучасті: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2020. 290 с.

165. Слободчиков В. И., Исаев Е. И. Психология человека : учеб. пособ. для вузов. М. : Школа-Пресс, 1995. 384 с.

166. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукового дослідження: підруч. / Д. М. Стеченко, О. С. Чмир. 2-ге вид., перероб. і допов. Видавництво: «Знання», 2007. 317 с.

167. Сырых В. М. Логическое основание общей теории права. Том 3: Современное правопонимание. Москва, 2007. 512.с.

168. Таран Н. Г. Суб'єкт злочину у кримінальному праві України: теоретичні та прикладні аспекти. Дисертація.... канд. юрид. наук. 12.00.08. Науково дослідницький інститут публічного права. 2019. 226 с.

169. Таций В. Я. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву. Харьков: Изд. при ХГУ, 1988. С. 13–14.

170. Титаренко О. О. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в контексті ст. 368-2 та декларування недостовірної інформації за ст. 366-1 Кримінального кодексу України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали міжн. наук.-прак. конф. (м. Київ, 9 грудня 2016 р.)*. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5136>.

171. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления: Юридическое издательство Министерства Юстиции СССР. Москва. 1946 р. 312 с.

172. Туляков В. О. Порівняльний метод у науці кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 29–40.

173. Тютюгін В. І., Гродецький Ю. В., Гізимчук С. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням

публічних послуг: навч.-практ. посібник; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна: Харків «Право», 2014. с 232.

174. Тютюгін В. І. Новели кримінального законодавства щодо посилення відповідальності за корупційні злочини: вирішення проблеми чи проблеми для вирішення. *Юридичний вісник України*. 2010. № 2. С. 25–31.

175. Уголовный кодекс Аргентины от 01 мар. 1942 г. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/235283496.pdf>.

176. Уголовный кодекс Киргизской Республики: Закон от 2 февр.2017 г. № 19. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527>.

177. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики: Закон от 14 мар. 1997 г. URL: <https://www.mfa.gov.cn/ce/cerus//rus/zfhz/zgflyd/t1330730.htm>.

178. Уголовный кодекс Мексики: Закон от 06 фев. 2000 г. URL: http://www.oas.org/juridico/spanish/mex_res13.pdf.

179. Уголовный кодекс Перу: Закон от 10 окт. 1991 г. URL:https://www.legalatlas.net/sites/default/files/law/Peru_CriminalCode_1991.

180. Уголовный кодекс Республики Панама: Закон от 06 нояб. 2016 г. URL:https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.listResults?p_lang=en&p_classification=01.04&p_first=1651&p_show_abstract=N&p_pagelength=200.

181. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. 368 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/13956>.

182. Усатий Г. О. Конституційність положень ст. 368-2 КК України «Незаконне збагачення». *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*. 2018. С. 168–171.

183. Устименко В. В. Специальный субъект преступления: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Харьков, 1984. 16 с.

184. Устименко В. В. Специальный субъект преступления : монография. Издательство при Харьковском государственном университете издательского объединения. «Выща школа». 1989. 103 с.

185. Ухвала Вищий антикорупційний суд України по Справі № 752/1347/17 від 10 квіт. 2020 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88666532>.

186. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22.11.2012 р. у справі № 5-4776 зп 12 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

187. Хавронюк М. І. Диференціація кримінальної відповідальності або чи не очікує Україну соціальна катастрофа. Проблеми застосування і перспективи удосконалення: матеріали міжнар. симпозіум, Львів, 2009. С. 147–151.

188. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини кримінального кодексу України. Київ : Істина, 2004. 504 с.

189. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2007. 557 с.

190. Хавронюк М. І. Спецконфіскація – покарання без вироку суду або покарання без злочину / М. І. Хавронюк. URL: <http://ua.racurs.ua/1385-cherгова-sproba-zaprovadjennya-cyvilnoyi-speckonfiskaciyi>.

191. Цивільний кодекс України: Закон від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

192. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар. 2-ге вид., перероб. та допов. за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубевої: Правова єдність, 2009. 744 с.

193. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18 бер. 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

194. Цуцкірідзе М. С. Розслідування кримінальних корупційних правопорушень слідчими національної поліції України. *Реалізація державної*

антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали V міжн. наук.–практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.): Київ, 2020. С. 279–281.

195. Чаусовська С. І. Поняття публічних послуг та їх класифікація. *Держава та регіони*. 2017. № 1 (57). С. 102–108.

196. Чернецька С. А. Значення аналізу активів підприємства. *Культура народів. Причорномор'я*. № 260.2013.С. 154–156.

197. Чернявський С. С., Вознюк А. А. Зарубіжний досвід правової протидії незаконному збагаченню. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 17 (1). С. 79–89.

198. Шармар О. М., Короленко В. С. Службова особа як суб'єкт кримінального правопорушення. *Актуальні проблеми науки очима молодих вчених*. 2017. Ч. 1. С. 167–171.

199. Шармар О. М., Кучер Ю. О. Незаконне збагачення: шляхи удосконалення. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали VIII міжвуз. наук.-теор. конф. (Київ, 16 лист. 2017 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 170–172.

200. Шиян Д. С. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид кримінального покарання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Дніпропетровськ, 2008. 21 с.

201. Шиян Д. С. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в класифікації покарань. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. № 1 (3). 2018. С. 135–143.

201. Юнін О. С. Мотив як ознака суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 3. 2020. С. 217–220.

202. Юрчишин І. Б. Генезис кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 1 (30). С. 182–187.

203. Ясінь І. М. Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2017. 236 с.

204. Ясінь І. М. Об'єктивна сторона складу злочину передбачена статтею 368-2 КК України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 321–330.

205. Bartels L. Unexplained Wealth Laws in Australia (July, 2010). Trends and Issues in Crime and Criminal Justice. No. 395. Australian Institute of Criminology. 2010. URL: <https://ssrn.com/abstract=2188697>.

206. Bikelis S. Prosecution for illicit enrichment: the Lithuanian perspective. *Journal of Money Laundering Control*. 2017. Vol. 20. Issue 2. P. 203–214. doi: <https://doi.org/10.1108/JMLC-07-2016-0029>.

207. Boles J. R. Criminalizing the Problem of Unexplained Wealth: Illicit Enrichment Offenses and Human Rights Violations (August 13, 2013). *New York University Journal of Legislation and Public Policy*. 2014. Vol. 17. No. 4. Fox School of Business Research Paper No. 15-057. URL: <https://ssrn.com/abstract=2588488>.

208. Botswana Corruption and Economic Crime Act, 1994: No. 13, of 1994. URL: https://publicofficialsfinancialdisclosure.worldbank.org/sites/fdl/files/assets/awlibraryiles/Botswana_Corruption%20and%20Economic%20Crime%20Act_1994_EN.pdf.

209. BTC/USD (Биткоин) – актуальний курс криптовалюти на РБК. Онлайн графік. URL: <https://www.rbc.ru/crypto/currency/btcusd>.

210. Criminal Code of Denmark. Order No. 909 of September 27, 2005, as amended by Act Nos. 1389 and 1400 of December 21, 2005. URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/34>.

211. Criminal Code of Georgia. 1999, amended 2019. (English version).
URL:<https://www.legislationline.org/documents/section/criminalcodes/country/29/France/show>.

212. Criminal Code of Lithuania. 26 September 2000. No VIII-1968, (As last amended on 21 November 2017, No XIII-791). URL:
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminalcodes/country/17/Liechtenstein/show>.

213. Criminal Code of Mongolia. 2002, as amended 2017 (English version).
URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminalcodes/country/60>.

214. Criminal Code of the Federal Republic of Germany: in the version promulgated on 13 November 1998, Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I p. 3322, last amended by Article 1 of the Law of 24 September 2013, Federal Law Gazette I p. 3671 and with the text of Article 6(18) of the Law of 10 October 2013, Federal Law Gazette I p. 3799. URL:
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminalcodes/country/28/Gorgia/show>.

215. Criminal Code of the French Republic. Updated 01.01.2020. Page 132.
URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminalcodes/country/30/Finland/show>.

216. Criminal Code of the Kingdom of Netherlands: text valid on: 01.10.2012. URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminalcodes/country/12/Montenegro/show>.

217. Criminal code of the Kingdom of Sweden. (1962, amended 2021). (English-version). URL:
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminalcodes/country/1/Spain/show>.

218. Criminal Code of the Republic of Armenia. Untitled Document. April 18, 2003. URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminalcodes/country/45/Andorra/show>.

219. Criminal Code of the Republic of Finland. (39/1889, amendments up to 766/2015included).URL:<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/32/Estonia/show>.

220. Criminal Code of the Republic of Moldova. No. 985 as of 18.04.2002. Published: 14.04.2009 in the Official Gazette no. 72–74. URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminalcodes/country/14/Malta/show>.

221. Criminal Code of the Republic of Romania: Penal Code of July 17, 2009 (updated). Law no. 286/2009 (updated until February 27, 2017). URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminalcodes/country/8/Portugal/show>.

222. Criminal Code of the Swiss Confederation. 21 December 1937 (Status as of 1 July 2020). URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/48/Sweden/show>.

223. Dornbierer A. Illicit Enrichment. A guide to laws targeting unexplained wealth»: Copyright. 2021. Basel Institute on Governance.

224. Law of Restitution In England & Ireland. URL: <http://books.google.com.ua/books?id=NWQZAtg1vPUC&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Andrew+Tettenborn%22&source=bl&ots=EQcg1qG9O9&sig=efC1DqIADZ5M05d9xv5gmyjBiTI&hl=ru&sa=X&ei=ICZgUKqUMeeO4gTDs4DIDA&ved=0CC8Q6AEwAA#v=onepage&q&f=false>.

225. Moroccan Association Calls for Rally Against Illicit Enrichment, Corruption-Hamza GuessousMar. 03, 2020 9:59 a.m. URL: <https://www.moroccoworldnews.com/2020/03/295128/moroccan-association-calls-for-rally-in-marrakech-against-illicit-enrichment-corruption>.

226. Muzila L., Morales M., Mathias M., & Berger T. On the take: criminalizing illicit enrichment to fight corruption. *The World Bank*. 2012. doi: <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-9454-0>.

227. Nugroho H. Reversal burden of proof on corruption in Indonesia. Проблеми законності. 2018. № 140. С. 175–182. doi: 10.21564/2414-990x.140.121442.

228. Oke T. Money laundering regulation and the African PEP: case for tougher civil remedy options. Journal of Money Laundering Control. 2016. Vol. 19. No. 1. P. 32–57. doi: <https://doi.org/10.1108/JMLC-01-2015-0001>.

229. Simonato M. Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains. In ERA Forum. 2017. Vol. 18. No. 3. P. 365-379. Springer Berlin Heidelberg. doi: 10.1007/s12027-017-0485-0.

ДОДАТКИ

Додаток А

Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Проректор Національної
 академії внутрішніх справ
 доктор юридичних наук, професор

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ
 2021 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження ад'юнкта
 відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх
 справ Безгинського Богдана Георгійовича на тему: «Кримінальна
 відповідальність за незаконне збагачення в Україні» у науково-
 дослідницьку діяльність Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1, доктора юридичних наук, професора Вознюка Андрія Андрійовича (голова комісії), заступника начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Калиновського Олександра Валерійовича, доцента кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Симоненко Наталії Олександрівни склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження ад'юнкта відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Безгинського Богдана Георгійовича на тему: «Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні» мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються під час підготовки науково-методичних рекомендацій, аналітичних оглядів, пропозицій щодо внесення змін до законів та нормативно-правових актів.

Використання результатів дисертаційного дослідження ад'юнкта відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Безгинського Богдана Георгійовича на тему: «Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні» впровадженні у науково-дослідницьку діяльність Національної академії внутрішніх справ, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1. Безгинський Б. Г. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення незаконного збагачення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (21). С. 55–61.

2. Безгинський Б. Г. Об'єкт складу кримінального правопорушення незаконного збагачення. *Новітні кримінально-правові дослідження 2021 «Альманах наукових праць»*. Миколаїв: МІП НУ «ОЮА». 2021. С. 152–158.

3. Безгинський Б. Г. Передумови виникнення кримінально-правової норми незаконне збагачення. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XI Всеук. наук.-теор. конф. (Київ, 20 лист. 2020 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2020. С. 180–191.

4. Безгинський Б. Г. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення: порівняльний аналіз національного та міжнародного законодавства. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали V Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 10 груд. 2020 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 271–274.

5. Безгинський Б. Г. Правові основи протидії корупції в Україні. *Актуальні проблеми запобігання корупції*: матеріали Всеук. наук.-практ. конф. для студ., аспір. і мол. вчен. (Харків, 14 квіт. 2020 р.). Харків: «Юрайт», 2021. С. 29–31.

6. Безгинський Б. Г. Поняття «криптовалюта» як складова предмету незаконного збагачення. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали XII Всеук. наук.-теор. конф. (Київ, 18 лист. 2021 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 146–148.

7. Проблемні питання правового регулювання активів як предмета незаконного збагачення. *Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 3 груд. 2021 р.). Харків: Нац. унів. внутр. справ, 2021. С. 107–110.

Зазначені праці підтвердили високий науково-теоретичний рівень, практичну доступність за результатами підготовки та проведення усіх видів занять, а також були використані у науково-дослідницькій роботі профільних кафедр, наукових лабораторій та перемінного складу академії.

Голова комісії:

завідувач наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1
доктор юридичних наук, професор

 Андрій ВОЗНІЮК

Члени комісії:

заступник начальника відділу організації
наукової діяльності та захисту прав
інтелектуальної власності
кандидат юридичних наук
старший науковий співробітник

 Олександр КАЛИНОВСЬКИЙ

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

 Наталія СИМОНЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Станіслав ГУСАРЄВ

2021

АКТ

про впровадження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ матеріалів дисертаційного дослідження ад'юнкта відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Безгинського Богдана Георгійовича на тему: «Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора філософії (кандидата наук) за спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі: т.в.о. завідувача кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ кандидата юридичних наук, доцента О. В. Смагляка (голова комісії), т.в.о. завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор С. А. Мозоль, т.в.о. начальника навчально-методичного відділу Національної академії внутрішніх справ кандидата юридичних наук Б. Ю. Бистрицький склали цей акт про те, що наукові роботи, підготовлені ад'юнктом відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Б. Г. Безгинським використовуються у освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ.

Отримані в результаті дослідження висновки, пропозиції, рекомендації відображені в опублікованих автором працях, а саме:

1. Безгинський Б. Г. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення незаконного збагачення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*, 2021. № 1 (21). С. 55–61.

2. Безгинський Б. Г. Об'єкт складу кримінального правопорушення незаконного збагачення. *Новітні кримінально-правові дослідження 2021 «Альманах наукових праць»*. Миколаїв: МІП НУ «ОЮА». 2021. С. 152–158.

3. Безгинський Б. Г. Передумови виникнення кримінально-правової норми незаконне збагачення. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XI Всеук. наук.-теор. конф. (Київ, 20 лист. 2020 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 189–191.

4. Безгинський Б. Г. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення: порівняльний аналіз національного та міжнародного законодавства. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали V Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 10 груд. 2020 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 271–274.

5. Безгинський Б. Г. Правові основи протидії корупції в Україні

конф. для студ., аспір. і мол. вчен. (Харків, 14 квіт. 2020 р.). Харків: «Юрайт», 2021. С. 29–31.

6. Безгинський Б. Г. Поняття «криптовалюта» як складова предмету незаконного збагачення. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали XII Всеук. наук.-теор. конф. (Київ, 18 лист. 2021 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 146–148.

7. Проблемні питання правового регулювання активів як предмета незаконного збагачення. *Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 3 груд. 2021 р.). Харків: Нац. унів. внутр. справ, 2021. С. 107–110.

Члени комісії дійшли висновку, що представлені матеріали свідчать про належний науковий та практичний рівень розробки теми дисертаційного дослідження, ґрунтуються на достатній кількості законодавчих, наукових та емпіричних джерел, відображені у науково-методичних матеріалах та використовуються при підготовці занять з дисципліни «Кримінальне право. Особлива частина» для здобувачів вищої освіти бакалавра і магістра, викладання яких забезпечує кафедра кримінального права.

Голова комісії:

Т.в.о. завідувача кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

Олександр СМАГЛЮК

Члени комісії:

Т.в.о. завідувача кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Станіслав МОЗОЛЬ

Т.в.о. начальника навчально-методичного відділу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

Богдан БИСТРИЦЬКИЙ

Додаток Б

**МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035
тел./факс: +380 44 246-94-91
E-mail: post@naiau.kiev.ua
https://www.naiu.kiev.ua
Код згідно з ЄДРПОУ 08751177

Голові Комітету Верховної
Ради України з питань
правоохоронної діяльності
Сергію ІОНУШАСУ

17 02 2022 № 46/ 03/27 ВР

На № _____ від _____ 20__

Про надіслання інформації

Шановний пане Сергію!

Надсилаємо підготовлені ад'юнктом відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Безгинським Богданом Георгійовичем пропозиції щодо внесення змін та доповнень до ст. 368⁵ Кримінального кодексу України «Незаконне збагачення» та окремих положень кримінального законодавства, підготовлені за результатами дисертаційного дослідження на тему: «Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні» для врахування в законопроектній діяльності Комітету.

Додаток: на 6 арк. у 1 прим.

**З повагою
проректор
полковник поліції**

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

Алла Пашиєва 044 520 06 58

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ
до ст. 368⁵ Кримінального Кодексу України «Незаконне збагачення»
та окремих положень кримінального законодавства

Зміст положення норми чинного законодавства ст. 368 ⁵ Кримінального Кодексу України «Незаконне збагачення»	Зміст пропозицій щодо внесення змін до ст. 368 ⁵ Кримінального Кодексу України «Незаконне збагачення» та окремих положень кримінального законодавства
1. Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Примітка. 1. Особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, зазначені у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції». 2. Під набуттям активів слід розуміти набуття їх особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність, а також набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо доведено, що таке набуття було здійснено за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або що особа,	1) «Незаконне збагачення»: <i>умисне набуття службовою особою або особою, уповноваженою на виконання функцій держави та місцевого самоврядування активів, під час виконання нею службових обов'язків та після припинення нею службової діяльності протягом одного року, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи;</i> 2) кваліфікуючі ознаки незаконного збагачення: <i>ті самі дії, вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб;</i> 3) визначити кваліфікованим складом ст. 368⁵ КК України вчинення незаконного збагачення особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище; 4) передбачити у санкції ст. 368⁵ КК України конфіскацію активів; 5) примітку. 1. до ст. 368⁵ КК України: <i>особами, уповноваженими на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, є особи, зазначені у п. 1, п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»;</i> 6) ч. 2 ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення»: <i>під набуттям активів слід розуміти набуття їх службовою особою</i>

уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

3. Під активами слід розуміти грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

4. Під законними доходами особи слід розуміти доходи, правомірно отримані особою із законних джерел, зокрема визначених пунктами 7 і 8 частини першої статті 46 Закону України «Про запобігання корупції».

5. При визначенні різниці між вартістю набутих активів та законними доходами не враховуються активи, які є предметом провадження у справах про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави, а також активи, стягнуті в дохід держави в рамках такого провадження.

або особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність, а також набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо таке набуття було здійснено за дорученням службової особи або особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в усній або письмовій формі, або якщо службова особа або особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права володіння, користування та розпорядження ними.

Зміни щодо окремих положень кримінального законодавства

1) доповнити кримінальне законодавство ст. 59¹ КК України «Конфіскація активів» у наступній редакції: *покарання у виді конфіскації активів полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави активів, які є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина активів, суд повинен зазначити, яка саме частина активів конфіскується;*

2) ч. 2 ст. 59¹ КК України *конфіскація активів встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу;*

3) примітку 1 до ст. 59¹ КК України визначити, що під активами слід

	розуміти грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.
--	--

Ад'юнкт відділу
докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ

 Богдан БЕЗГІНСЬКИЙ

ЗГОДЕН

Завідувач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
кандидат наук з державного управління

 Олена МАТЮШЕНКО

Професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

 Ольга КРИШЕВИЧ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

щодо внесення змін та доповнень до ст. 368⁵ Кримінального Кодексу України «Незаконне збагачення» та окремих положень кримінального законодавства

1. Обґрунтування необхідності внесення змін та доповнень

Передумовою обґрунтування необхідності внесення змін та доповнень стало дослідження сутності й меж наукових розробок щодо кримінальної відповідальності за незаконне збагачення; правильне формулювання завдань в пропозиціях до вдосконалення чинного законодавства щодо незаконного збагачення; наявність об'єктивного бачення досліджуваних питань, їх взаємозв'язок із положеннями вітчизняного законодавства.

Історичний досвід кримінального законодавства підкреслює, що передумовою встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення стало ратифікація в Україні Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції та імплементацією в національне законодавство ст. 20 «Незаконне збагачення». Відомо, що зазначений кримінально-правовий інструмент застосовується для впливу на службових осіб, уповноважених на виконання функцій⁴ держави та місцевого самоврядування, з метою недопущення вчинення ними корупційних кримінальних правопорушень.

Однак вартим уваги те, що зазначена кримінально правова норма зазнавала зміну сім раз та один раз була декриміналізована (ст. 368² Кримінального Кодексу України згідно з Рішенням Конституційного Суду № 1-р/2019 від 26 лютого 2019 року визнана такою, що не відповідає Конституції України). Сучасна кримінально-правова норма 368⁵ Кримінального Кодексу України за рахунок не чіткого визначення в кримінальному законодавстві викликає складнощі під час її застосування на практиці.

2. Мета і завдання

Запропоновані зміни та доповнень до ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення» та окремих положень кримінального законодавства мають основним завданням запобігання складнощів застосування у практичних підрозділах зазначеної кримінально-правової норми.

3. Загальна характеристика запропонованих змін та доповнень до ст. 368⁵ Кримінального Кодексу України «Незаконне збагачення» та окремих положень кримінального законодавства

Запропоновано наступні зміни та доповнень до ст. 368⁵ Кримінального Кодексу України «Незаконне збагачення» та окремих положень кримінального законодавства:

1) «Незаконне збагачення»: умисне набуття службовою особою або особою, уповноваженою на виконання функцій держави та місцевого самоврядування активів, під час виконання нею службових обов'язків та після припинення нею службової діяльності протягом одного року, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи;

2) кваліфікуючі ознаки незаконного збагачення: ті самі дії, вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб;

3) визначити кваліфікованим складом ст. 368⁵ КК України вчинення незаконного збагачення особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище;

4) передбачити у санкції ст. 368⁵ КК України конфіскацію активів;

5) примітку. 1. до ст. 368⁵ КК України: особами, уповноваженими на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, є особи, зазначені у п. 1, п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»;

6) ч. 2 ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення»: під набуттям активів слід розуміти набуття їх службовою особою або особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність, а також набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо таке набуття було здійснено за дорученням службової особи або особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в усній або письмовій формі, або якщо службова особа або особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права володіння, користування та розпорядження ними.

Зміни щодо окремих положень кримінального законодавства

1) доповнити кримінальне законодавство ст. 59¹ КК України «Конфіскація активів» у наступній редакції: покарання у виді конфіскації активів полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави активів, які є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина активів, суд повинен зазначити, яка саме частина активів конфіскується;

2) ч. 2 ст. 59¹ КК України конфіскація активів встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу;

3) примітку 1 до ст. 59¹ КК України визначити, що під активами слід розуміти грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

4. Правові аспекти

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють відповідну сферу суспільних відносин, є Конституція України, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Конвенції Африканського Союзу про

недопущення корупції та боротьбу з нею, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про державну службу».

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Внесення змін та доповнень до ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення» та окремих положень кримінального законодавства не потребують додаткових видатків державного бюджету.

6. Регіональний аспект

Внесення змін та доповнень до ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення» та окремих положень кримінального законодавства не стосуються питань розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

7. Запобігання дискримінації

У запропонованих змінах відсутні положення, які містять ознаки окремої дискримінації.

8. Запобігання корупції

У запропонованих змінах відсутні правила і процедури, які можуть містити ризики вчинення корупційних правопорушень. Запропоновані зміни містять додаткові правові моделі щодо подолання та протидії корупції.

9. Прогноз результатів

Внесення змін⁴ та доповнень до ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення» та окремих положень кримінального законодавства матиме беззаперечно позитивний вплив на вдосконалення кримінального законодавства.

Ад'юнкт відділу
докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ

 Богдан БЕЗГІНСЬКИЙ

ЗГОДЕН

Завідувач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
кандидат наук з державного управління

 Олена МАТЮШЕНКО

Професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

 Ольга КРИШЕВИЧ

АНКЕТА

щодо з'ясування позиції працівників

з приводу складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення»

Шановний респонденте! Просимо Вас надати відповіді на запитання з приводу кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. Для цього, Вам необхідно обрати один, або декілька запропонованих нами варіантів відповідей, чи надати свою власну відповідь. Отримана від Вас інформація буде проаналізована та використана у наукових дослідженнях у галузі кримінального права. Дякуємо за Вашу співпрацю та участь в анкетуванні!
Анкетування є анонімним!

1. Чи є встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні, ефективним правовим засобом запобігання корупційним проявам?

- а) так;
- б) ні.

2. На Вашу думку, діюче кримінальне законодавство України, потребує вдосконалення та внесення змін щодо відповідальності за незаконне збагачення?

- а) так;
- б) ні.

3. Чи вважаєте Ви, що вивчення міжнародного досвіду іноземних країн, було б корисним у практичному та теоретичному аспектах щодо удосконалення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні?

- а) так;
- б) ні.

4. Чи вважаєте Ви, що переважна більшість складових предмету незаконного збагачення (активів) врегульованні на законодавчому рівні?

- а) так;
- б) ні.

5. Які із запропонованих у відповіді альтернативних суспільно-небезпечних діянь, можуть становити об'єктивну сторону незаконного збагачення (оберіть один або декілька варіантів)?

- а) набуття активів у власність;
- б) передача активів у власність близьким особам;
- в) набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо таке набуття було здійснено за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

г) набуття, передача та переадресація активів будь-якій іншій особі у власність;

г) вчинення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прямо чи опосередковано щодо активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

6. Чи вчиняється більшість дій пов'язаних з незаконним збагаченням саме з прямим умислом?

а) так;

б) ні.

7. Які на Вашу думку, варто встановити кваліфікуючі ознаки за вчинення незаконного збагачення (оберіть один або декілька варіантів)?

а) вчинення повторно;

б) вчинення за попередньою змовою групою осіб;

в) вчинення особами, які займають відповідальне;

г) вчинення особами, які займають особливо відповідальне становище;

г) не є необхідним встановлення кваліфікуючих ознак.

8. Чи вважаєте Ви, що конфіскація незаконно здобутих активів у дохід держави, особи уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування є одним із ефективних способів протидії незаконному збагаченню?

а) так;

б) ні.

9. На вашу думку, чи може бути одним із способів незаконного збагачення конфлікт інтересів (порушення встановлених законодавством обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності),?

а) так;

б) ні.

10. Які Ви вважаєте, найбільш поширені шляхи вчинення незаконного збагачення осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування?

а) одержання неправомірної вигоди;

б) заволодіння майном шляхом зловживання службовою особою владою або службовим становищем;

в) нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлення бюджетних призначень або з їх перевищенням;

г) інші діяння, не пов'язані з вчиненням кримінального правопорушення;

г) власний варіант _____.

11. Які на Вашу думку причини не частого застосування або незастосування ст. 368⁵ КК України?

а) високий рівень латентності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵ КК України;

- б) кримінально-правова норма незаконне збагачення є недосконалою та потребує подальших змін та доповнень;
- в) власний варіант_____.

Додаток Г

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА щодо результатів анкетування, з приводу складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення»

Анкетування проводилося у період з 08 лютого 2021 року до 22 лютого 2022 року на базі Національної академії внутрішніх справ, з метою вивчення практичних проблем кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні, тим самим підтвердити або спростувати результати дисертаційного дослідження, а також застосувати отримані дані під час формулювання висновків та розробки пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства.

Категорія респондентів: працівники Національної поліції України, які на час анкетування проходили службу у практичних підрозділах (зокрема, слідчі органів національної поліції, працівники Укр та працівники Управління Головної Інспекції), працівники ДБР та науковці у сфері кримінального права. Підставами для анкетування слугували наявність у респондентів досвіду практичної роботи на відповідних посадах, сформування думки та власного уявлення щодо складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення».

Респондентам було запропоновано надати відповідь на одинадцять запитань. Питання сформульовано так, щоб отримати максимально точні, обґрунтовані та практично значущі відповіді респондентів, які стосувалися з'ясування практичних проблем кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні.

Так, було опитано 250 респондентів. Із них: 23% – слідчі органів національної поліції; 19% – працівники Укр; 20% – працівники Управління Головної Інспекції; 21% – працівники ДБР; 17% – науковці у сфері кримінального права. З'ясовано, що з усіх опитаних фахівців у сфері кримінального права стаж за спеціальністю від 1 до 5 років мають – 16% респондентів; від 5 до 10 років – мають 13 % респондентів; від 10 до 15 років мають – 49% респондентів; понад 15 років – мають 18% респондентів.

Аналіз відповідей респондентів дав наступні результати. Відповідь на питання № 1 показала, що лише 37% опитаних вважають сучасну норму, яка регламентує кримінальну відповідальність за незаконне збагачення ефективним правовим засобом запобігання та протидії корупції в Україні, однак на питання № 2 – 92% опитаних переконані, що кримінальне законодавство України потребує вдосконалення щодо відповідальності за незаконне збагачення.

Результати відповіді на питання № 3 показали, що 74% опитаних вважають корисним вивчення зарубіжного досвіду для можливості його

імплементції у вітчизняне законодавство, у теоретичному та практичному аспектах щодо удосконалення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні. На питання № 4 – 56% опитаних вважають, що переважна більшість складових предмету незаконного збагачення (активів) врегулюванні на законодавчому рівні.

Здійснюючи аналіз відповідей на питання № 5 зазначимо, що на думку респондентів, альтернативні суспільно-небезпечні діяння повинні становити об'єктивну сторону складу незаконного збагачення: а) набуття активів у власність (68%); б) передача активів у власність близьким особам (73%); в) набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо таке набуття було здійснено за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (57%); г) набуття, передача та переадресація активів будь-якій іншій особі у власність (43%); г) вчинення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прямо чи опосередковано щодо активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними (64%). Відповідаючи на питання № 6 – 94% опитаних впевнені, що більшість дій пов'язаних з незаконним збагаченням вчиняється саме з прямим умислом.

Щодо аналізу відповідей респондентів на питання № 7, яке стосується встановлення кваліфікуючих ознак за вчинення незаконного збагачення останні вважають: а) вчинення незаконного збагачення повторно (79%); б) вчинення за попередньою змовою групою осіб (62%); в) вчинення особами, які займають відповідальне (74%); г) вчинення особами, які займають особливо відповідальне становище (77%). Серед опитаних респондентів на зазначене питання, лише 14% вважають, що встановлення кваліфікуючих ознак за вчинення незаконного збагачення не є необхідним. Результати відповіді на питання № 8 дали змогу з'ясувати, що 88% опитаних вважають конфіскацію незаконно здобутих активів у дохід держави, особи уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, одним із ефективних способів протидії незаконному збагаченню. Відповідь на питання № 9 дала можливість з'ясувати, що 58% опитаних вважають, що коли особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування з метою одержання неправомірної вигоди, шляхом зловживання владою або службовим становищем використовує свою посаду під час сумісництва чи суміщення з іншими видами діяльності, то такий конфлікт інтересів, може бути одним із способів незаконного збагачення.

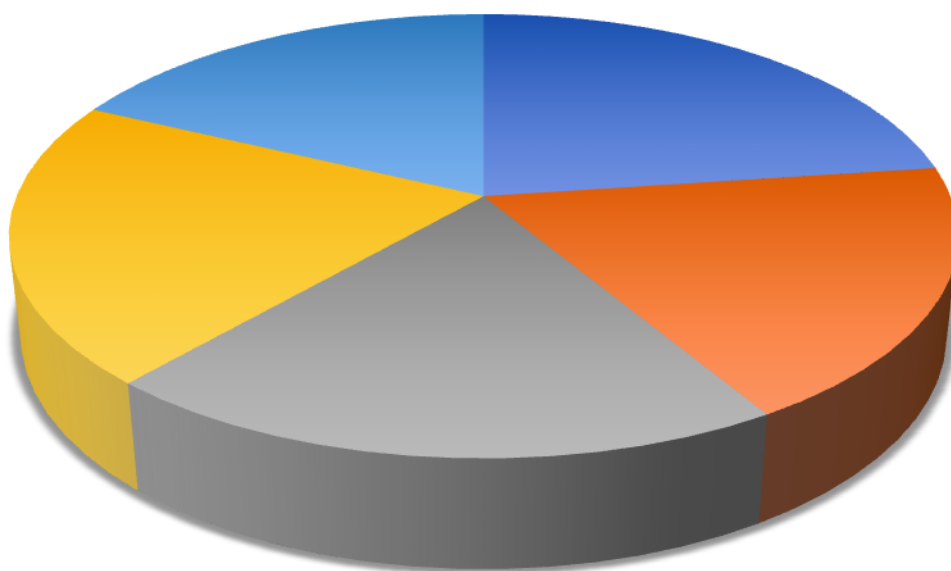
Думки респондентів з приводу питання № 10 засвідчили, що найбільш поширені шляхи незаконного збагачення осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування є: а) одержання неправомірної вигоди (56%); б) заволодіння майном шляхом зловживання службовою особою владою або службовим становищем (76%); в) нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлення бюджетних призначень або з їх

перевищенням (63%); г) інші діяння, не пов'язані з вчиненням кримінального правопорушення (13%). Відповідаючи на останнє питання № 11 опитані зазначили, що причиною не частого застосування або незастосування ст. 368⁵ КК є: а) високий рівень латентності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵ КК України (22%); б) кримінально-правова норма незаконне збагачення є недосконалою та потребує подальших змін та доповнень (84%). Крім того, деякі респонденти висловили власну думку про те, що однією з причин також може бути незначна практика розкриття та розслідування кримінального правопорушення незаконного збагачення.

Отже, проведене анкетування підтверджує, що сформовані та запропоновані висновки у дисертаційному дослідженні, мають беззаперечно позитивний вплив на вдосконалення кримінального законодавства, а також вагомий сенс для правозастосовної діяльності.

Додаток Г

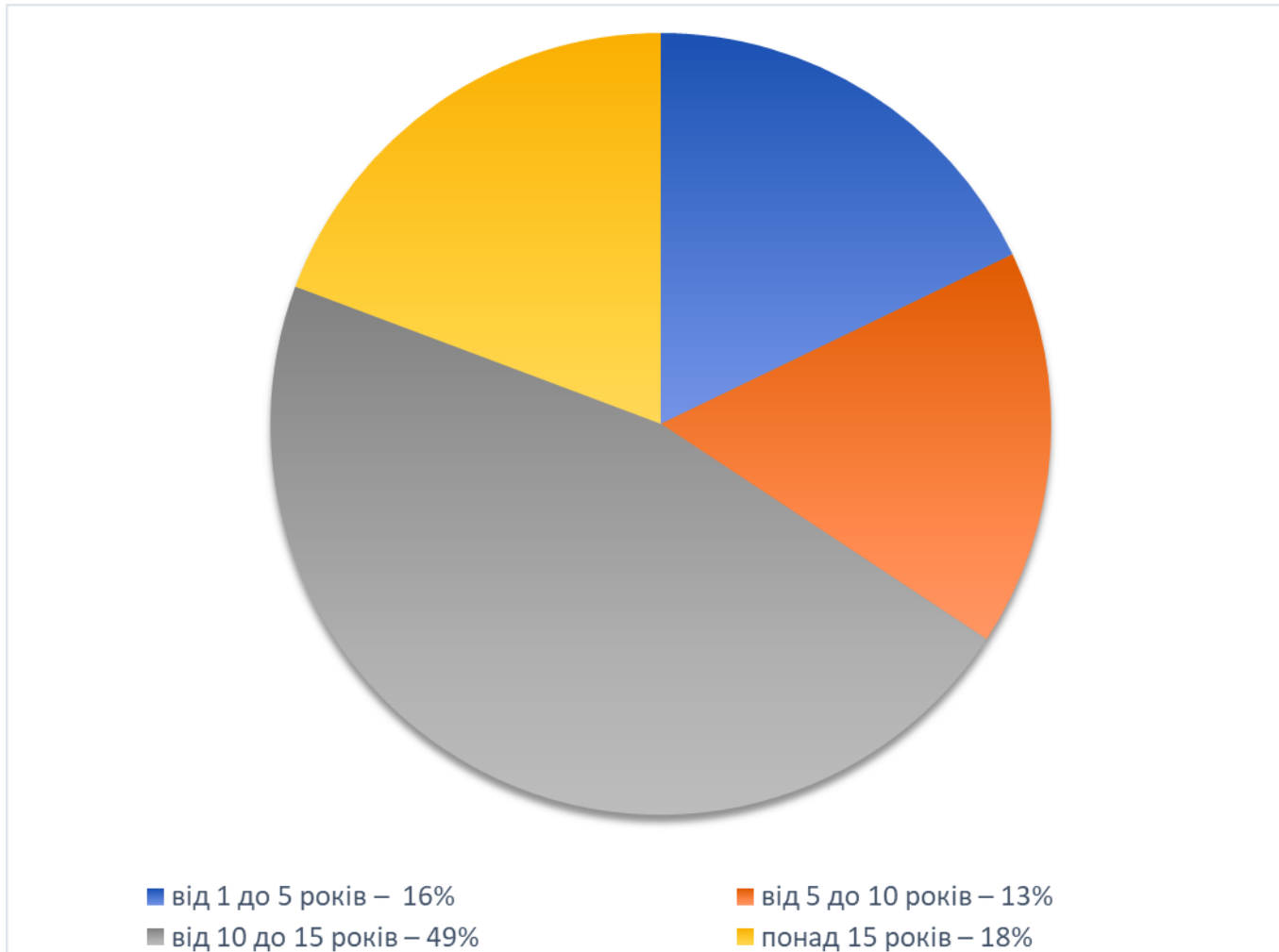
Узагальненні результати анкетування, з приводу складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення» (кількісний склад відносно займаної посади)

- Слідчі органів НПУ – 23%
- Працівники УКР – 19%
- Працівники Управління Головної Інспекції – 20%
- Працівники ДБР – 21%
- Науковці у сфері кримінального права – 17%

Додаток Д

**Узагальненні результати анкетування, з приводу складу
кримінального правопорушення передбаченого
ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення»
(досвід роботи опитаних респондентів)**

Додаток Е

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кришевич О. В., Безгинський Б. Г. Кримінально-правова характеристика предмету незаконного збагачення. *Challenges of Legal Science and Education: An Experience of EU Countries and Introduction in Ukraine*. 2020. С. 247–265. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/84/2177/4713-1>.
2. Безгинський Б. Г. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення незаконного збагачення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (21). С. 55–61. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/1377/1376>.
3. Безгинський Б. Г. Об'єкт складу кримінального правопорушення незаконного збагачення. *Новітні кримінально-правові дослідження 2021 «Альманах наукових праць»*. Миколаїв: МІП НУ «ОЮА». 2021. С. 152–158. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/17599/Безгинський%20Богдан.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
4. Безгинский Б. Г. Уголовная ответственность за незаконное обогащение: международный опыт. *Научный журнал Академии «Штефан чел Маре»*. 2021. № 13. С. 201–209. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=8906387433093865349&btnI=1&hl=uk>.

5. Безгинський Б. Г. Методологічне дослідження щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 2 (21). С. 7–10. URL: <https://philosophy.naiau.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1460/1457>.

6. Безгинський Б. Г. Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення незаконного збагачення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (21). С. 17–21. URL: <https://scientbul.naiau.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/1459/1456>.

7. Bohdan Bezghynskyi. Foreign models of legal counteraction to illicit enrichment. *Scientific issue of knowledge, education, law and management*. №7 (43) vol. 2/2021. URL: <http://kelmczasopisma.com/ru/downloadfile/7554>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Безгинский Б. Г. Уголовно-правовые аспекты незаконного обогащения. *Актуальные вопросы современной науки: материалы межд. науч.-практ. онл. конф. (Караганда, 24 окт. 2020 г.)*. Карагандинская академия МВД Республики Казахстан, 2020. С. 76–77.

9. Безгинський Б. Г. Передумови виникнення кримінально-правової норми незаконне збагачення. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XI Всеук. наук.-теор. конф. (Київ, 20 лист. 2020 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 189–191.

10. Кришевич О. В., Безгинский Б. Г. Уголовная ответственность за незаконное обогащение: сравнительный анализ законодательства Украины и Республики Молдовы. *Профессиональное обучение в рамках подразделений МВД и других юридических органах: межд. науч.-практ. конф. Академия «Штефан чел Маре» МВД Республики Молдова*, 2021. С. 422–428.

11. Безгинський Б. Г. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення: порівняльний аналіз національного та міжнародного

законодавства. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали V міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 10 груд. 2020 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 271–274.

12. Безгинский Б.Г. Применение Всеобщей декларации прав человека в уголовном праве Украины и Республики Таджикистан. *Образование в области прав человека*: материалы межд. научн.-теор. конф. (Академия МВД Республики Таджикистан, 10 дек. 2020 г.). Душанбе, 2021. С. 54–56.

13. Безгинський Б.Г. Правові аспекти застосування Загальної декларації прав людини у кримінальному праві. *Круглий стіл, присвячений 72-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини*: збірник тез наук.-теорет. конф. (Київ, 20 груд. 2020 р.). Київ, 2021. С. 55–58.

14. Безгинський Б. Г. Проблематика кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні. *Актуальні питання розвитку сучасної науки та освіти*: матеріали III міжн. наук.-практ. конф. (Львів, 16–17 січня 2021 р.). Львів, 2021. № 4. С. 54–56.

15. Безгинський Б. Г. Принцип законності у проекті нового Кримінального кодексу України та деяких зарубіжних країнах. *Проект Кримінального кодексу України у фокусі академічної групи*: матеріали веб. Харків: «Право», 2021. С. 22–24.

16. Безгинский Б. Г. Международный опыт установления уголовной ответственности за незаконное обогащение. *Инновационная парадигма системы права*: межд. науч.-практ. конф. (Гомель, 19 фев. 2021 г.). Учреждение образования «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины», 2021 С. 104–106.

17. Безгинський Б. Specially Authorized Entities in the field of Anti-Corruption. *Law enforcement agencies: the defence of public order and constitutional freedoms*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. курс. (студ.) конф. іноземними мовами до 60-річчя з Дня заснування інституту (Маріуполь, 25 лют. 2021 р.). Маріуполь: Донецький юрид. інст., 2021. С. 18–19.

18. Безгинський Б. Г. Поняття «корупційний злочин» у проекті нового Кримінального кодексу України. *Реформування кримінального законодавства крізь призму історичного надбання*: матеріали міжвід. наук.-практ. круг. столу (Київ, 18 бер. 2021 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 26–29.

19. Безгинський Б. Г. Правові основи протидії корупції в Україні. *Актуальні проблеми запобігання корупції*: матеріали Всеук. наук.-практ. конф. для студ., аспір. і мол. вчен. Харків: «Юрайт», 2021. С. 29–31.

20. Безгинський Б. Г. Поняття «криптовалюта» як складова предмету незаконного збагачення. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали XII Всеук. наук.-теор. конф. (Київ, 18 лист. 2021 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 146–148.

21. Кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та відмежування її від незаконного збагачення. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану*: матеріали наук.-теор. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 276–279.